

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ (SOSYAL PSİKOLOJİ)
ANABİLİM DALI**

**ENGELLİLERE YÖNELİK ÖNYARGIYI YORDAYAN DEĞİŞKENLER:
KÜLTÜRLER ARASI BİR ARAŞTIRMA**

Yüksek Lisans Tezi

Burcu TEKEŞ

Ankara-2013

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ (SOSYAL PSİKOLOJİ)
ANABİLİM DALI**

**ENGELLİLERE YÖNELİK ÖNYARGIYI YORDAYAN DEĞİŞKENLER:
KÜLTÜRLER ARASI BİR ARAŞTIRMA**

Yüksek Lisans Tezi

Burcu TEKEŞ

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Derya HASTA

Ankara-2013

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(...../...../200...)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı.....

İmzası.....

TEŞEKKÜR

Öncelikle yüksek lisans eğitimime başladığım günden bugüne ilgi ve desteğini benden esirgemeyen, bana inanmaktan hiç vazgeçmeyen, kendime rol model olarak aldığım çok kıymetli hocam Doç. Dr. Derya HASTA'ya, hem bu tezin ortaya çıkmasında gösterdiği çaba hem de bana kattığı her şey adına çok teşekkür ederim. Prof. Dr. Ali Dönmez, Doç. Dr. Banu Yılmaz ve Doç. Dr. Ayda Büyüksahin'e, yoğun programları içinde bana zaman ayırıp çalışmama yaptıkları katkılar için teşekkür ederim. Ayrıca, jürimde yer alan hocalarımdan Prof. Dr. Zehra Dökmen'e hem eğitim hayatımda bana kattıkları, hem de tezimde yaptığı yardımlardan dolayı teşekkür ederim. Yine jürimde yer alan, asistanı olmaktan tarifsiz gurur ve mutluluk duyduğum hocam Prof. Dr. Gülden Güvenç'e, bana olan inancı için çok teşekkür ederim. Umuyorum onun yarısı kadar sevilen bir insan olabilirim.

Ayrıca, birlikte yola çıktığım dostlarımdan, aynı dönemde kendi tezini yazmasına karşın hep yanımda olan Özgün Özkan'a, mesafelere karşın hep en büyük destekçilerimden olan Cansu Ağören'e, disiplini ve çalışkanlığı ile yorulduğumda beni motive eden sevgili çalışma arkadaşım Araş. Gör. Ezgi Deveci'ye teşekkür ederim.

Kitapla dolu cennetinde bana okuma sevgisini aşıl原因an sevgili dedem ve anneanneme, bana desteklerini esirgemeyen geniş ve güzel aileme, okumanın en güzel yol olduğunu öğretmiş, her koşulda daha iyiye gitmem için maddi ve manevi desteklerini benden hiç bir zaman esirgememiş olan sevgili annem ve babam'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak, sahip olduğum en kıymetli hazinem küçük kardeşime, beni olduğum kişi yapan Damla'ya, hayatıma kattığı tüm güzellikler için çok teşekkür ederim. O olmasa bu tezin bambaşka bir konusu olabilirdi.

Burcu TEKEŞ, Haziran 2013

Bu tezi, güzel dedem, şair Cemil Sabri Uzunömeroğlu'nun

aziz hatırasına ithaf ediyorum.

İÇİNDEKİLER

1. BÖLÜM	vii
GİRİŞ	1
1. 1. Engellilere Yönelik Önyargı.....	2
1. 2. Tolerans	8
1. 2. 1. Önyargı ve Tolerans.....	11
1. 3. Özgecilik.....	14
1. 3. 1. Önyargı ve Özgecilik	18
1. 4. Sosyal Baskınlık Yönelimi	20
1. 4. 1. Önyargı ve Sosyal Baskınlık Yönelimi	23
1. 5. Adil Dünya İnancı	24
1. 5. 1. Önyargı ve Adil Dünya İnancı.....	28
1. 6. Bireycilik - Toplulukçuluk	30
1. 6. 1. Önyargı ve Kültür	38
1. 8. Araştırmanın Amacı	43
1. 9. Araştırmanın Soru ve Denenceleri	43
1. 10. Araştırmanın Önemi	45
2. BÖLÜM	47
YÖNTEM.....	47
2. 1. Örneklem	47

2. 1. 1. Türkiye Örnekleme.....	47
2. 1. 2. Birleşik Krallık Örnekleme	48
2. 2. Veri Toplama Araçları.....	52
2. 2. 1. EYTÖ (Engellilere Yönelik Tutum Ölçeği)	53
2. 2. 2. Tolerans Ölçeği.....	53
2. 2. 3. Özgecilik Ölçeği	54
2. 2. 4. Sosyal Baskınlık Yönelimi Ölçeği.....	54
2. 2. 5. Adil Dünya İnancı Ölçeği	55
2. 2. 6. Bireycilik-Toplulukçuluk Ölçeği (INDCOL).....	56
2. 2. 7. Demografik Bilgi Formu	57
2. 3. İşlem	57
3. BÖLÜM	58
BULGULAR.....	58
3. 1. TÜRKİYE ÖRNEKLEMİ İÇİN ELDE EDİLEN BULGULAR.....	58
3. 1. 1. Korelasyon Analizine İlişkin Bulgular	58
3. 1. 2. Engellilere Yönelik Önyargıyı Yordayan Değişkenler.....	62
3. 1. 3. Cinsiyet ve Engelli Yakının Olup Olmamasına Göre Yapılan Gruplar Arası Karşılaştırma Bulguları.....	64

3. 2. BİRLEŞİK KRALLIK ÖRNEKLEMİ İÇİN ELDE EDİLEN BULGULAR	66
3. 2. 1. Korelasyon Analizine İlişkin Bulgular	66
3. 2. 2. Engellilere Yönelik Önyargıyı Yordayan Değişkenler.....	69
3. 2. 3. Cinsiyet ve Engelli Yakınının Olup Olmamasına İlişkin Yapılan Gruplar Arası Karşılaştırma Bulguları.....	71
3. 3. BİRLEŞİK KRALLIK VE TÜRKİYE ÖRNEKLEMLERİNİN ENGELLİ YAKININ OLUP OLMAMASINA GÖRE ARAŞTIRMADA YER ALAN DEĞİŞKENLER AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI.....	74
3. 4. TÜM KATILIMCILAR ÜZERİNDEN YAPILAN EK ANALİZLERE İLİŞKİN BULGULAR	82
3. 3. 4. Bireycilik Düzeyi Düşük ve Yüksek Olan Tüm Katılımcıların Araştırmanın Değişkenleri Açısından Karşılaştırılması	82
3. 3. 5. Toplulukçuluk Düzeyi Düşük ve Yüksek Olan Tüm Katılımcıların Araştırmanın Değişkenleri Açısından Karşılaştırılması	84
4. BÖLÜM	87
TARTIŞMA	87
4. 1. TÜRKİYE ÖRNEKLEMİNDEN ELDE EDİLEN BULGULARIN TARTIŞILMASI	87

4.1.1. Değişkenler Arasındaki İlişkilerin Tartışılması	87
4. 1. 2. Engellilere Yönelik Önyargı Yordayan Değişkenlere İlişkin Bulguların Tartışılması	91
4. 1. 3. Cinsiyet ve Engelli Yakının Olup Olmamasına Göre Yapılan Gruplararası Karşılaştırma Bulgularının Tartışılması.....	94
4. 2. BİRLEŞİK KRALLIK ÖRNEKLEMİNDEN ELDE EDİLEN BULGULARIN TARTIŞILMASI	96
4.2.1. Değişkenler Arasındaki İlişkilerin Tartışılması	96
4. 2. 2. Engellilere Yönelik Önyargıyı Yordayan Değişkenlere İlişkin Bulguların Tartışılması	102
4. 2. 3. Cinsiyet ve Engelli Yakının Olup Olmamasına Göre Yapılan Gruplararası Karşılaştırma Bulgularının Tartışılması.....	103
4. 3. BİRLEŞİK KRALLIK VE TÜRKİYE ÖRNEKLEMİNDE ENGELLİ YAKINI OLAN VE OLMAYAN KATILIMCILAR ARASINDA BELİRLENEN FARKLILIKLARIN TARTIŞILMASI	105
4. 4. TÜM KATILIMCILAR ÜZERİNDEN YAPILAN EK ANALİZ BULGULARININ TARTIŞILMASI	109
4. 4. 1. Bireycilik Bakımından Yüksek ve Düşük Puan Alan Katılımcılar Arasında Gözlenen Farklılıkların Tartışılması.	109

4. 4. 2. Toplulukçuluk Bakımından Yüksek ve Düşük Puan Alan Katılımcılar Arasında Gözlenen Farklılıkların Tartışılması	111
SONUÇ VE ÖNERİLER	113
ÖZET Engellilere Yönelik Tutumları Yordayan Değişkenler: Kültürlerarası Bir Araştırma.....	115
ABSTRACT The Predictors of Attitudes Towards People with Disabilities: A Cross-Cultural Study	117
KAYNAKÇA.....	119
EKLER.....	146
EK.1: Türkiye Örnekleme İçin Cinsiyet x Engelli Tanıdığı Olup Olmaması Değişkenlerinin Engellilere Yönelik Tutum, Özgeçilim, Tolerans, Adil Dünya İnancı, Sosyal Baskınlık Yönelimi ve Bireycilik Toplulukçuluk Değişkenleri Üzerindeki Ortak Etki Tablosu	146
EK.2: Birleşik Krallık Örnekleme İçin Cinsiyet x Engelli Tanıdığı Olup Olmaması Değişkenlerinin Engellilere Yönelik Tutum, Özgeçilim, Tolerans, Adil Dünya İnancı, Sosyal Baskınlık Yönelimi ve Bireycilik Toplulukçuluk Değişkenleri Üzerindeki Ortak Etki Tablosu	148
EK.3: Türkiye ve Birleşik Krallık Örneklemleri İçin Ülke x Engelli Tanıdığı Olup Olmaması Değişkenlerinin Engellilere Yönelik Tutum, Özgeçilim, Tolerans, Adil Dünya İnancı, Sosyal Baskınlık Yönelimi ve Bireycilik Toplulukçuluk Değişkenleri Üzerindeki Ortak Etki Tablosu	150
EK.4: Bilgilendirilmiş Onam Formu	152

EK.5: Demografik Bilgi Formu	153
EK.6: Türkiye Örnekleme İçin Ölçek Maddeleri	157
EK.7: Consent Form	165
EK.8: Demographic Form.....	166
EK.9: Birleşik Krallık Örnekleme İçin Ölçek Maddeleri	170

ÇİZELGELER

Çizelge 2.1: Türkiye Örnekleminde Demografik Değişkenlerin Dağılımı	48
Çizelge 2.2: Birleşik Krallık Örnekleminde Demografik Değişkenlerin Dağılımı ...	51
Çizelge 3.1: Türkiye Örneklemini İçin Değişkenler Arasındaki Korelasyonlar	59
Çizelge 3.2: Engellilere Yönelik Önyargıyı Yordayan Değişkenler	63
Çizelge 3.3: Birleşik Krallık Örneklemini İçin Değişkenler Arasında Hesaplanan Korelasyonlar	67
Çizelge 3.4: Engellilere Yönelik Önyargıyı Yordayan Değişkenler	70
Çizelge 3.5: Cinsiyet ve Engelli Yakınının Olup Olmamasına Göre Yapılan MANOVA Bulguları.....	72
Çizelge 3.6: Ülke ve Engelli Yakınının Olup Olmamasına Göre Yapılan MANOVA Bulguları.....	76
Çizelge 3.7: Ülke ve Engelli Tanıdık Olup Olmaması Göre Araştırmada Yer Alan Değişkenlerden Alınan Ortalama ve Standart Sapmalar.....	77
Çizelge 3.8: Bireycilik Düzeyi Düşük ve Yüksek Olan Katılımcıların Araştırmada Yer Alan Değişkenler Açısından Karşılaştırılması.	82
Çizelge 3.9: Toplulukçuluk Düzeyi Düşük ve Yüksek Olan Katılımcıların Araştırmada Yer Alan Değişkenler Açısından Karşılaştırılması.	84

1. BÖLÜM

GİRİŞ

Engelli bireyler, pek çok toplumsal sorunla karşı karşıyadır. Yeterince eğitim alamayan bu bireyler, işsizlik ve buna bağlı olarak yoksulluk yaşamaktadır. Aynı zamanda, diğer bireyler tarafından dışlanan ve ayrımcılığa maruz kalan engelli bireyler, toplumla yeterince kaynaşamamaktadır. Belirli bir toplumsal yapının üretimden dışlanması anlamına gelen sosyal dışlanma, engellilerin kendi gereksinimlerini karşılayamamalarına ve sonuç olarak toplumdan kopmalarına sebep olmaktadır (Özgökçeler, 2006). Engelli bireylerin yaşadıkları dışlanmanın ya da ayrımcılığın temelinde büyük ölçüde engellilere yönelik önyargılar yatmaktadır. Bu noktada, engelli bireylere yönelik önyargıyı etkileyen etmenlerin neler olduğu konusunda daha fazla bilgiye ulaşmak büyük önem kazanmaktadır. Buradan hareketle çalışmada, engellilere yönelik önyargı ile bu değişken üzerinde etkili olduğu düşünülen tolerans, özgecilik, sosyal baskınlık yönelimi ve adil dünya inancı değişkenleri arasındaki ilişkiler araştırılmaktadır. Çalışmada ayrıca, söz konusu değişkenler ve aralarındaki ilişkilerin bireyci ve toplulukçu kültürlerde farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Türkiye ve Birleşik Krallık örneklemi karşılaştırılmaktadır.

1. 1. Engellilere Yönelik Önyargı

Hemen her toplumda, farklı olana yönelik bir önyargı söz konusudur. Toplumsal çoğunluğu oluşturan grup normal olarak tanımlanmaktadır. Normal, kuramsal olarak önyargı barındırmayan ve yaygın olanı tanımlamakta kullanılan bir sözcük olmakla birlikte, uygulamada “normal” ve “anormal” ayrımının yolunu açmaktadır. Yaygın olanın dışında kalan gruplar anormal olarak sınıflandırılırken, önyargıya maruz kalmaları da kaçınılmaz hale gelmektedir (Morris, 1991). Bu gruplardan biri olan engellilerin toplumda karşılaştıkları en büyük sorun maruz kaldıkları ayrımcılıktır. Engelli bireylerin karşı karşıya kaldığı önyargı ve ayrımcılık konusuna geçmeden önce, kısaca önyargıdan söz etmek yararlı olacaktır.

Önyargı, kişiye özgü olabileceği gibi, bir gruba (örneğin, engelliler) yönelik olarak da ortaya çıkabilmektedir. Grup düşmanlığının duygusal ögesi olan önyargılar; dış gruba ilişkin olumsuz duygular olarak tanımlanmaktadır. Grup düşmanlığı, bir grubun üyelerinin (iç grup), başka bir grubun üyelerine (dış grup) yönelik olumsuz tutumlarıdır. Grup düşmanlığının üç bileşeni vardır. Bunlardan ilki olan kalıp yargılar, grup düşmanlığının bilişsel ögesini oluşturmaktadır. Kalıp yargılar, dış grubun en yaygın özelliklerine yönelik inançlardır. Zihinde daha önceden oluşturulmuş izlenimler ve imgeler bütünü olan kalıp yargılar, aynı zamanda karar vermeyi kolaylaştıran bilişsel ipuçlarıdır. Yeni bir uyarıcı ile karşılaşıldığı zaman baştan bir değerlendirme sürecine girmek yerine halihazırda zihinde var olan bu bilişsel yapılar kullanılmaktadır. Böylelikle, karşılaşılan uyarıcı kendi gerçek özellikleri yerine zihinde önceden hazırlanmış kategorilere göre değerlendirilmiş olmaktadır. Zihin bilgiyi kolayca ayırt etmek ve gerektiğinde kolayca geri çağırarak

adına sınıflandırma yapmaktadır. Sosyal dünyanın anlaşılmasını kolaylaştıran bu kategoriler, aynı zamanda önyargıların bilişsel dayanağıdır (Taylor ve ark., Çev, 2003).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, özellikle Yahudi karşıtlığı ve Nazizim üzerine yapılan çalışmalar ile önyargı bir kişilik özelliği olarak ele alınmaya başlanmıştır. Adorno, Frenkel-Brunswik, Levinson ve Sanford (1950) tarafından geliştirilen “otoriteryan kişilik kuramı”, önyargılı davranışların kökenini erken yıllardaki katı, hoşgörüsüz ve cezalandırmanın yaygın olduğunu aile ortamına dayandırmaktadır. Onlara göre, bu koşullar altında yetişen bireyler ileride, bilişsel olarak katı, farklılıklara ve azınlıklara karşı hoşgörüsüz, değişime kapalı ve muhafazakar yönelimli olmaktadır. Söz konusu bireyler karşılaştıkları kişileri gruplarından bağımsız olarak değerlendirememekte, üstlerine karşı itaatkar, astlarına karşı hoşgörüsüz yaklaşmaktadır. Geleneksel, belirsizliğe karşı hoşgörüsüz, olayları “ya siyahtır ya da beyaz” anlayışıyla değerlendiren bu bireyler, aynı zamanda milliyetçi, dindar ve güç odaklıdır. Güçlü olana itaat ederken, kendilerinden güçsüz olanlara karşı hoşgörüsüz ve baskıcı yaklaşan otoriteryan bireyler, sahip oldukları özelliklerin bir sonucu olarak, önyargılı tutumlar geliştirmeye oldukça açıktır.

Önyargılı bireyler genellikle dindardır. Her ne kadar Hristiyanlık, Musevilik, Müslümanlık ve diğer bütün dinler insanlara tolerans sahibi olmayı ve farklılıklara hoşgörü ile yaklaşmayı öğütlese de, yapılan çalışmalar önyargı ile dindarlık arasında pozitif bir ilişki olduğunu göstermekte; özellikle, dindarlık ile etnik gruplara ve eşcinsellere yönelik önyargılar arasında pozitif yönde güçlü ilişkiler ortaya

koymaktadır (Altemeyer, Hunsberger, 1992; Hall, Matz, Wood, 2010; Scheepers, Gijbets, Hello, 2002; Whitley, 2009).

Dindarlık ile önyargı arasındaki ilişkiyi açıklayan pek çok araştırmacı otoriteryanizm ve köktendinciliğin ortak özelliklerine vurgu yapmaktadır (Altemeyer, 1998; Altemeyer, Hunsberger, 1992; Altemeyer, 2002; Heaven, Connors, 2001). Yukarıda da değinildiği gibi, otoriteryanizm katılık, geleneksellik, değişime kapalılık, sorgulayıcılıktan uzak düşünce yapısı ve dindarlık gibi özelliklerle tanımlanmaktadır (Allport, 1962; Altemeyer, 1998; Cohrs, Moschner, Maes, Kielmann, 2005; Giddens, A., Çev., 2000; Heaven, Connors, 2001; Milburn, M. A., Çev, 1998; Johnson ve ark., 2011). Benzer özellikler köktendincilikte de karşımıza çıkmaktadır. Ortak özelliklerinin bir sonucu olarak, otoriteryan bireyler gibi köktendinci bireylerin de önyargı düzeyleri yüksek olmaktadır (Altemeyer ve Hunsberger, 1992; Johnson ve ark., 2011).

Önyargılı bireyler, önyargılarını tek bir kişi ya da gruba değil genel bir düşünme tarzı olarak yaşamlarının tüm alanlarına taşımaktadır (Allport, 1962; Cohrs, Moschner, Maes, Kielmann, 2005; Giddens, A., Çev., 2000; Göregenli, 2006; Milburn, M. A., Çev, 1998). Örneğin, Hartley (1946) tarafından yapılan bir araştırma, her hangi bir etnik gruba karşı önyargısı olan insanların, bu önyargılarını diğer etnik gruplara da yansıttığına ilişkin kanıtlar ortaya koymaktadır. Söz konusu araştırmada Yahudi ve Afro Amerikalılara yönelik önyargıları olan bireylerin, Valonlar, Pireneliler ve Danireliler'e karşı da önyargılı oldukları anlaşılmaktadır. Araştırmanın dikkat çekici olan noktası, bu üç etnik grubun aslında var olmamasıdır (Akt: Giddens, A., Çev., 2000).

Önyargının davranışa dönüştüğü durumlarda ayrımcılık ortaya çıkmaktadır. Ayrımcılık aynı zamanda, bir grubun üyelerine açık olan fırsatların diğer bir grubun üyelerine kapatılmasıdır (Giddens, A., çev., 2000, Taylor ve ark., Çev, 2003). Ancak, önyargılı tutumlar her zaman ayrımcılığa yol açmamaktadır. Önyargılı bir bireyin, normlar gereği ayrımcı davranışlardan kaçınması söz konusu olabileceği gibi, aynı nedenle eşitlikten yana olan bir bireyin de ayrımcı davranışlarda bulunması olasıdır. İnsanlar genellikle, karşılarındakilerin beklentileri doğrultusunda davranmak eğilimindedir. Bu da davranışlarla tutumların farklılaşmasına neden olmaktadır (Allport, 1962).

Bilindiği gibi, ayrımcılığa daha çok azınlık grupları maruz kalmaktadır (Goffman, 1963; Tajfel, Turner; 1979). Çeşitli özellikler bakımından çoğunluktan farklı ve dezavantajlı durumda olan gruplar azınlık olarak adlandırılmaktadır. Azınlık gruplarının toplum tarafından ötekileştirilmesi; bu grupların kendi içlerine dönük bir yaşam tarzı oluşturmalarına ve toplumdaki daha da kopmalarına yol açmaktadır (Giddens, A., Çev., 2000). Ayrımcılığın önüne geçmenin yolu ise, önyargıları ortadan kaldırmak ve toplumun tolerans düzeyini artırmaktır.

Başta da belirtildiği üzere, önyargı ve ayrımcılığa en fazla hedef olan bireyler arasında engelliler yer almaktadır. Engellilere yönelik önyargılar, bu bireylerin toplumla kaynaşmalarının önündeki en büyük duvardır. Kuşkusuz engelli bireylerin maruz kaldığı ayrımcılığın tek nedeni doğrudan önyargılar değildir. Önyargıyla ilişkili olan başka etmenler de engelliler için var olan olumsuz koşullara arka çıkmaktadır. Bu etmenlerden ilki, doğrudan sosyo-ekonomik düzeyle ilgilidir. Engelli olma ve yoksulluk, yoksulluğu yaratan diğer sebeplerle birlikte, engelli birey

için içinden çıkılmaz bir döngü yaratmaktadır. Yoksulluğu yaratan sebeplerden biri olan düşük eğitim düzeyi, aynı zamanda engelli bireyin toplumla kaynaşamamasının da yolunu açmaktadır. Eğitim kurumlarının fiziksel özellikleri, meslek elemanlarının yeterlilikleri, eğitim kurumuna ulaşım gibi unsurların öncelikli olarak sağlıklı bireyler göz önünde bulundurularak yapılandırılması engelli bireylerin eğitim almalarını zorlaştırmaktadır. Bu zorluklara karşın üniversite eğitimine erişebilen engelliler olsa da, onlar için de başka olumsuzluklar ortaya çıkmaktadır. Engelli öğrenciler engelli olmayanlara göre daha umutsuz görünmekte, istedikleri bir işte çalışmaya ilişkin daha az inanç taşımaktadır. Ayrıca, sağlıklı akranlarına göre boş zamanlarını daha az verimli geçirmekte, daha az kitap okuyup, daha az sinema ve tiyatroya gitmekte ya da üniversitede düzenlenen etkinliklere daha az katılmaktadır. Üniversitelerdeki fiziksel koşulların yetersizliğinin yanı sıra, eğitim araç gereçlerinin engelli bireylerin kullanımına elverişli olmaması ya da üniversitenin çeşitli birimlerinde görevli idari ve akademik personelin önyargılı tutumları gibi nedenler de engelli öğrencilerin günlük yaşamını aksatmaktadır. Toplumdan dışlanmalarını ve onlara karşı önyargı oluşumunu destekleyen bütün bu etmenler engelli bireylerin karşısına daha eğitimin ilk aşamasında çıkmaktadır (Dökmen ve Kışlak, 2004; Yiğit, Yaşar ve Tayfur, b.t.). Yeterli eğitimi alamayan engelli bireyler istihdam konusunda güçlük yaşamakta, aynı zamanda engelleri nedeniyle, sosyal dışlanmaya da maruz kalmaktadır. Sosyal dışlanma, engellilerin kendi gereksinimlerini karşılayamamalarına ve sonuç olarak toplumdan kopmalarına neden olmaktadır (Özgökçeler, 2006). Bütün bu etmenler, onların istihdam edilmelerini zorlaştırmakta ve böylelikle engelli bireyler başkalarına bağımlı hale gelmektedir.

Engellilerin istihdamdaki yerlerine bakıldığında, çoğunlukla maaşı düşük, terfi olanağı olmayan işlerde vasıfsız eleman olarak çalıştıkları anlaşılmaktadır. Bu durum, engelli bireylerin meslek ve eğitim alanlarındaki dezavantajlı konumları ile ilişkili görünmektedir. Engellilerin kurumsal ve ekonomik anlamda dışlanmaları, onların daha düşük konumlarda vasıfsız eleman olarak çalışmalarına neden olmaktadır. Yapılan araştırmalar iş hayatındaki engellilerin büyük bir çoğunluğunun hiç terfi almadıklarını göstermektedir (Ergüden, 2008, Kitchin ve ark., 1998). Engelli çalışanların yalnızca 2/5'inin işlerini kendilerinin bulduğu belirlenmiştir. Buna göre, engelli çalışanların çoğunluğu aile, arkadaş ve bir dernek vasıtasıyla ya da özürlü kontenjanı ile iş bulabilmektedir (Ergüden, 2008). Bu durum, iş başvurusu sırasında engelli olmanın birey için yarattığı dezavantajı kanıtlar niteliktedir. İşverenler eleman alırken yüksek nitelikli sağlıklı işsizleri, aynı niteliklere sahip engelli işsizlerin iki katı oranında tercih etmektedir. Ortalama nitelikli sağlıklı işsizler ise aynı niteliklere sahip engelli işsizlere göre üç kat daha fazla tercih edilmektedir (Kitchin ve ark., 1998). İstihdam edilen engelliler arasında da, engeli daha hafif olanların tercih edildiği gözlenmektedir (Benli, 1997). Bu bulgu, engelli bireylerin istihdam edilmesine yönelik önyargının yanı sıra, engelin türüne göre değişen bir önyargı düzeyine de işaret etmektedir. Engellilerin istihdamı, onların ekonomik refahına hizmet etmenin yanı sıra engellilere yönelik önyargıların önüne geçilmesi açısından da oldukça önemlidir. Engellilerle yakın bir ilişki veya iletişim içinde olmanın engellilere yönelik tutumların daha olumlu hale gelmesinde çok büyük etkisi olduğu bilinmektedir. Bu nedenle, okul çağındaki engellilere yönelik kaynaştırma eğitimleri ve engelli bireylerin çalışma hayatının bir parçası olması için yapılan

çalışmalar toplum açısından da değerlidir (Chan ve ark., 1988; Jaques, Linkowski, Sieka, 1970; Yıldırım ve Dökmen, 2004).

Engellilerin yaşadıkları birçok sıkıntının temelinde toplumun bu bireylere yönelik önyargılarının bulunduğu görülmektedir. Bu önyargılar, engelli bireyin eğitimini, istihdamını ve sosyal yaşamını olumsuz yönde etkileyerek, engelli olmanın getirdiği kısıtlılıkları aşmasının önünü kapatmaktadır. Sosyal yaşamın engellilere uygun olmaması eğitim hayatını etkilemektedir. Yeterince eğitim alamayan engelli bireyin istihdamı ise zor ve kısıtlı koşullar çerçevesinde gerçekleşmekte ya da hiç gerçekleşmemektedir. Bu da engelli olmanın sıklıkla beraberinde getirdiği bir handikap olan yoksulluğa yol açmakta böylece, onlar için yeterince güç olan koşullar daha da güç hale gelmektedir. Bu döngünün ortadan kalkması ancak önyargıların kırılması ile olanaklı görünmektedir. Önyargılardan arınmış bir toplum ise, yeni yetişen neslin daha toleranslı bireyler olmalarını sağlamakla gerçekleşecektir. Toleranslı olmak dışında, başta da belirtildiği gibi özgecilik, sosyal baskınlık yönelimi, adil dünya inancı ve bireycilik toplulukçuluk değişkenlerinin de engellilere yönelik önyargıyla ilişkili olduğu düşünülmektedir. Aşağıda, sırasıyla bu değişkenler üzerinde durulmaktadır.

1. 2. Tolerans

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü [United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO)] tarafından yayınlanmış olan “Tolerans İlkeleri Bildirgesi”ne göre tolerans; “tüm kültür ve grupların zengin çeşitliliğini takdir etmek, saygı göstermek ve kabullenmek” olarak

tanımlanmaktadır. Çatışan değer ve çıkarları olmasına karşın, rakip grupların birbirlerine karşı olumlu davranış yönelimi içinde olması anlamına gelen tolerans; bilgi, açık fikirlilik, iletişim, düşünce özgürlüğü, vicdan ve inanç gerektiren bir özelliktir ve temelde farklılıkların uyumuna dayanmaktadır. Tolerans imtiyaz, taviz verme ya da hoşgörü demek değildir. Ahlaki bir görev olan tolerans aynı zamanda siyasal ve yasal bir zorunluluktur. Tolerans, öncelikli olarak, karşılaşılan kişi veya grubun evrensel hak ve özgürlüklerinin tanınması ve korunması konusunda etkin bir tutum içinde bulunmayı gerektirmektedir (Bejan, 2010; Jackman, 1977; UNESCO, 1995).

Tolerans ile hoşgörü arasındaki farkının altını çizmek toleransın daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Türk Dil Kurumu hoşgörüyü “başkalarının düşünce ve kanılarını özgürce dile getirmesini ve düşüncelerine göre yaşamasını hoş görme tutumu, başkalarının düşünce ve kanılarının geçerliliklerine karşı tepki göstermeme” şeklinde tanımlamaktadır (1975). Bir diğer tanıma göre ise hoşgörü, “diğer insanların bir kurala uymaması durumunda esneklik ya da anlayış gösterme” olarak ele alınmaktadır (Kasatura, b.t.). Hoşgörünün tanımında “başkaları ve diğer” kavramları ile “farklılıklar”a verilen önemin altı çizilmektedir. Bahsedilen, insanın doğasına bağlı dil, din, cinsiyet ya da etnik köken gibi farklılıklardır (Aslan, 2001; Atalay, 2008; Bejan, 2010). Tolerans, hoşgörü ile benzer olarak farklı kişi ve gruplara yönelik olumlu tutumları kapsamaktadır. Hoşgörüde kusura bakmama, farklılıkları anlayışla karşılama, ilişkilerde orta yollu yaklaşımları benimseme anlamı varken (Aslan, 2001; Atalay, 2008; Yazgan, 2007); tolerans, temel olarak insan haklarına dayanmakta, kişi ve grupları farklılıklarından ziyade evrensel hak ve özgürlükler

temelinde değerlendirmeye vurgu yapmaktadır (UNESCO, 1995). Her ne kadar tolerans ve hoşgörü kavramları birbirlerinin yerine kullanılsa da, işaret ettikleri nokta farklıdır. Hoşgörü daha çok dini bir terim olarak karşımıza çıkarken, tolerans sosyal ve siyasal koşullar karşısında gösterilmesi gereken olumlu sosyal davranışları işaret etmektedir. Bireyler her hangi bir dış gruba karşı hoşgörü sahibi olmak durumunda değildir, ancak tolerans sahibi olmak; diğer bir ifadeyle, dış grubun hak ve özgürlüklerine saygı göstermek zorundadır.

Yapılan çalışmalardan, gruplararası iletişimi sağlamanın dış gruba yönelik toleransı artırdığı anlaşılmaktadır (Liebkind, McAlister, 1995; Olson, Jason, Davidson ve Ferrari, 2009). Sherif ve Sherif (1953) tarafından gerçekleştirilen ünlü kamp deneyi de toleransın temas yoluyla arttırılabileceğinin güzel bir örneğini ortaya koymaktadır. Bu deneyde, o zamana dek hiç bir davranış bozukluğu göstermemiş, derslerinde başarılı, sağlıklı ve 12 yaşında olan bir grup erkek çocuğu üç haftalık bir yaz kampı için seçkisiz olarak iki gruba ayrılmıştır. Farklı grup içi görevler ve etkinliklerle her iki grubun kendi norm ve dinamiklerini oluşturmaları sağlanmıştır. Bir süre sonra, her bir grup diğer grubu dış grup olarak algılamaya, ardından tehdit olarak gördüğü rakip gruba (dış grup) karşı sınırları zorlayan rekabetçi ve düşmanca tepkiler göstermeye başlamıştır. Bu aşamanın ardından, Sherif ve arkadaşları bu iki grubu bir araya getirerek, onlara gerçekleştirmeleri için grup çıkarlarının üstünde işbirliği gerektiren ortak hedefler sunmuşlardır. Bir süre sonra, ortak görevleri nedeniyle işbirliğine dayalı temas kurmak zorunda kalan iki karşıt grup arasındaki çatışmaların ortadan kalktığı saptanmıştır. Deneye katılan çocuklar kamp alanından

tamamen barışmış olarak ve birbirlerinden uzaklaştıkları için üzülmüşlerdir (Akt. Taylor ve ark., Çev, 2003).

Tolerans, dindarlıkla da ilişkilidir. Bireylerin teokratik düşünceleri arttıkça, tolerans düzeyleri düşmektedir. Bu bilgiyle tutarlı olarak, Protestanların yoğun olarak yaşadıkları bölgelerin tolerans düzeyinin diğer bölgelerinkinden düşük olduğu gözlenmiştir. Toleransla ilişkili olan diğer bir değişken, eğitim düzeyidir. Eğitim düzeyi yüksek okul ve üzeri olan bireylerin yoğun olarak yaşadıkları bölgelerin tolerans düzeyi de diğer bölgelerinkinden daha yüksektir (Karpov, 2002; Moore, Ovadia, 2006).

Toparlamak gerekirse, tolerans, her bireyin, doğuştan sahip olduğu hakların gözetilmesidir. Farklı fiziksel özelliklere, farklı dil ve lehçelere, farklı koşullara ya da değerlere sahip olan her bireyin diğer insanlarla birlikte barış içinde yaşama hakkı vardır. Tolerans bu hakları göz önünde bulundurmayı ve sahip olunan düşünceleri diğerlerine zorla kabul ettirmeden yaşamayı gerektirmektedir (Tuch, 1987; UNESCO, 1995). Bu açıdan bakıldığında, tolerans düzeyi arttıkça, engellilere yönelik önyargı düzeyinin azalacağı tahmin edilmektedir.

1. 2. 1. Önyargı ve Tolerans

Tolerans ve önyargı, bir doğrunun iki ucu olarak düşünülebilir. Toleranslı ve önyargılı bireyler arasında psikolojik ve sosyal olarak büyük farklılıklar bulunmaktadır (Jackman, 1977; Martin & Westie, 1959; Togeby, 1998; Tuch, 1987). Önyargılar, akılcılıktan uzak, peşin hükümlere dayalı, kişilerin bireysel

özelliklerinden çok grup üyelikleri üzerinde duran, öğrenilmiş olumsuz tutum ve duygulardır (Allport, 1966; Göregenli, 2006; Taylor ve ark., Çev, 2003). Mileski (1998)'ye göre insanların önyargılı tutumlarının altında, yabancı düşmanlığı ve farklı olana karşı duyulan korku yatmaktadır. Bu önyargılar zamanla nefrete yol açmaktadır. Önyargının karşısında yer alan tolerans ise, ancak insanların farklılıklar karşısındaki korkularını yenmeye çalışmaları ve empati geliştirmeleri ile mümkün olmaktadır. Tolerans sahibi bir birey, önyargılı birisine göre daha az milliyetçi özellik göstermekte ve hangi gruba ait olursa olsun tüm insanların benzersiz olduğu inancını taşımaktadır. Önyargılı bireyler mutlak bir zıtlık ve kesin sınırlara gereksinim duyarken; toleranslı bireyler derecelilik, değişiklik ve görecelilik gibi kavramlarla düşünmeye daha yatkındır (Martin ve Westie, 1959). Eleştirel düşünme, kişinin kendi davranışlarının nedenleri üzerinde durmasını da gerektirdiğinden; önyargı düzeyleri yüksek olan bireylerin eleştirel düşünmeye yatkın olmadıkları anlaşılmaktadır (Mileski, 1998). Tolerans düzeyi yüksek olan kişiler ise, önyargılı olanların aksine yapıcı eleştirilerin kişilere sağlayacağı yararlar üzerine odaklanmaktadır (Martin ve Westie, 1959). Ayrıca, tolerans sahibi olmak insanların doktrinlere dayalı, muhafazakar ve kökten dinci bir bakış açısı yerine daha insancıl bir yönelime sahip olmalarını, batıl inançlardan uzaklaşıp akılcı ve mantıklı düşüncelerini sağlamaktadır (Martin ve Westie, 1959).

Martin ve Westie'e (1959) göre, iç grubun tolerans sahibi olmayı telkin etmesi ve desteklemesi de kişinin tolerans düzeyini artırmaktadır. Toleranslı bireylerin, önyargılı olanların aksine "sosyal indirgemecilik" yapmadıkları anlaşılmaktadır. Başka bir deyişle, bu bireylerin dahil oldukları ya da dışında

kaldıkları gruplar için katı, esnekliği olmayan, güçlü tutkuları bulunmamaktadır. Martin ve Westie, önyargılı ve toleranslı bireylerin çocuk yetiştirme tutumları açısından farklılaştıklarına da vurgu yapmaktadır. Tolerans sahibi ebeveynler katı disiplin, zorunluluklar ve fiziksel cezalardan kaçınırken; önyargılı olarak belirlenen ebeveynler çocuklarına katı ve cezalandırıcı yaklaşmaktadır (Martin ve Westie, 1959).

Aktarılan bilgiler, önyargı ile tolerans arasında negatif yönde bir ilişki ortaya koymaktadır. Buna uygun olarak çalışmada, “tolerans düzeyi arttıkça, önyargı düzeyinin azalacağı” varsayılmaktadır.

Çalışmada, engellilere yönelik önyargı ile ilişkili olduğu düşünülen diğer bir değişken özgeciliktir. Önyargı düzeyi yüksek olan bireylerin empati becerileri oldukça zayıftır (Pratto ve ark., 1994). Yazında yer alan empati-özgecilik hipotezine göre, empati ile özgecilik değişkenleri birbirleri ile doğrudan bağlantılıdır. Empati düzeyi yüksek olan kişilerin özgecilik düzeylerinin de yüksek olduğu pek çok çalışma ile kanıtlanmıştır (Andreoni ve Rao, 2011, Batson ve ark., 1981; Hoffman, 2001). Empati ve özgecilik arasındaki ilişki dikkate alındığında, önyargı ve özgecilik arasında da bir ilişki kurmak mümkün olmaktadır. Bu nedenle izleyen iki başlık altında, özgecilik ve özgecilik ile önyargı arasında kurulan ilişki üzerinde durulmaktadır.

1. 3. Özgecılık

Herhangi bir karşılık beklentisi olmaksızın bir diğeri yararına yapılan davranışlar özgeci olarak tanımlanmaktadır. Özgecılık ile ilgili yapılan tanımlar incelendiğinde, bir davranışın özgeci olabilmesi için şu özellikleri taşıması gerektiği anlaşılmaktadır: Öncelikle, yardım eden kişinin niyeti, başkasının sıkıntısını azaltmak veya mutluluğunu arttırmak gibi yalnızca diğeri kişiye odaklı olmalı, özgeci davranışta bulunan kişinin herhangi bir ödül beklentisi bulunmamalıdır. Bunun dışında, yardım davranışı tamamen gönüllü ve ne yaptığının farkında olunarak yapılmalıdır (Bar Tal, 1985; 1986; Batson ve ark., 1981; Piliavin ve Charng, 1990; Taylor ve ark, Çev., 2003).

Her hangi bir yardım davranışı karşısındaki beklenti maddi olabileceği gibi, takdir toplama, saygı görme ve ilgi çekme gibi başka gereksinimleri de kapsamaktadır. Bu tür beklentilerle yapılan iyilik davranışları özgeci davranış kategorisinde yer almamaktadır. Olumlu toplumsal davranış ile özgeci davranış arasında buradan kaynaklanan bir farklılık vardır. Olumlu toplumsal davranış; hiçbir karşılık beklentisi olmadan yapılan özgeci davranışları da, tamamen bencil düşüncelerle yapılan yardım etme davranışlarını da içermektedir (Campbell, 1998; Taylor ve ark, Çev., 2003). Özgeci olumlu sosyal davranış ise, tamamen gönüllü olarak yapılmaktadır (Kumru ve ark., 2004).

Karar alma bakış açısına göre, birisine yardım etmeden önce, kişi bir dizi kestirmede bulunmaktadır. Öncelikle karşısındaki kişinin yardıma gerçekten gereksinimi olup olmadığını sorgulamaktadır. Bazı koşullarda yardımın gerekliliği

aleniyken, bazı durumlarda bu gereklilik belirsiz olmaktadır. Örneğin, düşüp bacağını inciten birisine yardım gerektiği açıktır. Ancak babası tarafından azarlanan bir çocuğun yardımı hak edip etmediği konusunda karar vermek aynı düzeyde kolay olmayacaktır. Karşıdaki kişinin yardıma gereksinimi olduğuna karar verdikten sonra, ikinci adım kişisel sorumluluk almaktır. Bir olay karşısında kişinin sorumlu olduğunu düşünmesi, onun harekete geçme olasılığını artırmaktadır. Sonraki, ödül ve bedelleri tartma aşamasıdır. Bu aşamada yardım etmeye karar verirken, davranışın olası sonuçları üzerinde durulmaktadır. Örneğin, polis tarafından dövülen birisine tanık olan ve olaya müdahale etme isteği duyan bir birey, polisten korktuğu için yardımdan kaçınacağı gibi, kendisini iyi hissetmek adına dövülen kişiyi kurtarmayı da deneyebilir. Nasıl yardım edileceğine karar verme ise son adımdır (Taylor ve ark, Çev., 2003).

Özgeci davranışta bulunma, kişinin duygu durumundan da etkilenmektedir. Olumlu duygu durumu, olan biteni daha pozitif algılamaya ve daha olumlu bir biliş geliştirmeye neden olmaktadır. Bu ise, olumlu duygu durumundaki bireylerin özgeci davranışta bulunma olasılığını artırmaktadır. Olumsuz duygu durumunda ise sonuç iki türlü de olabilmektedir. Olumsuz duygu durumunun etkisiyle birey, kendine dönük düşünceler içinde olup diğer insanlar üzerine odaklanmayabilmektedir. Aksine, içinde bulunduğu olumsuz duygu durumundan kurtulmak ve kendini daha iyi hissetmek için başkalarına yardımcı da olabilmektedir (Bower, 1981; Clark, Teasdale, 1985; Isen ve Simmonds, 1978; Krueger, Hicks ve Gue, 2001; Piliavin ve Charng, 1990; Taylor ve ark, Çev., 2003).

Özgecılık üzerinde etkisi olduğu bilinen bir diğer değişken kontrol odağıdır. İç kontrol odaklı bireylerin özgecılık düzeyinin dış kontrol odaklı bireylerinkinden yüksek olduğu yönünde bulgular vardır. Bu bulgular, özgeci davranışın daha bireysel bir ahlaki temele dayanması ile açıklanmaktadır. Bununla birlikte subjektif normlar da özgecılık üzerinde etkili olmaktadır. Yapılan bir çalışmada (Morgan ve ark., 2003), organ bağışına ilişkin motivasyonun, değer verilen kişilerin organ bağışına yönelik tutumlarından etkilendiği anlaşılmaktadır (Basım ve Şeşen, 2006; Morgan ve ark., 2003).

Daha önce de değinildiği gibi, özgecılık ile ilişkili olduğu düşünölen bir diğer değişken empatidir. Yapılan çalışmalar (Andreoni ve Rao, 2011; Batson ve ark., 1981; Cialdini ve ark., 1997; Dovidio, 2001; Hoffman, 2001; Rushton, 1981), empati düzeyi yüksek olan katılımcıların daha fazla özgeci davranış ortaya koyduklarını göstermektedir. Empati; başkalarının düşünceleri, hissettikleri, algıladıkları ve niyetleri hakkında bilişsel farkındalığa sahip olma ve kişinin kendisini karşısındakinin yerine koyarak duygusal tepki verme eğilimi olarak tanımlanmaktadır. Empati tanımlarında, başkasının varlığı, bireyin diğerinin duygusal durumunun farkında olması ve bireyin diğer kişiye duygusal tepki vermesi üzerinde durulmaktadır. Bu üç unsur empatik eğilimin temelini oluşturmaktadır (Dovidio, 2001; Dökmen, 1987; Hoffman, 2001).

Batson ve arkadaşları (1981) tarafından geliştirilen “empati-özgecılık hipotezi”; empati kuran kişinin yardım etme davranışını egoistik dürtülerle mi, yoksa özgeci dürtülerle mi yaptığı üzerinde durmaktadır. Egoist motivasyonlu yardım etme davranışı, düşük empati içermekte ve yardım eden kişinin mutluluğunu hedef

almaktadır. Özgeci motivasyonlu yardım etme davranışı ise yüksek empati içermekte ve diğ erinin mutluluğunu hedefleyerek, onun ü züntüsünü azaltmak ya da mutluluğunu artırmak amacıyla yapılmaktadır. Özgeci ve egoist motivasyonlu yardım etme davranışları arasındaki fark, yardım etme davranışından kaçınmanın zorluğ undadır. Düşük düzeyde empati içeren egoist motivasyonlu yardım etme davranışı, kişinin kendi mutluluğ una öncelik verdiği için, davranıştan kaçınmanın bedelinin düşük oldu ğ u durumlarda yardım etme davranışı gerçekleşmeyebilmektedir. Özgeci motivasyonlu yardım etme davranışında ise, yardımdan kaçınma ister kolay, ister zor olsun yardım etme davranışı ortaya çıkmaktadır.

Özgecilik konusunda cinsiyet farklılığı bulunup bulunmadığına ilişkin bir görüş birliği bulunmamakla birlikte (Banbal, 2010; Benenson ve ark., 2007), yaygın kanı, kadınların erkeklerden daha özgeci oldu ğ u yönündedir (Eisenberg ve ark., 1996; Innocenti ve Pazzienza, 2006; Rushton ve ark., 1986). Özgecilik açısından ileri sürülen bu cinsiyet farkı, empati ile özgecilik arasındaki güçlü ilişki ile açıklanabilmektedir. Genel olarak kadınlar, erkeklerden daha empatik olma eğilimindedir (Batson ve ark., 1981; Bora ve Baysan, 2009; Dökmen, 2004; Dovidio, 2001; Hoffman, 2001; Rueckert ve Naybar, 2008; Rushton ve ark., 1986). Bu farklılık, onların özgecilik düzeylerine de yansıyor olmalıdır.

Kadınların erkeklerden daha özgeci oldu ğ u düşünülse de, erkeklerin özgecilik düzeyinin kadınlarinkinden yüksek olduğunu ortaya koyan çalışmalar da vardır (Eagly ve Crowley, 1986). Bir diğ er grup çalışma ise, özgecilik açısından aslında bir cinsiyet farkı bulunmadığına, kadınlar ve erkekler arasında gözlenen cinsiyet farkının

yalnızca test edilen özgeci davranışın şeklinden kaynaklandığına vurgu yapmaktadır (Banbal, 2010; Benenson ve ark., 2007). Ayrıca, kadın ve erkeklerin özgeci davranışlarının ardında yatan motivasyonlarının farklı olduğu yönünde de bulgular bulunmaktadır (Eagly ve Crowley, 1986). Cinsiyet rolleri sosyalizasyonunda kız çocuklarının erkeklerden daha fazla bakım verme odaklı görev ve oyunlara yönlendirilmesi, özgeci davranışın motivasyonu konusunda fikir vermektedir (Eagly ve Crowley, 1986; Dökmen, 2010). Örneğin, 172 araştırma üzerinden yapılan bir meta-analiz çalışmasında (Eagly ve Crowley, 1986), kadınların özgeci davranışlarını daha çok şefkatli ve anaç dürtülerin motive ettiği, erkeklerinkini ise daha çok kahramanlık duygularının harekete geçirdiği bulgulanmıştır.

Özgecilik üzerindeki etkisi incelenen bir diğer demografik değişen ise ‘yaş’tır. Farklı yaş grupları ile yapılan çeşitli çalışmalarda, yaş arttıkça olumlu sosyal davranışların da arttığı saptanmıştır (Benenson ve ark., 2007; Chou, 1998; Eisenberg ve ark., 1996; Rushton ve ark., 1986; Zarbatany, Hartmann ve Gelfand, 1985). Özgeci davranış, çocuklukta empati eğilimi ile paralel olarak başlayıp gelişmektedir. Özgecilik ile yaş arasındaki ilişki, ilerleyen yaşla birlikte karşılıklılık gibi bazı sosyokültürel normların kazanımı ile açıklanabileceği gibi, toplumsal etki sayesinde onaylanan doğru davranışların öğrenilmesi ile de açıklanabilmektedir.

1. 3. 1. Önyargı ve Özgecilik

Özgecilik ve önyargı arasındaki ilişki, yukarıda da işaret edildiği gibi empati-özgecilik hipotezine dayandırılmaktadır. Batson ve arkadaşları (1981) tarafından geliştirilen empati-özgecilik hipotezi, empati kuran kişinin yardım etme davranışını

egoistik dürtülerle mi, yoksa özgeci dürtülerle mi yaptığı üzerinde durmaktadır. Egoist motivasyonlu yardım etme davranışı, düşük düzeyde empati içerirken, özgeci motivasyonlu yardım etme davranışı yüksek düzeyde empati içermektedir. Özgecilik düzeyi yüksek olan bireylerin aynı zamanda yüksek empati düzeyine sahip oldukları bulgusu bir çok araştırma tarafından doğrulanmaktadır (Andreoni ve Rao, 2011; Batson ve ark., 1981; Hoffman, 2001). Empati ve önyargı arasında ise negatif yönde bir ilişki bulunmaktadır. Kişinin, önyargı ile yaklaştığı kişi ya da gruplarla, onlara karşı empati düzeyini artıracak temaslarda bulunması, söz konusu kişi ya da gruplara karşı olan önyargıları azaltmaktadır. Empati düzeyi yüksek olan bireylerin dış gruplara karşı daha az önyargılı oldukları ve bu bireylerin sosyal baskınlık yönelimlerinin de düşük düzeyde olduğu anlaşılmaktadır (Batson ve ark., 1997; Backström ve ark., 2005; Batson, Chang, Orr, Rowland, 2002; Pettigrew, Tropp, 2008; Pagotto, b.t.; Pratto ve ark., 1994). Özgecilik üzerinde iç grup/ dış grup ayrımının etkisine bakıldığında; iç grup üyelerine yönelik özgeci davranışta bulunma eğilimi daha yüksek iken, dış grup üyelerine yönelik özgeci davranışların düzeyinin daha düşük olduğu görülmektedir (Akt., Tajfel ve Turner, 1986). Pratto ve arkadaşları (1994) tarafından yapılan bir çalışmada, sosyal baskınlık yönelimi ile özgecilik arasında negatif yönde bir ilişki olduğu bulgusuna ulaşılmaktadır. Tolerans ve özgecilikle negatif yönde ilişki gösteren sosyal baskınlık yönelimi, önyargı ile pozitif yönde ve güçlü ilişki gösteren değişkenler arasındadır. Bu noktada, araştırmada engellilere yönelik önyargı ile ilişkisi incelenen diğer bir değişken olan sosyal baskınlık yöneliminden söz etmekte yarar vardır.

1. 4. Sosyal Baskınlık Yönelimi

Sosyal baskınlık yönelimi, hem biyolojik kökleri olan hem de sosyalizasyon süreci ile kazanılan bireysel bir değişken, aynı zamanda kültürel bir yapıdır. Genel olarak insanlar kendi iç gruplarını, dış grup/gruplar üzerinde baskın olarak algılamak eğilimindedir. İç grup dayanışması adı verilen bu eğilim; dış gruba yönelik ayrımcılık ve saldırganlığın oluşmasında güçlü bir etmen olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal baskınlık yönelimi, sosyal gruplar arasında hiyerarşik bir düzenin arzulandığı eşitlik karşıtı bir eğilimi yansıtmaktadır. Buna göre toplum, yaş, cinsiyet, etnik gruplar, din, ulus gibi sosyal grupların tabakalaştığı hiyerarşik bir yapıdan oluşmaktadır. Bu yapıda bazı gruplar diğerlerinden üstün konumdadır. Sosyal bir hiyerarşide en üstte az sayıda egemen grup, en altta ise olumsuz karşılaştırma grubu ya da grupları yer almaktadır. Egemen gruba üye olan bireylerin daha çok olanakları; buna bağlı olarak daha güçlü sosyal rolleri vardır. Başka bir deyişle, baskın grupların üyeleri genellikle güzel evlerde yaşamak, iyi beslenmek, nitelikli okullarda okumak, saygın işlerde çalışmak gibi olumlu toplumsal değerlere sahiptir. Toplumsal hiyerarşinin alt basamaklarında yer alan grupların üyeleri ise, sağlıksız yaşam koşulları, kötü evlerde oturmak, niteliksiz ve güç işlerde çalışmak, yeterince beslenememek gibi olumsuz toplumsal değerlere sahip olmaktadır (Hasta, Kırıl ve Yalçın, 2011; Sidanius, Pratto ve Bobo, 1994; Sidanius ve Pratto, 1999).

Sosyal baskınlık kuramına göre, hiyerarşik yapının toplum tarafından desteklenmesi, grup çatışmaları riskini azalmaktadır. Bazı dezavantajlı gruplar, yukarıda belirtilen olumlu koşullara sahip olmak için hiyerarşik yapıyı değiştirmeye çalışmak yerine, “davranışsal asimetri “ adı verilen hiyerarşik yapıyı kabullenme ve

mevcut durumu hak ettiklerine inanma eğilimi sergilemektedir. Gruplar arasındaki hiyerarşik yapının alt grupların üyelerince de desteklenmesi anlamına gelen davranışsal asimetri, var olan hiyerarşik yapının sürekliliğine katkı sağlamaktadır. Davranışsal asimetrinin ya da hiyerarşik toplumsal yapının desteklenmesini sağlayan etmenlerin başında, baskın gruplarca üretilen ve onlar tarafından topluma yayılan “hiyerarşiyi artırıcı mitler” yer almaktadır (Hasta, Kırıl ve Yalçın, 2011; Sidanius, Devereux ve Pratto, 1992; Sidanius, Pratto ve Bobo, 1994; Sidanius ve Pratto, 1999).

Hiyerarşiyi artıran meşrulaştırıcı mitler, sosyal gruplar arasında güç, ayrıcalık ve statünün adaletsiz dağılımına meşruluk kazandırmayı amaçlayan; tutum, inanç, görüş, ideoloji ve değerler olarak tanımlanmaktadır. Bu mitlere göre, temelde bazı gruplar diğerlerinden daha iyidir ve bu grupların sosyal kaynaklardan daha fazla pay almak haklarıdır. Otoriteryanizm, ırkçılık, cinsiyet ayrımcılığı, sınıfçılık, milliyetçilik, militarizm, etnosentrizm, yabancı düşmanlığı, etnik temizlik doktrini, klasizm, siyasi muhafazakârlık ve adil dünya inancı gibi tutum ve inançlar hiyerarşiyi artıran meşrulaştırıcı mitler arasındadır. Meşrulaştırıcı mitler, yalnızca hiyerarşiyi artırıcı değildir. Aynı zamanda hiyerarşiyi azaltan meşrulaştırıcı mitler de vardır. Hiyerarşiyi azaltan meşrulaştırıcı mitler, hiyerarşiyi artıran meşrulaştırıcı mitlerin aksine, sosyal gruplar arasında eşitliği arttırmayı amaçlayan tutum, inanç, ideoloji ve değerleri barındırmaktadır. Feminizm, sosyalizm gibi ideolojiler hiyerarşiyi azaltan meşrulaştırıcı mitler arasında yer almaktadır (Hasta, Kırıl ve Yalçın, 2011; Pratto ve ark., 2000; Sidanius, Pratto ve Bobo, 1994).

Sosyal baskınlık yönelimi üzerinde etkisi bulunan değişkenlere bakıldığında, özellikle cinsiyet açısından belirgin bir farklılık olduğu görülmektedir. Yapılan çok

sayıda çalışma (Bayram, 2008; Cohrs, Moschner, Maes ve Kielmann, 2005; Hasta, Kıral ve Yalçın, 2011; Heaven ve Bucci, 2001; Pratto ve ark., 2000; Pratto, Sidanius, Stallworth ve Malle, 1994; Schmitt ve Writt, 2009; Sidanius, Levin, Liu ve Pratto, 2000; Sidanius, Pratto ve Bobo, 1994; Sidanius, Pratto ve Mitchell, 2001; Wilson ve Liu, 2003), erkeklerin sosyal baskınlık yönelimlerinin kadınlarınkinden tutarlı olarak yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Sosyal baskınlık yönelimindeki bu cinsiyet farklılığı “değişmezlik hipotezi” olarak adlandırılmaktadır. Değişmezlik hipotezine ilişkin iki açıklamadan ilki, sosyal baskınlık yöneliminde gözlenen cinsiyet farklılığının kültürel, çevresel ve durumsal etmenler her ne olursa olsun hep sabit olduğu üzerinde durmaktadır (Sidanius, Pratto ve Bobo; 1994). Sosyal baskınlık yöneliminde gözlenen cinsiyet farklılığına ilişkin bir diğer görüş ise, sosyal baskınlık yöneliminin kültürel ve çevresel etmenler aracılığıyla sosyalizasyon sürecinin bir sonucu olarak oluştuğuna vurgu yapmaktadır (Sidanius, Cling ve Pratto, 1991). Bu görüşe göre, sosyalizasyon süreci kadın ve erkeklerin toplumsal cinsiyete ilişkin düşüncelerini şekillendirmekte, bu durum ise onların sosyal baskınlık yönelimlerine yansımaktadır.

Sosyal baskınlık yönelimi üzerinde yaş ve siyasal görüş etkisinden de söz edilmektedir. Genellikle gençler yaşlılardan daha demokratik, özgürlükçü, daha az tutucu ve daha eşitlik yanlısı olma eğilimindedir. Milliyetçi-muhafazakarlık, yetkecilik ve siyasal açıdan sağ kanatta yer alma gibi özellikler yaşlılarda daha fazla görülmektedir (Dalmış ve İmamoğlu, 2000; Dekker ve Easter, 1988; Sidanius, Pratto, ve Bobo, 1994). Özellikle sağ kanat otoriteryanizmi ile sosyal baskınlık yönelimi

arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır (Cohrs, Moschner, Maes ve Kielmann, 2005; Duckitt, 2006).

Toparlamak gerekirse, sosyal baskınlık yönelimi yüksek olan bireylerin, toplumdaki bazı grupları diğer bazılarından daha üstün görme eğilimleri ve önyargılı tutumları dikkate alındığında; katılımcıların sosyal baskınlık yönelimi arttıkça engellilere yönelik önyargı düzeylerinin de artacağı düşünülmektedir.

1. 4. 1. Önyargı ve Sosyal Baskınlık Yönelimi

Sosyal baskınlık yönelimi, temelde azınlık ve güçsüz olan gruplar üzerinde baskın ve egemen olma isteğine işaret etmektedir. Sosyal baskınlık yönelimi, eşitliği onaylamayan, hiyerarşiden yana olan bir yapı olduğu için önyargı ile doğrudan ilişkilidir. Sosyal baskınlık yöneliminin temelini oluşturan eşitsizlik arzusu ve hiyerarşi isteği, bazı grupların diğerlerinden daha iyi ve üstün olduğu anlayışından beslenmektedir. Engelli olmanın beraberinde getirdiği sınırlayıcı özellikler düşünüldüğünde, engelli bireylerin diğerleri tarafından dezavantajlı olarak algılanmaları güçlü bir olasılık görünmektedir. Bu bakış açısı ise, engelli olan ve olmayan bireyler arasında eşit olmayan, hiyerarşik bir yapılanmayı beraberinde getirmektedir. Yukarıda da değinildiği gibi, sosyal baskınlık yönelimi yüksek olan bireyler bu tür hiyerarşik yapıları desteklemek eğilimindedir. Bu bireyler ayrıca, katı, muhafazakar bir bakış açısına sahip olma, kendilerinden düşük statüdeki kişi veya gruplara karşı önyargılı olma ve empatik olmama yönelimindedir. Bütün bu bilgilerle tutarlı olarak, sosyal baskınlık yönelimi düzeyi yüksek olan bireylerin engellilere yönelik önyargı düzeylerinin de yüksek olacağı tahmin edilmektedir.

Daha önce de belirtildiği gibi, toplumsal gruplar arasındaki hiyerarşik yapıyı onaylama eğilimi, hiyerarşiyi artıran meşrulaştırıcı mitler tarafından desteklenmektedir (Sidanius, Pratto ve Bobo, 1994; Yıldırım ve Dökmen, 2004). Adil dünya inancı, bu mitlerden biridir ve bekleneceği üzere sosyal baskınlık yönelimi ile güçlü bir ilişki içindedir. Yapılan çalışmalarla, adil dünya inancı yüksek olanların, sosyal baskınlık yönelimi yüksek olan bireyler gibi, statükoyu destekleme ve siyasal açıdan sağ kanatta yer alma eğiliminde oldukları gözlenmektedir (Cohrs, Moschner, Maes ve Kielmann, 2005; Dittmar ve Dickenson, 1993; Duckitt, 2006). Söz konusu çalışmalarda, adil dünya inancı ile dini inanca bağlılık, özel mülkiyet düşüncesi ve geleneksel yöntemleri tercih etme gibi özelliklerle kendini gösteren geleneksel ahlakçılık anlayışı arasında da güçlü ilişkilerden söz edilmektedir.

Özetlemek gerekirse, adil dünya inancı, sosyal baskınlık yöneliminin oluşumunda ve sürdürülmesinde önemli rol oynayan hiyerarşiyi artıran mitlerdendir. Böyle olunca, iki değişken arasındaki ilişki kaçınılmaz görünmektedir. Bu bilgiyle ve aşağıda aktarılacak olan yazınla tutarlı olarak çalışmada, sosyal baskınlık yönelimi gibi adil dünya inancının da engellilere yönelik önyargı ile ilişkili olduğu düşünülmektedir.

1. 5. Adil Dünya İnancı

Adil Dünya İnancı insanların, herkesin hak ettiğini aldığı adil ve düzenli bir çevreye ilişkin inançlarına işaret etmektedir. Adil dünya inancına göre, iyi şeyler yapan insanların başına iyilik, kötü şeyler yapan insanların başına kötülük gelmektedir. Tamamen masum birisinin başına kötü bir şey gelmesi, dünyada

adaletin olmadığı; aynı kötülüğün hiç hak etmediği halde kişinin kendi başına da gelebileceği anlamını taşımaktadır. Kişi, bu gerçekle yüzleşmek yerine, mağdur durumunda olan insanların hatalarının bedelini ödediğine inanarak, dış dünyayı kendisi için daha güvenli ve kontrol edilebilir bir hale getirmektedir (Bilgin, 2003; Dalbert, 2009; Lerner ve Miller, 1978). Adil dünya inancı, insanların davranışlarında tutarlı olma dürtüsünden beslenmektedir. Heider'in denge kuramına göre, dengeli bir ilişkinin üç ögesi vardır: Kişinin bir başkasına ilişkin değerlendirmesi, kişinin bir tutum nesnesine ilişkin değerlendirmesi ve diğer kişinin tutum nesnesine ilişkin değerlendirmesi. Dengeli bir ilişki, olumlu değerlendirilen bir kişi ile bireyin kendisinin tutum nesnesine ilişkin değerlendirmesinin aynı ya da benzer olmasını ifade etmektedir. Eğer değerlendirmeleri aynı değilse, kişi ya olumlu değerlendirilen kişiye ilişkin görüşlerini ya da tutum nesnesine ilişkin değerlendirmesini değiştirerek denge arayışına girmektedir. Heider'in denge kuramına göre mutluluk ile kötülük arasındaki ilişki de dengeli değildir. Bu yüzden kötü insanların mutlu olduğu düşüncesi, hemen ardından adil dünya inancını devreye sokarak o kişilerin aslında kötü olmadıkları ya da mutlu olmayı hak ettikleri gibi inanışları harekete geçirmektedir (Kağıtçıbaşı, 1999; Kılınç ve Torun, 2011; Taylor ve ark., Çev. 2003).

Adil dünya inancının yüksek olması ile dezavantajlı gruplara karşı olumsuz tutumlara sahip olma arasında güçlü bir ilişki olduğu gözlenmektedir. Goffman'a (1963) göre yoksul, eşcinsel ya da işsiz olma gibi "normal" tanımının dışında kalan bireyler, diğer insanlarca, insan oldukları gerçeği görmezden gelinerek değerlendirilmekte ya da etiketlenilmektedir. Benzer bir durum engelli bireyler için de geçerlidir. Adil dünya inancı yüksek olan insanlar, bu bireylerin engellerini,

yapılan bir yanlışa ilişkin kanıt olarak görmektedir. Aynı bakış açısı, yoksul insanlara yönelik önyargının sebepleri arasında da gösterilmektedir. Yapılan bir çalışmada (Harper ve ark., 1990) adil dünya inancı ile yoksulluğa ilişkin tutumlar arasında beklenen yönde bir ilişki gözlenmiştir. Adil dünya inancı yüksek olan bireylerin, yoksul insanları bu durumlarından dolayı suçlama eğiliminde oldukları tespit edilmiştir.

Adil dünya inancı ile demografik değişkenlerin ilişkisine bakıldığında, 33 makalenin incelenmesi ile gerçekleştirilen bir meta analiz çalışmasının sonucunda, erkeklerin kadınlardan daha yüksek düzeyde adil dünya inancına sahip oldukları tespit edilmiştir (O'Connor ve ark., 1996). Adil dünya inancı ile ilişkili olduğu düşünülen bir diğer değişken ise dine bağlılıktır. Dine bağlılık düzeyi yüksek olan yetişkinlerin adil dünya inancının, dine bağlılık düzeyi düşük olan yetişkinlerinkinden daha kuvvetli olduğu belirlenmiştir (Bégué, 2002; Hunt, 2000; Szmajke, 1991; Dalbert, Lipkus, Sallay ve Goch, 2001). Bir başka çalışmada, cinsiyet, yaş, sosyoekonomik düzey, etnik köken ve dini inancın adil dünya inancı üzerindeki etkisi incelenmiş ve düşük sosyo ekonomik düzeye sahip bireylerin yüksek sosyo ekonomik düzeye sahip katılımcılardan; erkeklerin kadınlardan; dindar olanların ise dindar olmayanlardan daha yüksek düzeyde adil dünya inancına sahip oldukları gözlenmiştir. Çalışmada ayrıca, en yüksek düzeyde adil dünya inancına Latin kökenli katılımcıların sahip olduğu, onları sırasıyla, beyaz Amerikalı ve Afro Amerikalı katılımcıların izlediği belirtilmiştir (Hunt, 2000).

Adil dünya inancı, hak etsin ya da etmesin her koşulda yaşadığı mağduriyetten dolayı kurbanı suçlayan bir eğilim olduğu için genellikle olumsuz

olarak değerlendirilmektedir. Bununla birlikte, bireyin hak edecek bir şey yapmadığı sürece başına kötü şeyler gelmeyeceğine inanmasını sağlayarak, kendisini güvende hissetmesine de hizmet etmektedir (Kılınç ve Torun, 2011). Adil dünya inancı başa çıkma becerileri üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Öncelikle, bireyin yaşam hakkındaki algısına yön vermektedir. Bireyin, ait olduğu grubun içindeki adaletsizlikleri ve ayrımcılıkları görmezden gelmesini olanaklı kılarak, bilişsel dengeyi yeniden kurmasını ve olumsuz koşullarıyla başa çıkmasını olanaklı hale getirmektedir. Adil dünya inancı aynı zamanda, insanların sosyal etkileşimlerine de rehberlik etmektedir. Karşılığında “hak edilmiş iyi sonuçlar” bekleyen bir birey, daha çok yardım etme davranışında bulunabilmektedir. Adil dünya inancı, bireyin günlük hayat sıkıntılarının önüne geçerek, onun depresyon ve stresin sebep olduğu hastalıkları yaşama olasılığını da azaltabilmektedir. Bu inanç ayrıca, adil olmayan yaşantılara maruz kalan bireylere de yardım etmektedir. Örneğin, adil dünya inancının bireylerin travmatik yaşantılarıyla başa çıkma davranışlarını kolaylaştırdığı bilinmektedir (Dalbert, 1998). Bir başka olumlu özelliği ise, empati ve özgecilik gibi olumlu etmenler tarafından motive edilebilir olmasıdır (Montada, 1998). Yaşlılar üzerinde yapılan bir çalışmada, hayatlarından en mutlu olan ve daha fazla olumlu duygu yaşayanların, bireysel adil dünya inancı düzeyi yüksek olan yaşlılar olduğu belirlenmiştir (Dzuka ve Dalbert, 2000).

Adil dünya inancı, bireysel ve genel adil dünya inancı olarak ikiye ayrılmaktadır. Bireysel adil dünya inancı, dünyanın bireyin kendisi için ne kadar adil olduğu ile ilişkiliyken; genel adil dünya inancı dünyanın diğerlerine ne kadar adil davrandığı ile ilgilidir. Bireysel adil dünya inancı, ruh sağlığı ile doğrudan ilişkilidir.

Yapılan bir çalışmada (Lipkus, Dalbert ve Siegler, 1996) bireysel adil dünya inancı ile düşük düzeyde depresyon, stres ve yüksek düzeyde yaşam doyumu arasında anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Başka bir deyişle, adil dünya inancı yüksek olan kişilerin depresyon ve stres düzeyleri düşük, yaşam doyumları yüksektir. Özetlemek gerekirse, adil dünya inancı yüksek olan bireyler, insanların yaşamdan hak ettiklerini aldıklarına inanmak eğilimindedir. Bu bilgiden hareket edildiğinde, söz konusu bireylerin engellilere yönelik önyargı düzeylerinin yüksek olacağı tahmin edilmektedir.

1. 5. 1. Önyargı ve Adil Dünya İnancı

Hiyerarşiyi meşrulaştırıcı mitlerden biri olan adil dünya inancı, sosyal baskınlık yönelimi ile güçlü bir ilişki içindedir ve sosyal baskınlık yönelimi gibi, adil dünya inancı da önyargıyla pozitif yönde ilişki göstermektedir. Harper ve arkadaşları (1990) yoksulluğa ilişkin tutumlar ve adil dünya inancı arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmalarında, adil dünya inancı ile kişileri yoksullukları nedeniyle suçlama eğilimi arasında güçlü ilişkiler bulunduğunu belirtmişlerdir. Adil dünya inancı, bir önceki başlık altında bahsedilen özellikleri nedeniyle, yoksullar ya da engelliler gibi dezavantajlı grupları, içindeki buldukları durum nedeniyle suçlama eğilimindedir (Goffman, 1963).

Yapılan bir çalışmada, AIDS hastalarına yönelik tutumlar ile adil dünya inancı arasındaki ilişki incelenmiş, adil dünya inancı arttıkça bu hastalara yönelik olumsuz tutumların da arttığı gözlenmiştir (Anderson, 1992; Connors ve Heaven, 1990; Furnham ve Proctor, 1992). Daha açık ifade etmek gerekirse, adil dünya inancı

yüksek olan katılımcıların; AIDS hastaları ile temastan kaçınma, AIDS'in yayılmasını önlemek için yasaklar koyma, konunun medyada daha az yer almasını sağlama gibi konularda daha katı oldukları belirlenmiştir (Furnham ve Proctor, 1992).

Anderson (1992) tarafından yapılan bir diğer çalışmada ise, eşcinsel ve heteroseksüel AIDS hastalarına yönelik tutumlar karşılaştırılmış ve eşcinsel AIDS hastalarına yönelik kişisel suçlamaların daha fazla olduğu gözlenmiştir. Aynı zamanda katılımcılar eşcinsel AIDS hastalarına karşı daha az tolerans ve daha fazla temastan kaçınma davranışı sergilemişlerdir. Bunların yanı sıra, adil dünya inancının AIDS hastalarına yönelik tutumlar üzerindeki etkisinde bir cinsiyet farkı da belirlenmiştir. Erkek katılımcılar, AIDS hastalarına karşı kadın katılımcılardan daha fazla sosyal mesafe ve daha az empati göstermişlerdir. Benzer şekilde, adil dünya inancı ile engellilere yönelik olumsuz tutumlar arasında da anlamlı bir ilişki belirlenmiştir (Furnham, 1995). Söz konusu çalışmada adil dünya inancı yüksek olan katılımcıların engellilerle iletişim kurmaktan rahatsızlık duydukları tespit edilmiştir. Bu durum, adil dünya inancı arttıkça engellilere yönelik önyargıların da arttığına işaret etmektedir.

Buraya kadar aktarılanları toparlamak gerekirse, bu araştırmada, engellilere yönelik önyargının tolerans ve özgecilik ile negatif yönde; sosyal baskınlık yönelimi ve adil dünya inancı ile pozitif yönde ilişki içinde olması beklenmektedir. Farklı toplumsal yapıların farklı sosyal temsilleri olacağı bilgisinden hareketle, tüm bu değişkenlerin kültürel yapılara bağlı olarak farklılaşacakları düşünülmektedir. Bu nedenle araştırmada, ilgili değişkenler arasındaki ilişkiler bireyci (Birleşik Krallık)

ve toplulukçu (Türkiye) iki farklı toplumdan elde edilen veriler temelinde incelenmektedir. Aşağıda, söz konusu değişkenlerin kültürel yapılara göre nasıl farklılaşabileceği konusunda fikir yürütmeyi kolaylaştırmak adına bireycilik-toplulukçuluk değişkenlerinden söz edilmektedir.

1. 6. Bireycilik - Toplulukçuluk

Hofstede'e (1980) göre bireycilik; ilişkilerin daha gevşek olduğu, kişinin yalnızca kendisine ya da çekirdek ailesine karşı sorumluluk hissettiği kültürel yapılara işaret etmektedir. Toplulukçuluk ise, insanların mutlak ve sorgulamaksızın içine doğduğu gruplara bağlı olduğu kültürler için geçerlidir. Bireylerin bireyci ya da toplulukçu özellik göstermeleri, ait oldukları kültürlerin farklı sosyal temsillere sahip olmalarından ileri gelmektedir (Oyserman ve Markus, 1998). Toplulukçu kültürlerde kişinin kendilik tanımı, bağlı olduğu iç gruba dayalıdır ve davranışlarının ait olduğu grup içinde nasıl değerlendirildiği birey için son derece önemlidir. Bu tür toplumlarda, aile bağları ve sosyal normlar, kişinin bireysel çıkarlarının önüne geçmektedir. Homojen ve dış gruptan kesin çizgilerle ayrılmış olan iç grubun istek ve gereksinimleri birey için önceliklidir. Bununla birlikte, gereksinim duyduğunda sosyal desteğe ulaşması, bireyci kültürlerde olduğundan çok daha kolay gerçekleşmektedir. Bireyci kültürlerde insanlar, üyesi oldukları gruplardan daha kopuk ve özerktir. Grubun istekleri değil, bireysel gereksinimler önemlidir (Bond ve Smith, 1996; Cukur, de Guzman ve Gustavo, 2004; Earley ve Gibson, 1998; Gouveia, Clemente ve Espinosa, 2003; Hofstede, 1980; Kağıtçıbaşı, 1999; Kimmelmeier ve ark., 2003; Oyserman, Coon ve Kimmelmeier, 2002; Öner Özkan ve Gençöz, bt.; Triandis, Leung, Villareal ve Clack, 1985; Triandis, 1995).

Bireycilik ve toplulukçuluk kavramları, farklı kültürlerde egemen olan farklı benlik yapılarından kaynaklanmaktadır. Ayrışık ve ilişkili benlik yapısı olmak üzere iki farklı benlik yapısından söz edilmektedir. Ayrışık benlik yapısı; ABD’de olduğu gibi, özellikle birçok Batı kültüründe egemen olan, bireyin toplumdaki diğer bireylerden uzaklaştığı, bireyci bir benliğe işaret etmektedir. Ayrışık benlik yapısının egemen olduğu kültürlerde; zeka, yetenek, inanç, kişilik özellikleri, kişisel hedef ve tercihler önceliklidir. Bireyin kendi özelliklerini ön plana çıkardığı; kendini ifade edebilmek, kendini göstermek, kendine ve içgüdülerine güvenmek, başkalarının önüne geçmek, kendi kendine karar vermek ve bu kararları savunabilmek gibi özellikleri olumlu olarak değerlendirilmektedir (Fiske ve ark., 1998; Kağıtçıbaşı, 1999). Fiske ve arkadaşları (1998), Avrupa ve ABD’de görülen bu bireyci yapının özelliklerini detaylandırmışlardır. Onlara göre bu kişiler öncelikli olarak kendi kişisel başarılarına odaklıdır. Aldıkları kararlar ve yaşam tarzları kişisel hedeflerini başarmaya yöneliktir. Birey, büyük ölçüde kendi davranışları ve bu davranışların sonuçlarının kontrolündedir ve yalnız kendisine karşı sorumludur. Böyle bir yapıda birey, ilişkilerini kişisel gereksinimler temelinde kurmakta ve başkalarını kişisel hedeflerine engel olarak görmektedir.

İlişkili benlik yapısının egemen olduğu kültürlerde ise, temel kural olarak diğer insanlara bağlılığı sürdürmek ve başkalarına uyum sağlamak benimsenmiştir. İlişkili benlik; iç gruba uyum göstermek, başkalarının duygu ve düşüncelerine karşı duyarlı olmak, toplumsal rol ve görevleri yerine getirmek gibi özellikleri içermektedir (Kağıtçıbaşı, 1999). Kişinin sosyal gerekliliklere uyması, empati geliştirmesi, saygı, nezaket ve sadakat davranışları göstermesi beklenir. Toplumsal

ilişkilerde akrabalık ilişkileri ve hiyerarşinin belirleyici bir yeri vardır (Fiske ve ark., 1998). Özgüven ve özdeğer gibi kavramlar ayrışık benlikte olduğu kadar ilişkili benlikte de önemlidir. Ancak ilişkili benlikte bu kavramların içerdikleri anlam farklılaşmaktadır. Kişinin özgüveni ve özsaygısı, ait olduğu iç gruptaki yeri, iç grubuyla gösterdiği uyum ile doğrudan ilişkilidir (Kağıtçıbaşı, 1999). Birçok Asya ülkesinde egemen olan ilişkili benlik yapısında benlik başka benliklerden kesin bir şekilde ayrılmamakta; birbiriyle ilişkili farklı benliklerden meydana gelmektedir. Bir ailenin üyesi olmak, bir etnik grubun üyesi olmak ve bir dine mensup olmak gibi grup aidiyetleri, kişinin kendi duygu, düşünce ve davranışlarından daha önemli ve önceliklidir. Grubun istek ve gereksinimleri bireyinkinden önemlidir. Bu yüzden alınan kararlar ve yaşam tarzı gruba göre belirlenmektedir (Fiske, 1998; Kağıtçıbaşı, 1999). Bir kültürün tamamen ilişkili ya da ayrışık benlik yapısına sahip olduğu söylenemez. Ancak, aynı kültürde yaşayan insanların paylaştıkları bazı ortak yaşam tarzları, birbirine benzer yapıda benliklerin oluşmasını beraberinde getirmektedir (Kağıtçıbaşı, 1999).

Kağıtçıbaşı (1999), üçüncü bir benlik yapısından daha söz etmektedir. Bu benlik yapısı ilişkili ve ayrışık benlikleri bir arada barındıran kültürel yapılara işaret etmektedir. Buna göre, çocuk yetiştirme tarzlarındaki farklılaşma ile birlikte kendi kendine karar verebilme gibi özellikler ön plana çıkmakta, böylece daha özerk bir benlik yapısına sahip bireyler yetişmektedir. Bununla birlikte bu özerklik, iç gruba yönelik duygusal bağların bozulması anlamına gelmemektedir. Bireyci ve toplulukçu özelliklerin bir arada bulunduğu bu benlik yapısı; toplulukçu kültürlerin gelişmiş kentsel bölgelerinde görülmektedir.

Toparlamak gerekirse, bireycilik daha çok bağımsız olma, kişisel hedefler, kendilik bilinci, rekabet, özgüven, takdir toplama ve doğrudan iletişim gibi değişkenlerle ilişkiliyken; toplulukçuluk ilişkili olma, grup aidiyeti, işbirliği/dayanışma, eşitlik, özgecilik, hiyerarşi, muhafazakarlık, otoriteryanizm, görev bilinci, itaat etme gibi değişkenlerle ilişkilidir (Bond ve Smith, 1996; Cukur, de Guzman ve Gustavo, 2004; Kağıtçıbaşı, 1999; Kimmelmeier ve ark., 2003; Oyserman, Coon ve Kimmelmeier, 2002; Triandis, Leung, Villareal ve Clack, 1985).

Bireycilik ve toplulukçuluk, tezat özellikler barındırmakla birlikte birbirinin tam karşıtı olan yapılar değildir. Kişiler veya gruplar hem bireyci, hem de toplulukçu özellikleri bir arada gösterebilmektedir. Çin ya da Hindistan gibi yüksek toplulukçu değerleri ile bilinen ülkelerde yapılan çalışmalarla, bireyci ve toplulukçu eğilimlerin aynı anda görülebileceği görüşü desteklenmiştir. Bir toplumda hümanizm ile güç yönelimli olma; rekabet ile işbirliği; bağımlılık ve özerklik; çatışma ve uyum; bencillik ve özgecilik aynı anda varolabilmektedir. Bireycilik ve toplulukçuluk karşıt uçlar değildir, bireyler çeşitli durumlarda daha bireyci ya da daha toplulukçu davranma eğilimi gösterebilmektedir (Ho, Chiu, 1994; Gouveia, Clemente, Espinosa, 2003; Kağıtçıbaşı, 1994; Kinsky, Eguchi, Blue ve Kapoor, 1999-2000; Sinha ve Tripathi, 1994).

Triandis (1995), bireycilik ve toplulukçuluğun çok boyutlu bir yapı içinde daha iyi belirlenebileceğini ileri sürmektedir. Ona göre, bireycilik ve toplulukçuluk, yatay veya dikey özellikleri temelinde kendi içlerinde ikiye ayrılmaktadır. Bireycilik ve toplulukçulukta yatay unsur eşitliği vurgularken; dikey unsur hiyerarşiye işaret etmektedir. Yatay unsur içinde kişi az ya da çok, bir şekilde diğer herkes gibidir.

Dikey unsur içinde ise kişi, başkalarından farklıdır ve hiyerarşik bir yapı içinde yer almaktadır. Bu bağlamda bireycilik ve toplulukçuluk, dikey bireycilik, yatay bireycilik, dikey toplulukçuluk ve yatay toplulukçuluk olmak üzere yeniden yapılandırılmaktadır (Gouveia, Clemente ve Espinosa, 2003; Triandis, 1995).

Dikey bireyciliğe göre, bireyler bağımsızdır ancak tüm bireyler eşit değildir. Rekabet ve başarı değerlidir. Rekabet doğanın kanunudur ve her türlü yarış kazanmak, diğerlerinin üstünde olmak birey için önemlidir. Dikey bireycilik düzeyi yüksek olan bireylerin Afro-Amerikalılara karşı daha önyargılı ve sosyal baskınlık yönelimlerinin daha yüksek olduğu bilinmektedir (Strunk ve Chang, 1999). Güçlü bağımsızlık duygusu olan ve insanların eşit olmadığına inanan bu bireyler, diğerlerinden daha önyargılı olmak, sosyal gruplar arasındaki hiyerarşiyi ve eşitsizlikleri daha fazla desteklemek eğilimindedir. Dikey bireycilik düzeyi yüksek olan bireyler aynı zamanda, sermayenin gücüne inanmakta ve Protestan çalışma ahlakını benimsemektedir (Chiou, 2001; Cukur, de Guzman ve Gustavo, 2004; Strunk ve Chang, 1999; Triandis, 1995; Triandis ve Gelfand, 1998; Triandis ve Suh, 2002).

Türkiye örneğinde yapılan bir çalışmada (Cukur, de Guzman ve Gustavo, 2004), gelenekler ve geleneklere uygun değerlerin, dikey bireycilik ile negatif yönde ilişkili olduğu belirlenmiştir. Buna göre, dikey bireycilik düzeyi arttıkça, geleneklere ve beraberinde getirdikleri değerlere bağlılık azalmaktadır. Aynı çalışmada, Türkiye örneğinde dikey bireycilik ile dindarlık arasında pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki olduğu da gözlenmiştir.

Yatay bireycilik; bireyin bağımsız ve herkesin eşit olduğu düşüncesine dayanmaktadır. Birey, eşit olduğu diğerlerinden farklı ve özgün olma arzusundadır. Ancak kendini diğerleri ile kıyaslamaz, önemli olan kendisi ile ilgili konulardaki başarısıdır. Yatay bireycilik düzeyi yüksek olan bireyler, hümanizm ve eşitliğe karşı daha duyarlı olmakla birlikte, dikey bireycilikte olduğu gibi Protestan çalışma ahlakına da bağlılık göstermektedir. Yatay bireyci özellik gösteren bireyler, dikey bireyci olanlara nazaran daha az önyargılıdır ve daha az ayrımcılık sergilemektedir (Chiou, 2001; Strunk ve Chang, 1999; Triandis, 1995; Triandis ve Gelfand, 1998; Triandis ve Suh, 2002).

Dikey toplulukçuluk; geleneklere verilen değer ve aileye saygı kavramları ile özdeşleştirilmektedir. Bu yapı, insanların birbirine bağımlı olduğu, ancak herkesin eşit olmadığı düşüncesini temsil etmektedir. Aile, akrabalar, komşular ve arkadaşlarla ilişkiler, meslektaşlarla ilişkilerden daha önemlidir. Dikey toplulukçuluk düzeyi yüksek olan bireylerin, aynı zamanda sağ kanat otoriteryan kişilik özellikleri gösterdikleri, Afrika kökenli Amerikalılara karşı daha önyargılı ve daha dindar oldukları bilinmektedir. Güçlü karşılıklı bağımlılık duygusu olan ve insanların eşit olmadığına inanan bu bireyler, etnik azınlıkları daha olumsuz algılamakta ve çok çalışmanın değerine inanmaktadırlar (Altemeyer, 1998; Chiou, 2001; Gouveia, Clemente ve Espinosa, 2003; Strunk ve Chang, 1999; Triandis, 1995).

Yatay toplulukçu bakış açısına göre ise; insanlar birbirine bağımlıdır ve herkes eşittir. Karşılıklı bağımlılık ve iç grupla iletişim oldukça önemlidir. Yatay toplulukçuluk düzeyi yüksek olan bireylerin Afrika kökenli Amerikalılara karşı hoşgörü gösterdikleri, Protestan çalışma ahlakını benimsedikleri, bireyci ve dikey

toplulukçu özellik gösteren bireylerden daha fazla hümanist, eşitlikçi, empatik, sosyal ve işbirliği yanlısı oldukları bilinmektedir. Bu bireylerin karşılıklı bağımlılık duygusu ve insanların eşit olduğuna ilişkin inançları, etnik azınlıklara karşı tavırlarını ve eşitliğe ilişkin görüşlerini olumlu yönde etkilemektedir (Chiou, 2001; Strunk ve Chang, 1999; Triandis ve Gelfand, 1998).

Hem dikey hem de yatay toplulukçu özellik gösteren bireyler, değerlerinde daha tutucu, diğerlerinden daha dindar ve geleneklerine daha bağlı olmak eğilimindedir. Bu bireyler aynı zamanda, grup normalarına uygun davranan, emniyet ve kesinlik arayışında olan bir kişilik yapısına sahiptir (Cukur, de Guzman ve Gustavo, 2004; Triandis, 1995).

Triandis'in dört boyutlu yaklaşımı, temelde Fiske'nin sosyal davranışı açıkladığı dört temel yapıyla benzerlik göstermektedir. Söz konusu yapılardan ilki olan *toplumsal paylaşma*, genellikle ailelerde görülen davranış biçimine işaret etmektedir. Ana özellikleri şu şekilde sıralanabilir: kaynaklar ihtiyaca göre dağıtılır, herhangi bir kayıt tutulmaz, güçlü bir grup aidiyeti hissi vardır, düşünme biçimi 'ben'den ziyade 'biz' şeklindedir. Kolektif sorumluluk duygusu gelişmiştir. İnsanlar birbirlerine karşılıklı olmayan hediyeler verir. Genel olarak izole olmak ve yalnızlık korkusu görülmektedir. Başkaları için endişe etme, yakınlık, özgecilik, cömertlik, paylaşma gibi değerler öne çıkarken; ırkçılık, soykırım ve uluslarüstücülük ile ilişkilendirilebilecek içgrup kayırmacılığı ve dış grup düşmanlığı da bu toplumsal yapının özelliklerindedir.

İkinci yapı olan *otorite sıralama*, hiyerarşi ile ilgilidir. Kaynaklar hiyerarşik statüye göre dağıtılır. Hiyerarşik statüsü yüksek olan kişinin daha fazla ödüllendirilmesi, düşük statüdekilerden daha fazla söz hakkına ve onlar üzerinde yaptırıma sahip olması, eşitsizlik toplumsal yapının özünü oluşturduğundan normal algılanır. Önemli olan lider, liderin otoritesi ve liderin nitelikleridir.

Üçüncü toplumsal yapı *eşitlik sağlama* olarak tanımlanmıştır. Adaletin eşitlik demek olduğu bu yapı, kaynakların eşit olarak dağıtılması esasına dayanmaktadır. Karşılıklılık her konuda büyük önem taşımalı; hediye alışverişleri kıyaslanabilir olmalıdır. İş adil dağıtılmalıdır ve intikam düşmanlarla başatmenin en uygun yollarındandır.

Sonuncu toplumsal yapı olan *pazar fiyatlandırma*, herkesin kaynaklardan kendi katkısı oranında pay aldığı bir düzene işaret etmektedir. Sosyal ilişkiler kazanım ve kayıplar çerçevesinde değerlendirilmektedir. Hediye alışverişleri, ilişkiye katkı oranında gerçekleştirilmektedir. Başarı çok önemlidir ve nicel ölçütlerle değerlendirilmektedir (Fiske, 1992; Fiske ve ark., 1998; Triandis, 1995).

Triandis (1995), Fiske'nin toplumsal yapılara ilişkin sınıflandırmasını kendi tipolojisine uyarlayarak; toplumsal paylaşma ve otorite sıralamanın birlikte görüldüğü toplumlara *dikey toplulukçu*; pazar fiyatlandırma ve otorite sıralamanın birlikte görüldüğü toplumlara *dikey bireyci*; toplumsal paylaşma ve eşitlik sağlamanın birlikte görüldüğü toplumlara *yatay toplulukçu* ve son olarak pazar fiyatlandırma ve eşitlik sağlamanın birlikte görüldüğü toplumlara *yatay bireyci* olarak tanımlamaktadır.

Lippman'a göre (1922), önyargıların temelinde bulunan kalıp yargılar, hem insanların kendileri tarafından oluşturulmakta, hem de toplum tarafından öğretilmektedir (Akt. Hinton, 2000). Kalıpyargıların toplum tarafından insana verilmesi, ortak bilişin kültürel aktarımı ile gerçekleşmektedir. Bu aktarımı yaparken sosyal temsiller kullanılmaktadır. Kültür ve önyargı arasındaki ilişki; farklı kültürlerin birbirinden farklı sosyal temsillere sahip olmaları ile açıklanmaktadır (Cirhinlioğlu, 2006; Hinton, 2000; Moscovici, 1984). Bu bilgilerden hareketle araştırmada, sosyal temsillerdeki farklılıkları nedeniyle, engellilere yönelik önyargı ve araştırmada yer alan diğer değişkenler açısından Birleşik Krallık ve Türkiye örneğinde farklılıklar gözleneceği tahmin edilmektedir.

1. 6. 1. Önyargı ve Kültür

Önyargıların oluşumunda ve kazanılmasında etkin rol oynayan sosyal temsiller doğrudan sosyal etkileşimlerle yaratılmaktadır. Farklı kültürler; gündelik bilgiler, bu bilgilerin açıklamaları ve sosyal davranışlar hakkında farklı sosyal temsiller kullanmaktadır (Cirhinlioğlu, 2006; Hinton, 2000; Moskovici, 1984). Moscovici (1984)'ye göre sosyal temsiller, bireylerin sosyal dünyalarındaki kişi ve olayları anlamlandırmalarını ve içinde buldukları sosyal grup içindeki bir kişi veya olaya dair ortak temsilleri paylaşarak birbirleriyle iletişim kurmaları olanağını sağlayan, düşünce, değer ve deneyimlerin sistemidir. Sosyal temsiller; sosyal etkileşim ile yaratılmış ve yayılmış, kavram ve ifadelerden oluşan özel bir dil olarak düşünülebilir. Sosyal temsillerin amacı, tanıdık olmayı tanıdık hale getirmektir. Kişi, sosyal temsiller sayesinde toplumdaki diğer kişilerin düşünce ve davranışlarını

anlamlandırabilir ve yeni nesnelere karşısında oluşturulacak inanç, fikir ve tutumları şekillendirebilir.

Liebes ve Katz (1986) tarafından yapılan bir çalışmada, dönemin popüler bir Amerikan televizyon dizisi olan Dallas'ın bir bölümü farklı etnik kökenden katılımcılara izletilmiştir. Çalışmada farklı kültürel kökene sahip katılımcıların programı farklı şekillerde yorumladıkları ve programdaki karakterlerin davranışlarının nedenlerini farklı şekillerde değerlendirdikleri bulgulanmıştır. Buna göre, Arap kökenli katılımcılar sorulan sorulara öncelikli olarak akrabalık rolleri ve toplumsal normlar temelinde yanıt vermiş ve ahlaki ikilemler üzerinde durmuşlardır. Amerikalı katılımcılar, karakterlerin mantıksız dürtülerle hareket ettiklerini söylemiş ve bu dürtüleri de çocukluk yaşantılarına bağlamışlardır. Rus kökenli katılımcılar ise, karakterlerin davranışlarının toplum tarafından kendilerine benimsetilen sosyal rollerce yönetildiğini belirtmişlerdir. Aynı sosyal davranışa ilişkin bu farklı değerlendirmeler, sosyal temsillerin kültürel farklılığını ortaya koymaktadır. Bireyci ve toplulukçu kültürler farklı yapıları nedeniyle, farklı sosyal temsillere sahiptir. İşverenlerin eleman tercihleri ile ilgili yapılan kültürlerarası bir çalışmada ise, işe alım kararlarının kültür, milliyet ve cinsiyet değişkenleri tarafından etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre toplulukçuluk düzeyi arttıkça erkeklerin ve o ülkenin yerlisi olan adayların iş için tercih edilme olasılıkları artmaktadır (Garcia ve ark., 2009).

Bilindiği üzere, yüksek toplulukçu özellik gösteren toplumlarda kişilerin tercihleri toplumun genel kabulleri doğrultusunda şekillenmektedir. Toplumdaki hiyerarşik yapılar yaşa, cinsiyete, etnik kökene, dine, engelli olup olmamaya ya da

yerel halktan olup olmamaya bağlıdır. Sosyal baskınlık kuramına göre kadın ve erkeğin farklı toplumsal ve siyasi güçleri vardır. Yerel halktan olmayan bir kişi veya engelli bir birey, baskın grup içinde olmadığı için dezavantajlı konumdadır. Sosyal baskınlık kuramı, toplulukçu kültürlerdeki bu hiyerarşik yapı ve gruplar arası önyargılar nedeniyle erkek ve yerel halktan olan adayların tercih edilmesine ve dezavantajlı grupların önyargılı tutumlara maruz kalmasına açıklama getirmektedir (Garcia ve ark., 2009; Hasta, Kırıl ve Yalçın, 2011)

Yapılan kültürlerarası çalışmalar toplulukçuluk ile otoriteryanizm arasında da pozitif yönde bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Toplulukçu özellik gösteren kültürler, bireyci olanlara göre daha otoriteryan, sosyal normlara daha bağlı, çoğunluktan daha çok etkilenen, geleneksel ve muhafazakar değerlere tutkun, daha dış kontrol odaklı, daha itaatkar ve ulusal güvenlik gibi konularla daha ilgili olmaktadır (Bond ve Smith, 1996; Kimmelmeier ve ark., 2003; Schwartz, 1994; Triandis, Leung, Villareal ve Clack, 1985).

Engellilere yönelik önyargılar konusunda yapılan çok sayıda çalışma ise, engellilere yönelik önyargının kültüre göre farklılaştığı görüşünü doğrulamaktadır (Chan ve ark., 1988; Jaques, Linkowski ve Sieka, 1970; Le Compte ve Le Compte, 1966). Bu farklılaşmaya, toplumların ekonomi ve eğitimle ilgili göstergeleri, hatta sosyal devlet anlayışı gibi birçok unsur neden olmaktadır. Aile ilişkilerinde yakınlığın daha önemli olduğu toplumlarda engelliler için gerekli olan bakım daha çok aile içinde verilirken, sosyal devlet anlayışının gelişmiş olduğu toplumlarda bakım daha çok ilgili merkezlerce sağlanmaktadır. Ulaşılan bilgiler kültür ve önyargı arasında bir ilişkiye işaret etseler de, bu ilişkilerin yönü konusunda henüz net bir

karara varmak mümkün olmamaktadır. Bununla birlikte çalışmada, engellilere yönelik önyargı ve ilgili diğer değişkenler açısından kültürel farklılıklara ulaşılabacağı umulmaktadır.

Buraya kadar aktarılan bilgiler yeniden gözden geçirildiğinde, önceki başlıklar altında yer verilen tolerans, özgecilik, sosyal baskınlık yönelimi ve adil dünya inancı değişkenleri arasında anlamlı ilişkiler olduğu anlaşılmaktadır. Buradan hareketle, bir fikir vermesi açısından takip eden satırlarda kısa da olsa bu değişkenler arasındaki ilişkiler üzerinde durulmaktadır.

İlgili yazında, tolerans ve önyargı, birbirinin karşısında yer alan iki kavram olarak ele alınmaktadır (Martin ve Westie, 1959; Pratto ve ark., 1994). Sosyal baskınlık yönelimi ise, eşitlik karşıtlığı ve sosyal gruplar arasındaki hiyerarşinin gerekliliğine yaptığı vurguyla önyargı ile güçlü bir ilişki ortaya koymaktadır. Tolerans ve sosyal baskınlık yönelimi arasındaki ilişki incelendiğinde ise, aralarında negatif yönde bir ilişki olduğu; başka bir ifadeyle, tolerans düzeyi yüksek olan bireylerin sosyal baskınlık yönelimlerinin düşük olduğu anlaşılmaktadır (Pratto ve ark., 1994; Pratto, Sidanius, Stallworth ve Malle, 1994).

Empati düzeyi yüksek olan bireylerin özgecilik düzeyleri de yüksek olmaktadır (Andreoni ve Rao, 2011; Hoffman, 2001). Yapılan çalışmalardan, empati düzeyi yüksek olan bireylerin, dış gruplara karşı daha az önyargılı oldukları ve daha düşük düzeyde sosyal baskınlık yönelimine sahip oldukları ortaya çıkmaktadır. Benzer şekilde, yardım teklif etme davranışı da sosyal baskınlık yönelimiyle ters orantılıdır. İletişim, empati ve özgecilik daha kadınsı özellikler olarak öne çıkarken,

sosyal baskınlık yönelimi erkeksi bir özellik olarak anılmaktadır. Bu bilgilerle tutarlı olarak, özgecilik düzeyi yüksek olan bireylerin sosyal baskınlık yönelimleri düşük olmaktadır (Halabi, Dovidio ve Nadler, 2008; Pratto ve ark., 1994; Pratto, Sidanius, Stallworth ve Malle, 1994).

Yıldırım (2010) tarafından yapılan bir çalışmada, sivil toplum kuruluşları'na üye olan bireylerin, olmayanlara göre sosyal baskınlık yönelimlerinin ve adil dünya inançlarının daha düşük olduğu bulgulanmıştır. Bu bulgudan farklı olarak, trafik kazasına şahit olan katılımcılarla yapılan bir çalışmada (Bierhoff, Klein ve Kramp, 1991), adil dünya inancı yüksek olan bireylerin, sosyal sorumluluk ve empati düzeyleri ile birlikte, özgecilik düzeylerinin de yüksek olduğu saptanmıştır. Bu durum, adil dünya inancı yüksek olan bireylerin, trafik kazası gibi ağır sonuçları olan haksız bir durum karşısında yardım teklif ederek, adil dünya inançlarını koruma yönünde çaba gösterdikleriyle açıklanmaktadır. Karşıdaki kişinin kesin bir şekilde masum olduğunun ve hiçbir sorumluluğunun olmadığını anlaşılması da adaletin yeniden sağlanması için müdahale etmeye sebep olmaktadır. Long ve Lerner (1974) tarafından yapılan çalışmada, ergenlik çağındaki çocukların özgecilik düzeylerinin, adil dünya inançlarından etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada bir görevi yerine getirip kazanç elde eden çocuğun, ihtiyacı olan yoksul ve yetim bir çocuğa oyuncak alması için para bağışlaması beklenmektedir. Çalışma sonucunda, çocukların özgecilik gösterme düzeylerinin, karşılarındaki kişinin ödülü ne derece hak ettiğine ilişkin inançlarından etkilendiği saptanmıştır. Benzer şekilde, yaptıkları iş karşılığında hak ettiklerinden fazla para alan çocukların, tam olarak hak ettikleri

kadar para alan çocuklardan daha fazla para bağışladıkları gözlenmiştir. Buna göre, özgeci davranış üzerindeki adalet düşüncesi her iki yönde de işlemektedir.

1. 8. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın bir amacı, hem Birleşik Krallık ve hem Türkiye örneklerinde, tolerans, özgecilik, sosyal baskınlık yönelimi ve adil dünya inancının, engellilere yönelik önyargı ile ilişkisini incelemektir. Bir diğer amaç ise, her iki örneklem için, araştırmada ele alınan değişkenlerin (engellilere yönelik önyargı, tolerans, özgecilik, sosyal baskınlık yönelimi ve adil dünya inancı) cinsiyet ve engelli yakını olup olmama değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını araştırmaktır. Çalışmada ayrıca, araştırmada yer alan değişkenlerin iki ayrı örneklem için farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için, söz konusu değişkenler açısından Birleşik Krallık ve Türkiye örneklerini karşılaştırmak amaçlanmaktadır.

1. 9. Araştırmanın Soru ve Denenceleri

Mileski (1998)'ye göre, insanların önyargılı tutumlarının altında yatan, yabancı ve farklı olana duyulan korkudur. “Normal” tanımının dışında kalan engelliler, toplumun genelinden farklı algılanmakta ve bu korkuların nesnesi olarak, olumsuz tutum ve önyargılara maruz kalmaktadır (Morris, 1991). Tolerans ve önyargı, birbirine zıt iki kavram olarak değerlendirilmekte, toleranslı ve önyargılı bireyler arasında psikolojik ve sosyal açıdan farklılıklar gözlenmektedir (Mileski, 1998; Martin ve Westie, 1959). Bu nedenle araştırmada, tolerans düzeyi arttıkça önyargı düzeyinin azalacağı tahmin edilmektedir.

Engellilere yönelik önyargı ile sosyal baskınlık yönelimi ve adil dünya inancı arasında ise pozitif yönde ilişkiler beklenmektedir. Goffman'a (1963) göre, insanlar fiziksel bir engeli, kişinin hatalarının kanıtı olarak algılamaktadır. Adil dünya inancına göre kişinin başına gelen kötülükler, yaptıklarının bedelidir. Bu bakış açısının, engelli bireylerin içinde buldukları koşullar için suçlu bulunmalarını sağlayarak, onlara yönelik önyargıları artıracakı düşünölmektedir. Adil dünya inancı yüksek olan bireylerin sosyal baskınlık yönelimi düzeylerinin de yüksek olduğu bilinmektedir. Sosyal baskınlık yönelimi tüm sosyal gruplar üzerinde baskın ve egemen olmayı amaçlayan bir eğilimdir. Bu eğilim, bireylerde farklı olan gruplara yönelik önyargıların oluşmasını desteklemektedir (Sidanius, Pratto ve Bobo, 1994). Ek olarak, tolerans düzeyi yüksek olan bireylerin daha düşük sosyal baskınlık yönelimine sahip oldukları bulgulanmıştır. Benzer şekilde, yüksek empati düzeyine sahip bireylerde de dış gruplara yönelik önyargı ve sosyal baskınlık yönelimi düzeyi azalmaktadır. Empati düzeyi yüksek kişilerin özgecilik düzeylerinin yüksek; sosyal baskınlık yönelimi düzeylerinin ise düşük olduğu bilinmektedir (Pratto ve ark., 1994). Bu nedenle, tolerans düzeyi yüksek olan bireylerde olduğu gibi, özgecilik düzeyinin yüksek olduğu bireylerde de, önyargı düzeyinin azalacakı tahmin edilmektedir.

Bu çalışmada ayrıca, içinde bulunulan kültürün ve kültürel benliğin, engellilere yönelik önyargı, tolerans, özgecilik, adil dünya inancı ve sosyal baskınlık yönelimi bakımından farklılık yaratacakı düşünölmektedir. Bu bilgiler ve amaçlar doğrultusunda, araştırmanın temel beklentileri şu şekilde özetlenebilir:

- 1) Birleşik Krallık ve Türkiye örneklemlerinin her birinde, tolerans ve özgecilik değişkenleri arasında pozitif yönde; bu değişkenler ile sosyal baskınlık yönelimi, adil dünya inancı ve engellilere yönelik önyargı arasında negatif yönde ve anlamlı ilişkiler beklenmektedir. Ayrıca, sosyal baskınlık yönelimi, adil dünya inancı ve engellilere yönelik önyargı değişkenleri arasında pozitif yönde ve anlamlı ilişkiler beklenmektedir.
- 2) Birleşik Krallık ve Türkiye örneklemlerinin her birinde engellilere yönelik önyargıyı; tolerans ve özgeciliğin negatif olarak, sosyal baskınlık yönelimi ve adil dünya inancının pozitif olarak yordaması beklenmektedir.
- 3) Birleşik Krallık ve Türkiye örneklemleri arasında tolerans, özgecilik, sosyal baskınlık yönelimi, adil dünya inancı ve engellilere yönelik önyargı açısından anlamlı farklılıklar beklenmektedir.

1. 10. Araştırmanın Önemi

Yapılan çalışmalar, engellilere yönelik önyargının, engelli bireylerin yaşam kalitesini olumsuz yönde etkilediğini kanıtlar niteliktedir. Engelli bireyin maruz kaldığı sosyal dışlanma çok küçük yaşlarda başlamaktadır. Hali hazırda var olan engelin yarattığı güçlüklerin yanı sıra, sosyal çevreden gelen önyargılı tutumlar, engelli bireylerin okul hayatını aksatarak eğitim almalarını güçleştirmekte ve

sonrasında istihdam sorunu yaşamalarına yol açmaktadır. Yeterince eğitim alamayan engelli bireyler çoğunlukla terfi olanağı olmayan, vasıfsız işlerde çalışmakta ya da işsizliğe mahkum olmaktadır. Bu durum ise yoksulluğu beraberinde getirerek, onlar için kırılması güç bir kısır döngüye neden olmaktadır. Sonuç olarak engelli birey, başkalarına bağımlı hale gelmekte, gelinen bu durum da toplumdaki engellilere yönelik önyargıları doğrulamaktadır (Ergüden, 2008, Kitchin ve ark., 1998; Özgökçeler, 2006; Yiğit, Yaşar ve Tayfur, b.t.). Kuşkusuz, toplumun tüm üyeleri engellilere karşı önyargılı değildir. Bu nedenle, engelliler için yaşamı güçleştiren önyargılı tutumlara sahip olan ve olmayan bireylerin özelliklerine ilişkin bilgi sahibi olmak büyük önem taşımaktadır. Buradan hareketle araştırmada, tolerans, özgecilik, sosyal baskınlık yönelimi ve adil dünya inancının engellilere yönelik önyargıyı hangi düzeyde yordadığı araştırılmaktadır.

Önyargıları oluşturan kalıp yargılar, sosyal temsiller aracılığı ile toplum tarafından bireye aktarılmaktadır. Bu nedenle, engellilere yönelik önyargıya kültürler arası bir bakış açısı ile yaklaşmak yararlı olacaktır. Bireyci özellik gösteren kültürlerde ileriye dönük çözümlerin birey odaklı, toplulukçu özellik gösteren kültürlerde ise toplum odaklı tasarlanmasının yapılabilecek müdahalelerin etkililiğini artıracığı düşünülmektedir. Yapılan yazın taraması sonucunda, çalışmada ele alınan değişkenleri, kültürel farklılıklar temelinde bir arada inceleyen bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışmada, Birleşik Krallık ve Türk kültürü için ulaşılabilecek sonuçların, her iki toplum için de kültürel saptamalar yapmak açısından yararlı olacağı, çalışmanın bu yönüyle de ilgili yazına katkı sağlayacağı umulmaktadır.

2. BÖLÜM

YÖNTEM

2. 1. Örneklem

2. 1. 1. Türkiye Örnekleme

Çalışmanın Türkiye örneklemini 216'sı kadın (%57.6), 159'u (%42.4) erkek olmak üzere toplam 375 katılımcı oluşturmaktadır. Veriler web tabanlı bir veri toplama yazılımı olan www.surveey.com aracılığı ile toplanmıştır. Örneklem grubunu oluşturan katılımcıların yaş ortalaması 26.41'dir ($S = 6.21$). Katılımcıların eğitim durumlarına bakıldığında 11'inin (%2.9) lise mezunu, 9'unun (%2,4) yüksekokul öğrencisi, 10'unun (%2.4) yüksekokul mezunu, 136'sının (%36.3) üniversite öğrencisi, 109'unun (29.1) üniversite mezunu, 68'inin (%18.1) yüksek lisans öğrencisi ve 32'sinin (%8.5) yüksek lisans mezunu ve üzeri eğitime sahip oldukları bulgulanmıştır. Katılımcıların 3'ü (%0.8) alt, 48'i (% 12.8) alt-orta, 200'ü (% 53.3) orta, 108'i (% 28.8) üst-orta ve 16'sı (% 4.3) üst ekonomik gelir grubuna ait olduklarını bildirmişlerdir. En uzun süre yaşadıkları yerleşim birimi köy olanların sayısı 7 (%1.9), kasaba olanların sayısı 8 (%2.1), ilçe olanların sayısı 44 (%11.7), şehir olanların sayısı 79 (%21.1) ve büyükşehir olanların sayısı 237'dir (%63.2). Katılımcıların annelerinin eğitim düzeyi gözden geçirildiğinde, 13'ünün (%3.5) okur yazar olmadığı, 7'sinin (%1.9) okur yazar olduğu, 108'inin (%28.8) ilkokul mezunu, 39'unun (%10,4) ortaokul, 99'unun (%26.4) lise, 19'unun (%5.1) yüksek okul, 84'ünün (%22.4) üniversite, 4'ünün (%1.1) yüksek lisans ve 2'sinin

(%0.5) doktora mezunu olduğu görülmüştür. Babaların eğitim düzeyi incelendiğinde ise 2'sinin (%0.5) okur yazar olmadığı, 4'ünün (%1.1) okur yazar olduğu, 54'ünün (%14.4) ilkokul mezunu, 29'unun (%7.7) ortaokul, 117'sinin (%31.2) lise, 22'sinin (%5.9) yüksek okul, 128'inin (%34.1) üniversite, 13'ünün (%3.5) yüksek lisans ve 6'sının (%1.6) doktora mezunu olduğu anlaşılmıştır. Katılımcıların 29'u (%7.7) sağ, 204'ü (%54.4) ılımlı ve 142'si (%37.9) sol görüşlü grupta yer almaktadır. Bu katılımcıların 146'sı (%38.9) kendilerini hiç dindar değilim şeklinde tanımlarken, 165'i (%44) orta derecede dindar ve 64'ü (%17.1) çok dindar olarak tanımlamışlardır. Katılımcıların 133'ünün (%35.5) ailelerinde ve/veya arkadaş çevrelerinde engelli bir birey bulunurken; 242'sinin (%64.5) engelli bir yakını bulunmamaktadır. Herhangi bir engeli bulunan katılımcılar örneklem dışında bırakılmıştır.

Çizelge 2.1. Türkiye Örnekleminde Demografik Değişkenlerin Dağılımı

		N	%	Ort.	s
Cinsiyet	Kadın	216	57.6		
	Erkek	159	42.4		
Yaş		375		26.41	6.21
Eğitim Düzeyi	Lise mezunu	11	2.9		
	Yüksekokul öğrencisi	9	2.4		
	Yüksekokul mezunu	10	2.4		
	Üniversite öğrencisi	136	36.3		
	Üniversite mezunu	109	29.1		
	Yüksek lisans öğrencisi	68	18.1		
	Yüksek lisans mezunu	32	8.5		
Gelir Düzeyi	Alt	3	0.8		
	Alt-Orta	48	12.8		

	Orta	200	53.3
	Üst-Orta	108	28.8
	Üst	16	4.3
	Köy	7	1.9
	Kasaba	8	2.1
Yerleşim Yeri	İlçe	44	11.7
	Şehir	79	21.1
	Büyükşehir	237	63.2
	Okur yazar değil	13	3.5
	Okur yazar	7	1.9
	İlkokul	108	28.8
Anne Eğitim Düzeyi	Ortaokul	39	10.4
	Lise	99	26.4
	Yüksekokul	19	5.1
	Üniversite	84	22.4
	Yükseklisans	4	1.1
	Doktora	2	0.5
	Okur yazar değil	2	0.5
	Okur yazar	4	1.1
	İlkokul	54	14.4
Baba Eğitim Düzeyi	Ortaokul	29	7.7
	Lise	117	31.2
	Yüksekokul	22	5.9
	Üniversite	128	34.1
	Yükseklisans	13	3.5
	Doktora	6	1.6
	Sağ	29	7.7
Siyasal Görüş	İlımlı	204	54.4
	Sol	142	37.9
	Dindar değil	146	38.9
Dindarlık	Orta derecede dindar	165	44
	Çok dindar	64	17.1
Engelli yakınının olması	Engelli yakını var	133	35.5
	Engelli yakını yok	242	64.5

2. 1. 2. Birleşik Krallık Örnekleme

Çalışmanın Birleşik Krallık örneklemini 108'i kadın (% 64.7), 59'u (% 35.3) erkek olmak üzere toplam 167 katılımcı oluşturmaktadır. Veriler web tabanlı bir veri toplama yazılımı olan www.surveey.com aracılığı ile Birleşik Krallık'tan toplanmıştır. Birleşik Krallık örnekleme yalnızca İngiliz, İrlandalı, İskoç ve Galler'li katılımcılar dahil edilmiştir. Örnekleme grubunu oluşturan katılımcıların yaş ortalaması 32.85'dir ($S = 13.40$). Katılımcıların eğitim durumlarına bakıldığında 1'inin (% 0.6) ilköğretim mezunu, 1'inin (% 0.6) orta okul mezunu, 10'unun (% 6) lise mezunu, 6'sının (% 3.6) yükseköğretim öğrencisi, 5'inin (% 3) yükseköğretim mezunu, 38'inin (%22.8) üniversite öğrencisi, 53'ünün (% 31.7) üniversite mezunu, 21'nin (%12.6) yüksek lisans öğrencisi ve 32'sinin (% 19.2) yüksek lisans mezunu ve üzeri eğitime sahip oldukları bulunmuştur. Katılımcıların 17'si (%10.2) alt, 47'si (% 28.1) alt-orta, 89'u (%53.3) orta ve 14'ü (% 8.4) üst-orta gelir grubuna ait olduklarını bildirmişlerdir. En uzun süre yaşadıkları yerleşim birimi köy olanların sayısı 23 (%13.8), kasaba olanların sayısı 37 (% 22.2), ilçe olanların sayısı 48 (% 28.7), şehir olanların sayısı 52 (%31.1) ve büyükşehir olanların sayısı 7'dir (% 4.2). Katılımcıların annelerinin eğitim düzeyi gözden geçirildiğinde, 9'unun (% 5.4) ilköğretim mezunu, 15'inin (% 9) ortaokul, 50'sinin (% 29.9) lise, 31'inin (% 18.6) yüksek okul, 45'inin (% 26.9) üniversite, 11'inin (% 6.6) yüksek lisans ve 6'sının (% 3.6) doktora mezunu olduğu görülmüştür. Babaların eğitim düzeyi incelendiğinde ise 10'unun (% 6) ilköğretim mezunu, 22'sinin (% 13.2) ortaokul, 51'inin (% 30.5) lise,

23'ünün (% 13.8) yüksek okul, 36'sının (% 21.6) üniversite, 16'sının (% 9.6) yüksek lisans ve 9'unun (% 5.4) doktora mezunu olduğu gözlenmiştir. Katılımcıların 2'si (% 1.2) aşırı sağ, 94'ü (% 56.3) ılımlı ve 71'i (% 42.5) aşırı sol görüşlü siyasi gruba sahiptir. Katılımcıların 83'ü (% 49.7) kendilerini hiç dindar değilim şeklinde tanımlarken, 59'u (% 35.3) orta derecede dindar ve 25'i (% 15) çok dindar olarak tanımlamışlardır. Katılımcıların 112'sinin (% 67.1) ailelerinde ve/veya arkadaş çevrelerinde engelli bir birey bulunurken; 55'inin (% 32.9) engelli bir yakını bulunmamaktadır. Herhangi bir engeli bulunan katılımcılar örneklem dışında bırakılmıştır.

Çizelge 2.2. Birleşik Krallık Örnekleminde Demografik Değişkenlerin Dağılımı

		N	%	Ort.	s
Cinsiyet	Kadın	108	64.7		
	Erkek	59	35.3		
Yaş		167		32.85	13.40
Eğitim Düzeyi	İlkokul mezunu	1	0.6		
	Ortaokul mezunu	1	0.6		
	Lise mezunu	10	6		
	Yüksekokul öğrencisi	6	3.6		
	Yüksekokul mezunu	5	3		
	Üniversite öğrencisi	38	22.8		
	Üniversite mezunu	53	31.7		
	Yüksek lisans öğrencisi	21	12.6		
	Yüksek lisans mezunu	32	19.2		
	Gelir Düzeyi	Alt	17	10.2	
Alt-Orta		47	28.1		
Orta		89	53.5		
Üst-Orta		14	8.4		
	Üst				

	Köy	23	13.8
	Kasaba	37	22.2
Yerleşim Yeri	İlçe	48	28.7
	Şehir	52	31.1
	Büyükşehir	7	4.2
	İlkokul	9	5.4
	Ortaokul	15	9
	Lise	50	29.9
Anne Eğitim Düzeyi	Yüksekokul	31	18.6
	Üniversite	45	26.9
	Yükseklisans	11	6.6
	Doktora	6	3.6
	İlkokul	10	6
	Ortaokul	22	13.2
	Lise	51	30.5
Baba Eğitim Düzeyi	Yüksekokul	23	13.8
	Üniversite	36	21.6
	Yükseklisans	16	9.6
	Doktora	9	5.4
	Sağ	2	1.2
Siyasal Görüş	İlımlı	94	56.3
	Sol	71	42.5
	Dindar değil	83	49.7
Dindarlık	Orta derecede dindar	59	35.3
	Çok dindar	25	15
Engelli yakınının olması	Engelli yakını var	112	67.1
	Engelli yakını yok	55	32.9

2. 2. Veri Toplama Araçları

Çalışmada Türkiye örnekleminde, katılımcıların demografik özelliklerini belirlemek için Kişisel Bilgi Formu; engellilere yönelik önyargı düzeylerini belirlemek için “Engellilere Yönelik Tutum Ölçeği” (EYTÖ); tolerans düzeylerini

belirlemek için “Tolerans Ölçeği” (TO); bireycilik ve toplulukçuluk düzeylerini belirlemek için Bireycilik-Toplulukçuluk Ölçeği (INDCOL); Özgecilik düzeylerini belirlemek için “Özgeci Kişilik Ölçeği” (ÖKÖ); Adil Dünya İnancı düzeylerini belirlemek için “Adil Dünya İnancı Ölçeği” (ADİ) ve sosyal baskınlık yönelimi düzeylerini belirlemek için “Sosyal Baskınlık Yönelimi Ölçeği” (SBYÖ) kullanılmıştır. Birleşik Krallık örnekleminde ise, Türkiye örnekleminde kullanılan ölçeklerin aynılarının İngilizce formları uygulanmıştır.

2. 2. 1. EYTÖ (Engellilere Yönelik Tutum Ölçeği)

Engellilere yönelik tutumların belirlenmesi amacıyla, Harold ve arkadaşları (1970) tarafından geliştirilen Likert tipi bir ölçek olan ATPD (Attitude Towards People with Disabilities) ölçeğinin B formu kullanılmıştır. Ölçek (1) kesinlikle katılıyorum ile (6) kesinlikle katılmıyorum aralığında değerlendirilen 30 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin Türkçe uyarlaması Tekeş ve Hasta (2013) yapılmıştır. Ölçekte yer alan, 1., 3., 4., 6., 7., 10., 12., 13., 22., 26. ve 28. maddeler engellilere yönelik pozitif yönde tutumlara; geri kalan maddeler ise negatif yönde tutumlara işaret etmektedir. Orijinal ölçeğin güvenilirlik katsayısı, yapılan iki farklı çalışmada .71 ile .83 olarak belirlenmiştir. Uyarlama çalışmasında, Tekeş ve Hasta tarafından hesaplanan Cronbach alfa içtutarlık katsayısı ise, .85’dir.

2. 2. 2. Tolerans Ölçeği

Tolerans düzeyinin ölçülmesi amacıyla; Ersanlı tarafından geliştirilen Tolerans ölçeği kullanılmıştır. Ölçek 30 maddeden oluşmakta ve ölçekten alınan

yüksek puanlar bireyin tolerans düzeyinin düşük olduğuna işaret etmektedir. Ölçek 5’li likert tipi derecelendirme sistemine sahip olup, 1 kesinlikle katılıyorum, 5 kesinlikle katılmıyorum’a karşılık gelmektedir. Ölçekte yalnızca 11. madde ters kodlanmaktadır. Birleşik Krallık örnekleme için ölçeğin uyarlama çalışması Tekeş ve Hasta (2013) tarafından yapılmıştır. Söz konusu çalışmada ölçek için hesaplanan Cronbach alfa güvenirlik katsayısı .83’tür.

2. 2. 3. Özgeciliik Ölçeği

Rushton ve arkadaşları (1981) tarafından geliştirilen ölçek beş dereceli ve Likert tipidir. 1 hiçbir zaman, 5 her zaman’a karşılık gelmektedir. 20 maddeden oluşan ölçekte ters kodlanan madde bulunmamaktadır. Ölçekten alınan yüksek puanlar, özgeciliik düzeyinin yüksek olduğuna işaret etmektedir. Orijinal ölçeğin Cronbach alfa içtutarlık katsayıları .78 ile .88 arasında değişmektedir. Ölçeğin Türkçe uyarlaması Tekeş ve Hasta (2013) yapılmış ve Cronbach alfa içtutarlık katsayısı .87 olarak hesaplanmıştır.

2. 2. 4. Sosyal Baskınlık Yönelimi Ölçeği

Çalışmada Sidanius ve Pratto (1999) tarafından geliştirilen Sosyal Baskınlık Yönelimi Ölçeği (Social Dominance Orientation Scale) kullanılmıştır. 7 dereceli Likert tipi bir ölçek olan SBYÖ (1 çok yanlış, 7 çok doğruya karşılık gelmektedir) 16 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin 2, 4, 7, 9, 10, 12, 14 ve 15’inci maddeleri ters kodlanmaktadır. Ölçek, “Eşitliğe Karşı Olma” ve “Grup Temelli Baskınlık” olmak üzere iki alt ölçekten oluşmaktadır. “Eşitliğe Karşı Olma” alt boyutunu 2, 4, 7, 9, 10,

12, 14, 15 numaralı maddeler; “Grup Temelli Baskınlık” alt boyutunu ise 1, 3, 5, 6, 8, 11, 13, 16 numaralı maddeler oluşturmaktadır. Ölçeğin, Sidanius ve Pratto (1999) tarafından 14 ayrı ülkede yapılan güvenilirlik çalışmalarında Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı en düşük .66 en yüksek .92 olarak saptanmıştır. Ölçek Türkçe’ye Karaçanta (2002) tarafından uyarlanmış ve bu çalışmada ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı .85 olarak hesaplanmıştır. Ölçek, Hasta ve Karaçanta tarafından yapılan başka bir çalışmada (2013) Jost ve Thompson’ın (2000) çalışmasında olduğu gibi iki faktörlü bir yapı olarak ele alınmıştır. Söz konusu çalışmada ölçek için iki faktörlü yapının daha uygun olduğu anlaşılmıştır ve söz konusu faktörler Jost ve Thompson’ın çalışmasında olduğu gibi “Eşitliğe Karşı Olma” ve “Grup Temelli Baskınlık” olarak adlandırılmıştır. “Eşitliğe Karşı Olma” alt boyutunu 2, 4, 7, 9, 10, 12, 14, 15 numaralı maddeler; “Grup Temelli Baskınlık” alt boyutunu ise 1, 3, 5, 6, 8, 11, 13, 16 numaralı maddeler oluşturmaktadır. Bu alt ölçeklerin Cronbach alfa iç tutarlık katsayıları sırasıyla, .87 ve .70 olarak hesaplanmıştır.

2. 2. 5. Adil Dünya İnancı Ölçeği

Çalışmada, katılımcıların adil dünya düzeyini belirlemek için Dalbert, Montada ve Schmitt (1987) tarafından geliştirilen Adil Dünya İnancı Ölçeği kullanılmıştır. Ölçeğin Türkçe Uyarlaması Yalçın (2006) tarafından yapılmıştır. Ölçekten alınan yüksek puanlar, adil dünya inancının yüksek olduğuna işaret etmektedir. Ölçek maddelerine verilecek yanıtlar (1) Kesinlikle katılmıyorum ile (6) Kesinlikle katılıyorum değerleri arasında değişmektedir. 6 maddeden oluşan ölçekte ters kodlanan madde bulunmamaktadır. Daha önceki çalışmalarda ölçeğin iç geçerlilik katsayısı Alman örnekleme için .80, Hawaii örnekleme için .68

bulunmuştur (Loo, 2002). Ölçeğin Yalçın tarafından hesaplanan Cronbach alfa içtutarlık katsayısı ise .72'dir.

2. 2. 6. Bireycilik-Toplulukçuluk Ölçeği (INDCOL)

Bireycilik ve toplulukçuluk değerlerinin ölçülmesi için Singelis ve arkadaşları (1995) tarafından geliştirilen IND-COL (Individualism Collectivism Scale) kullanılmıştır. Ölçeğin Türkçe uyarlaması Wasti ve Erdil (2007) tarafından yapılmıştır. Ölçek (1) tamamen katılmıyorum ile (7) tamamen katılıyorum arasında değerlendirilmek üzere toplam 37 madde içermektedir. Ölçek; bireycilik ve toplulukçuluk kavramlarının yanı sıra hiyerarşinin de (güç mesafesi) eklenmesiyle; dikey bireycilik, dikey toplulukçuluk, yatay bireycilik ve yatay toplulukçuluk, olmak üzere dört alt boyut içermektedir. Dikey bireycilik alt boyutunu 2., 4., 6., 9., 12., 26., 30., 34. maddeler, dikey toplulukçuluk alt boyutunu 3., 14., 16., 17., 19., 22., 28., 32., 36., ve 37. maddeler, yatay bireycilik alt boyutunu 11., 13., 15., 18., 20., 21., 23., 27., 31. ve 35. maddeler; son olarak yatay toplulukçuluk alt boyutunu ise 1., 5., 7., 8., 10., 24., 25., 29. ve 33. maddeler oluşturmaktadır. Ölçeğin alt ölçekleri için cronbach's alfa değerleri, dikey bireycilik için .82, dikey toplulukçuluk için .73, yatay bireycilik için .81 ve son olarak yatay toplulukçuluk için .80 olarak bulgulanmıştır. Bu çalışmada ise için alfa değerleri, dikey bireycilik için .84, dikey toplulukçuluk için .76, yatay bireycilik için .81, yatay toplulukçuluk için ise .73 olarak bulgulanmıştır.

2. 2. 7. Demografik Bilgi Formu

Arařtırmacı tarafından oluşturulan kiřisel bilgi formunda, cinsiyet, yař, eđitim dűzeyi, anne eđitim dűzeyi, baba eđitim dűzeyi, en uzun sűre yařanılan yer, gelir dűzeyi, sosyo-ekonomik dűzey, din ve siyasi gűrűř gibi demografik deđiřkenlere iliřkin sorular yer almaktadır.

Demografik Bilgi Formunda yer alan dindarlık deđiřkeni, (1) hiř dindar deđilim ile (9) ok dindarım seçenekleri arasında deđerlendirilen tek maddelik bir ۆlek ile ۆlűlműřtűr. Benzer řekilde, siyasal gűrűř de (1) ařırđ sađ ile (9) ařırđ sol seçenekleri arasında deđerlendirilen tek maddelik bir ۆlek ile ۆlűlműřtűr.

2. 3. İşlem

Kiřisel Bilgi Formu ve ۆlekler, katılımcılara internet ortamında web tabanlı bir yazılım olan www.surveey.com aracılığıyla online olarak, onayları alındıktan ve bilgilendirilmiş onam formunu okumaları sağlandıktan sonra uygulanmıştır. ۆleklerin doldurulmasının yaklaşık 15-20 dakikalık bir sűreyi kapsadığı belirlenmiştir. Elde edilen veriler SPSS istatistik programı aracılığıyla analiz edilerek değerlendirilmiştir.

3. BÖLÜM

BULGULAR

3. 1. TÜRKİYE ÖRNEKLEMİ İÇİN ELDE EDİLEN BULGULAR

3. 1. 1. Korelasyon Analizine İlişkin Bulgular

Araştırmada ilk olarak değişkenler arasındaki ilişkileri belirlemek için, Pearson Tekniği kullanılarak korelasyon analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda elde edilen bulgular Çizelge 3. 1’de verilmiştir.

Çizelge 3. 1. Türkiye Örneklemi İçin Değişkenler Arasındaki Korelasyonlar

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1. Dindarlık	1														
2. Siyasal görüş	-,43**	1													
3. Tolerans	-,09	,05	1												
4. Sosyal baskınlık yönelimi	,26**	-,30**	-,14**	1											
5. Eşitliğe karşı olma	,19**	-,27**	,00	,88**	1										
6. Baskınlık yönelimi	,27**	-,24**	-,24**	,87**	,53**	1									
7. Özgecilik	,03	,04	,10	-,16**	,10*	,17**	1								
8. Adil dünya inancı	,35**	-,22**	-,02	,18**	,14**	,17**	,13*	1							
9. Dikey bireycilik	,22**	-,30**	-,34**	,40**	,28**	,41**	,01	,20**	1						
10. Dikey toplulukçuluk	,32**	-,30**	-,23**	,24**	,19**	,22**	,24**	,24**	,44**	1					
11. Yatay bireycilik	-,14**	-,02	-,24**	-,05	-,06	-,02	,20**	,00	,29**	,18**	1				
12. Yatay toplulukçuluk	,02	,06	,07	-,18**	,13*	,19**	,41**	,12*	,06	,38**	,25**	1			
13. Toplulukçuluk	,22**	-,18**	-,12*	,07	,06	,06	,37**	,23**	,33**	,88**	,25**	,77**	1		
14. Bireycilik	,07	-,21**	-,36**	,23**	,15**	,26**	,12*	,13**	,83**	,40**	,78**	,18**	,37**	1	
15. Engellilere yönelik önyargı	,19**	-,17**	-,29**	,30**	,22**	,31**	-,16**	,11*	,33**	,15**	,06	,12*	,04	,25**	1

*p< .05, **p<.001

Çizelge 3.1. incelendiğinde, engellilere yönelik önyargı ile siyasal görüş ($r = -.17$), tolerans ($r = -.29$), özgecilik ($r = -.16$) ve yatay toplulukçuluk ($r = -.12$) değişkenleri arasında negatif yönde ve anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Engellilere yönelik önyargı ile dikey bireycilik ($r = .33$), grup temelli baskınlık ($r = .31$), bireycilik ($r = .25$), eşitliğe karşı olma ($r = .22$), dindarlık ($r = .19$), dikey toplulukçuluk ($r = .15$) ve adil dünya inancı ($r = .11$) arasındaki ilişkiler ise pozitif yönde ve anlamlıdır ($p < .05$).

Değişkenler arasındaki diğer ilişkiler incelendiğinde; tolerans'ın bireycilik ($r = -.37$), dikey bireycilik ($r = .34$), grup temelli baskınlık ($r = -.24$), yatay bireycilik ($r = -.24$), dikey toplulukçuluk ($r = -.23$), sosyal baskınlık yönelimi ($r = .14$) ve toplulukçuluk ($r = .12$) ile negatif yönde ve anlamlı ilişkiler gösterdiği anlaşılmaktadır ($p < .05$).

Sosyal baskınlık yönelimi ile diğer değişkenler arasındaki ilişkilere bakıldığında ise, sosyal baskınlık yöneliminin siyasal görüş ($r = -.30$), yatay toplulukçuluk ($r = -.18$), özgecilik ($r = .17$) ve tolerans ($r = -.14$) ile negatif yönde; dikey bireycilik ($r = .40$), dindarlık ($r = .26$), dikey toplulukçuluk ($r = .24$), bireycilik ($r = .23$) ve adil dünya inancı ($r = .18$) ile pozitif yönde ve anlamlı ilişkiler gösterdiği saptanmıştır ($p < .05$).

Çizelge 3. 1'de de görülebileceği gibi eşitliğe karşı olmanın, dikey bireycilik ($r = .28$), dindarlık ($r = .19$), dikey toplulukçuluk ($r = .19$), bireycilik ($r = .15$) ve adil dünya inancı ($r = .14$) ile pozitif yönde ilişkili olduğu anlaşılmaktadır. Bu değişken ile

siyasal görüş ($r = -.27$), yatay toplulukçuluk ($r = -.13$) ve özgecilik ($r = -.10$) arasındaki ilişkiler ise negatif yönde ve anlamlıdır ($p < .05$).

Grup temelli baskınlık ile dikey bireycilik ($r = .41$), dindarlık ($r = .27$), dikey toplulukçuluk ($r = .22$) ve adil dünya inancı ($r = .17$) arasında pozitif yönde ve anlamlı ilişkiler vardır. Grup temelli baskınlık ile siyasal görüş ($r = -.24$), tolerans ($r = -.24$), özgecilik ($r = -.17$) ve yatay toplulukçuluk ($r = -.19$) arasındaki ilişkiler ise negatif yönde ve anlamlıdır ($p < .05$).

Özgecilik ile yatay toplulukçuluk ($r = .41$), dikey toplulukçuluk ($r = .24$) ve yatay bireycilik ($r = .20$) arasında pozitif yönde ve anlamlı ilişkiler bulunmaktadır. Özgecilik ile adil dünya inancı ($r = .13$) ve bireycilik ($r = .12$) arasında ilişkiler ise negatif yönde ve anlamlıdır ($p < .05$).

Adil dünya inancı ile diğer değişkenlerin ilişkisine bakıldığında, bu değişkenin dindarlık ($r = .35$), dikey toplulukçuluk ($r = .24$), dikey bireycilik ($r = .20$), sosyal baskınlık yönelimi ($r = .18$), grup temelli baskınlık ($r = .17$), eşitliğe karşı olma ($r = .14$), bireycilik ($r = .13$), özgecilik ($r = .13$) ve yatay toplulukçuluk ($r = .12$) ile pozitif yönde ve anlamlı ilişki gösterdiği anlaşılmaktadır. Adil dünya inancı ve siyasal görüş arasındaki ilişki ($r = -.22$) ise negatif yönde ve anlamlıdır ($p < .05$).

Son olarak, dindarlığın dikey bireycilik ($r = .22$) ve dikey toplulukçuluk ($r = .32$) ile pozitif yönde; yatay bireycilik ($r = -.14$) ile negatif yönde ve anlamlı ilişkiler gösterdiği bulgulanmıştır. Ayrıca siyasal görüş ile bireycilik ($r = -.36$), dikey

bireycilik ($r = -.30$), dikey toplulukçuluk ($r = -.30$) ve yatay bireycilik ($r = -.24$) arasında negatif yönde ve anlamlı ilişkiler vardır.

3. 1. 2. Engellilere Yönelik Önyargıyı Yordayan Değişkenler

Korelasyon analizinin ardından engellilere yönelik önyargıyı yordayan değişkenleri saptamak amacıyla aşamalı hiyerarşik regresyon analizi yapılmıştır. Demografik değişkenlerin etkisini kontrol etmek amacıyla analize ilk sırada cinsiyet, yaş, eğitim, anne eğitimi, yaşanılan yer, dindarlık ve siyasal görüş değişkenleri alınmıştır. Daha sonra eşitliğe karşı olma ve grup temelli baskınlık değişkenleri denkleme dahil edilmiştir. Üçüncü sırada denkleme alınan dikey bireycilik, dikey toplulukçuluk ve yatay toplulukçuluk değişkenlerinin ardından dördüncü sırada tolerans değişkeni denkleme alınmıştır. Onu beşinci sırada denkleme eklenen özgecilik ve denkleme altıncı sırada dahil edilen adil dünya inancı değişkenleri izlemiştir. Analiz sonucunda elde edilen bulgular Çizelge 3.2’de özetlenmiştir. Çizelgede yalnızca, engellilere yönelik önyargıyı anlamlı olarak yordayan değişkenler regresyon denklemine giriş sırasına göre verilmiştir.

Çizelge 3. 2. Engellilere Yönelik Önyargıyı Yordayan Değişkenler

	R ²	Uyarlanmış R ²	β	t	Fdeğ.	F	R ² değ.
En uzun süre yaşanılan yer	.04	.03	-.17	-3.62	13.80	13.80**	.04
Dindarlık	.06	.06	.06	1.15	11.71	12.95**	.03
Yaş	.08	.07	-.08	-1,73	4.92	10,37**	.01
Siyasal Görüş	.09	.08	-.03	-.58	4.26	8,91**	.01
Grup Temelli Baskınlık	.15	.14	,13	2,55	28,06	13,26**	.06
Dikey bireycilik	.20	.19	,21	3,94	22,78	15,50**	.05
Tolerans	.23	.21	-.16	-3.18	11,62	15,33**	.02
Özgecilik	.24	.22	-.12	-2,54	6,45	14,42**	.01

** p < .01; * p < .05

Çizelge 3. 2’de görüldüğü üzere, denkleme ilk sırada en uzun süre yaşanılan yer değişkeni girmiştir ve bu değişken toplam varyansın % 4’ünü açıklamaktadır. İkinci sırada denkleme giren dindarlık değişkeni varyansa % 3’lük bir katkıda bulunurken, onu izleyen yaş ve siyasal görüş değişkenleri toplam varyansa % 1’lik ve % 1’lik katkı sağlamaktadır. Grup temelli baskınlık (% 6), dikey bireycilik (% 5) ve tolerans’ın (% 2) katkılarıyla açıklanan toplam varyans % 23’e ulaşmaktadır. Denkleme son sırada giren özgecilik değişkeni ise varyansa % 1’lik bir katkı sağlamakta ve kendisinden önceki değişkenlerle birlikte toplam varyansın % 24’ünü açıklamaktadır.

Çizelge 3.2.'de de görülebileceği gibi, en uzun süre yaşanan yer, yaş, siyasal görüş, tolerans ve özgecilik değişkenleri engellilere yönelik önyargıyı negatif yönde yordamaktadır. Buna göre en uzun süre yaşanan yerin nüfusu arttıkça engellilere yönelik önyargı azalmaktadır (F= 13.80, p < .01). Katılımcıların yaşları arttıkça (F= 10,37, p < .01) ve siyasal görüşleri (F= 8,91, p < .01) sağdan sola doğru gittikçe de engellilere yönelik önyargıları azalmaktadır. Benzer şekilde, katılımcıların tolerans (F= 15,33, p < .01) ve özgecilik (F= 14,42, p < .01) düzeyleri arttıkça da engellilere yönelik önyargı düzeyleri düşmektedir.

3. 1. 3. Cinsiyet ve Engelli Yakının Olup Olmamasına Göre Yapılan Gruplar Arası Karşılaştırma Bulguları

Katılımcıların cinsiyetleri ve engelli bir yakınlarının olup olmamasının, engellilere yönelik tutum, özgecilik, tolerans, eşitliğe karşı olma, grup temelli baskınlık, adil dünya inancı, dikey bireycilik, yatay bireycilik, dikey toplulukçuluk ve yatay toplulukçuluk değişkenleri üzerinde fark yaratıp yaratmadığını belirlemek amacıyla 2 (cinsiyet) x 2 (engelli bir yakının olup olması) faktöriyel desenine uygun çok değişkenli varyans analizi (MANOVA) yapılmıştır.

Analiz sonuçlarına göre, yalnızca cinsiyet temel etkisinin Wilk's Lambda değeri bazı bağımlı değişkenler yönünden anlamlı farklar olduğuna işaret etmiştir (Wilk's Lambda değeri .88; F = 5.056; p < .001). Bu nedenle, diğer sonuçlar açısından gereksiz yer işgal etmemek için Manova bulgularına ilişkin çizelge EK.1'de verilmiştir.

Sonuçlar, eşitliğe karşı olma değişkeni üzerindeki cinsiyet temel etkisinin anlamlı olduğunu göstermektedir ($F_{1-371}=16,46$; $p < .01$; $\eta^2=.04$). Erkeklerin eşitliğe karşı olma düzeyi ($\bar{x}= 21,57$, $s=10,69$) kadınlarınkinden ($\bar{x}=17,26$, $s=8,88$) daha yüksektir.

Grup temelli baskınlık üzerindeki cinsiyet temel etkisinin de anlamlı olduğu görülmektedir ($F_{1-371}=22,96$; $p < .01$; $\eta^2=.06$). Erkeklerin grup temelli baskınlık düzeyleri ($\bar{x}= 26,38$, $s=9,67$), kadınlarınkinden ($\bar{x}= 21,52$, $s=8,82$) daha yüksektir.

Bireycilik Toplulukçuluk Ölçeğinin alt boyutlarından olan dikey bireycilik değişkeni üzerindeki cinsiyet temel etkisi de anlamlıdır ($F_{1-371}= 8,12$; $p < .01$; $\eta^2=.02$). Erkek katılımcıların ($\bar{x}= 25,28$, $s= 5,84$) dikey bireycilik düzeylerinin kadınlarınkinden ($\bar{x}= 23,69$, $s= 5,79$) daha yüksek olduğu gözlenmiştir.

Bireycilik Toplulukçuluk Ölçeğinin, dikey toplulukçuluk boyutu üzerindeki cinsiyet temel etkisi de anlamlıdır ($F_{1-371}= 8,03$; $p < .01$; $\eta^2=.02$). Erkeklerin dikey toplulukçuluk düzeylerinin ($\bar{x}= 36,65$, $s= 5,61$), kadınlarınkinden ($\bar{x}= 34,86$, $s= 4,88$) yüksek olduğu saptanmıştır. Diğer değişkenler üzerindeki cinsiyet temel etkisi ise anlamlı bulunmamıştır. Ayrıca, hiçbir bağımlı değişken üzerinde, engelli bir yakının olup olmaması temel etkisinin anlamlı olmadığı anlaşılmıştır.

3. 2. BİRLEŞİK KRALLIK ÖRNEKLEMİ İÇİN ELDE EDİLEN BULGULAR

3. 2. 1. Korelasyon Analizine İlişkin Bulgular

Değişkenler arasındaki ilişkileri belirlemek için Pearson tekniği kullanılarak korelasyon analizi yapılmış ve analiz sonucunda elde edilen bulgular Çizelge 3. 3'te verilmiştir.

Çizelge 3. 3. Birleşik Krallık Örneklemi İçin Değişkenler Arasında Hesaplanan Korelasyonlar

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1. Dindarlık	1														
2. Siyasal görüş	-,20*	1													
3. Tolerans	-,18*	,08	1												
4. Sosyal Baskınlık Yönelimi	,11	-,30**	-,01	1											
5. Eşitliğe Karşı Olma	,15	-,26**	-,21**	,65**	1										
6. Grup Temelli Baskınlık	-,04	-,08	,24**	,48**	,34**	1									
7. Özgecilik	,10	,01	,04	-,17*	-,11	-,09	1								
8. Adil Dünya İnancı	,18*	-,24**	-,08	,07	-,02	,12	-,04	1							
9. Dikey Bireycilik	-,06	-,31**	,21**	,30**	,21**	,13	-,06	,15*	1						
10. Dikey Toplulukçuluk	,18*	-,09	,04	-,02	-,11	,11	,24**	,21**	,17*	1					
11. Yatay Bireycilik	-,19*	,14	,34**	-,17*	-,14	-,05	,09	,07	,21**	,01	1				
12. Yatay Toplulukçuluk	-,08	,10	,04	-,17*	,22**	,05	,27**	,17*	-,08	,32**	,07	1			
13. Toplulukçuluk	,08	-,01	,05	-,10	,20*	,10	,31**	,24**	,08	,86**	,04	,76**	1		
14. Bireycilik	-,15*	-,13	,35**	,10	,06	,06	,01	,14	,81**	,12	,74**	-,01	,08	1	
15. Engellilere Yönelik Önyargı	,09	-,04	,12	,35**	,15*	,26**	-,20*	-,13	,20*	-,10	-,07	-,05	-,09	,09	1

*p<.05, **p<.01

Analiz sonucunda, engellilere yönelik önyargı ile özgecilik ($r = -.16$) arasında negatif yönde ve anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Engellilere yönelik önyargı ile pozitif yönde anlamlı bir ilişki içinde bulunan değişkenler ise, sosyal baskınlık yönelimi ($r = .36$), grup temelli baskınlık ($r = .26$), dikey bireycilik ($r = .20$) ve eşitliğe karşı olma ($r = .15$) olarak belirlenmiştir.

Çizelge 3.3.'de diğer değişkenler arasındaki ilişkilere bakıldığında, tolerans ile pozitif yönde en güçlü ilişki içinde olan değişkenin bireycilik ($r = .35$) olduğu görülmektedir. Onu sırasıyla yatay bireycilik ($r = .34$), grup temelli baskınlık ($r = .24$) ve dikey bireycilik ($r = .21$) değişkenleri izlemektedir. Bu ilişkilerin tamamı pozitif yönde ve anlamlıdır. Ayrıca tolerans, eşitliğe karşı olma ($r = -.21$) ve dindarlık ($r = -.18$) ile negatif yönde ve anlamlı ilişki göstermektedir ($p < .05$).

Sosyal baskınlık yöneliminin alt boyutlarından olan eşitliğe karşı olma, dikey bireycilik ($r = .21$) ve engellilere yönelik önyargı ($r = .15$) ile pozitif yönde; siyasal görüş ($r = -.26$), yatay toplulukçuluk ($r = -.22$), tolerans ($r = -.21$) ve toplulukçuluk ($r = -.20$) ile negatif yönde anlamlı ilişkiler göstermektedir ($p < .05$).

Sosyal baskınlık yöneliminin bir diğer alt boyutu olan grup temelli baskınlık ise, tolerans ($r = .24$) ve engellilere yönelik önyargı ($r = .26$) değişkenleri ile pozitif yönde ve anlamlı ilişkilere sahiptir ($p < .05$).

Özgecilik ile ilişkisi bulunan değişkenler incelendiğinde; bu değişkenin yatay toplulukçuluk ($r = .27$) ve dikey toplulukçuluk ($r = .24$) ile pozitif ilişki gösterdiği

belirlenmiştir. Ayrıca engellilere yönelik önyargı ile özgecilik arasında da negatif yönde ve anlamlı bir ilişki gözlenmiştir ($r = -.20$). Özgecilik ile sosyal baskınlık yönelimi arasındaki ilişki ise negatif yönde ve anlamlıdır ($r = -.17$) ($p < .05$).

Adil dünya inancı ile diğer değişkenlerin ilişkisine bakıldığında, bu değişkenin siyasal görüş ($r = -.24$) ile negatif yönde ve anlamlı bir ilişki içinde olduğu görülmektedir. Adil dünya inancı, dikey toplulukçuluk ($r = .22$), dindarlık ($r = .18$), yatay toplulukçuluk ($r = .17$) ve dikey bireycilik ($r = .15$) ile pozitif yönde anlamlı ilişkiler göstermektedir ($p < .05$).

Son olarak, dindarlık ve siyasal görüş değişkenlerinin bireycilik ve toplulukçuluk değerleri ile ilişkisi incelendiğinde; dindarlık ile dikey toplulukçuluk ($r = .18$) arasında pozitif yönde, yatay bireycilik ($r = -.19$) ve bireycilik ($r = -.15$) arasında negatif yönde ilişkiler bulgulanmıştır. Ayrıca, siyasal görüş de dikey bireycilik ($r = -.31$) ile negatif yönde anlamlı bir ilişki içindedir ($p < .05$).

3. 2. 2. Engellilere Yönelik Önyargıyı Yordayan Değişkenler

Birleşik Krallık örnekleme için gerçekleştirilen korelasyon analizinin ardından, aynı grupta engellilere yönelik önyargıyı yordayan değişkenleri saptamak amacıyla aşamalı hiyerarşik regresyon analizi yapılmıştır. Etkilerini kontrol etmek amacıyla cinsiyet, yaş, eğitim, anne eğitimi, yaşanılan yer değişkenleri analize ilk sırada alınmıştır. İkinci sırada eşitliğe karşı olma ve grup temelli baskınlık, üçüncü sırada dikey bireycilik, dördüncü ve son sırada ise özgecilik değişkenleri denkleme

dahil edilmiştir. Analiz sonucuda elde edilen bulgular Çizelge 3. 4.'te özetlenmiştir. Bu çizelgede yalnızca, engellilere yönelik önyargıyı anlamlı olarak yordayan değişkenler regresyon denkleminde giriş sırasına göre verilmiştir.

Çizelge 3. 4. Engellilere Yönelik Önyargıyı Yordayan Değişkenler

	R^2	<i>Uyarlanmış</i> R^2	β	t	$Fdeğ.$	F	$R^2değ.$
Grup Temelli Baskınlık	.07	.06	,36	4,63**	12.19	12,19**	.07
Eşitliğe Karşı Olma	.14	.13	,28	3,59**	12.92	12,99**	.07

** $p < .01$; * $p < .05$

Çizelge 3.3.'te de görüldüğü üzere, denkleme ilk sırada giren grup temelli baskınlık, toplam varyansın % 7'sini açıklamaktadır. İkinci sırada denkleme giren eşitliğe karşı olma ise varyansa % 7'lik bir katkı sağlamakta ve kendisinden önceki grup temelli baskınlıkla birlikte toplam varyansın % 14'ünü açıklamaktadır. Grup temelli baskınlık ve eşitliğe karşı olma değişkenleri engellilere yönelik önyargıyı pozitif yönde yordamaktadır. Buna göre, grup temelli baskınlık ve eşitliğe karşı olma düzeyi arttıkça, engellilere yönelik önyargı düzeyi de artmaktadır (Sırasıyla; $F=12,19, p < .01$; $F=12,99, p < .01$).

3. 2. 3. Cinsiyet ve Engelli Yakının Olup Olmamasına İlişkin Yapılan Gruplar Arası Karşılaştırma Bulguları

Katılımcıların cinsiyetleri ve engelli bir yakınlarının olup olmasının, engellilere yönelik tutum, özgecilik, tolerans, eşitliğe karşı olma, grup temelli baskınlık, adil dünya inancı, dikey bireycilik, yatay bireycilik, dikey toplulukçuluk ve yatay toplulukçuluk değişkenleri üzerinde fark yaratıp yaratmadığını belirlemek amacıyla 2 (cinsiyet) x 2 (engelli bir yakının olup olması) faktöriyel desenine uygun çok değişkenli varyans analizi (MANOVA) uygulanmıştır.

Analiz sonuçlarına göre, cinsiyet ve engelli bir yakının olup olmaması temel etkileri ile, cinsiyet X engelli yakının olup olmaması ortak etkisinin Wilk's Lambda değeri bazı bağımlı değişkenler yönünden anlamlı farklar olduğuna işaret etmektedir (sırasıyla, Wilk's Lambda değerleri; .86, .89, .89; F değerleri; 2,61, 1,87, 1,89; $p < .01$, $p \leq .05$, $p \leq .05$). MANOVA sonuçları Çizelge 3.5.'te gösterilmiştir.

Çizelge 3.5. Cinsiyet ve Engelli Yakının Olup Olmamasına Göre Yapılan MANOVA Bulguları.

Değişkenler	Cinsiyet s.d: 1-371	Engelli yakının olup olmaması s.d: 1-371	Cinsiyet x Engelli tanıdığıın olup olmaması s.d: 1-371	Hata Varyansı
Engellilere Yönelik Tutum Ölçeği	,09	4,63*	,01	170.30
Özgecilik Ölçeği	8,88**	2,11	4,21*	129.61
Tolerans Ölçeği	,25	1,13	,47	112.08
Adil Dünya İnancı Ölçeği	2,95	1,05	2,40	39.95
Sosyal Baskınlık Yönelimi Ölçeği				
<i>Eşitliğe Karşı Olma</i>	,47	1,33	2,65	22.37
<i>Grup Temelli Baskınlık</i>	2,30	,14	1,92	17.20
Bireycilik Toplulukçuluk Ölçeği				
<i>Dikey Bireycilik</i>	,93	8,27**	5,01*	23.86
<i>Yatay Bireycilik</i>	,56	,00	1,02	20.18
<i>Dikey Toplulukçuluk</i>	3,44	,69	,11	27.87
<i>Yatay Toplulukçuluk</i>	1,70	2,53	,16	17.25

* p < .05; ** p < .01

Sonuçlar cinsiyet temel etkisi açısından incelendiğinde, katılımcıların özgecilik puanları üzerindeki cinsiyet temel etkisinin anlamlı olduğu görülmektedir ($F_{1-371}=8,88$; $p<.01$; $\eta^2=.05$). Ortalamalar incelendiğinde kadınların özgecilik

düzeyinin ($\bar{x}= 65,10$, $s=10,64$), erkeklerinkinden ($\bar{x}=58,02$, $s= 11,29$) anlamlı olarak yüksek olduğu anlaşılmaktadır ($p<.05$). Cinsiyetin diğer değişkenler üzerindeki etkisi anlamlı bulunmadığı için bu temel etkiye ilişkin diğer ortalama ve standart sapmalar, gereksiz yer işgal etmemek için EK.2’de verilmiştir

Engelli yakının olup olmaması temel etkisi ise, engellilere yönelik önyargı açısından anlamlı farklılıklara yol açmaktadır ($F_{1-163}=4,63$; $p <.05$; $\eta^2=.03$). Engelli yakını olan katılımcıların engellilere yönelik önyargı düzeylerinin ($\bar{x}= 56,04$, $s=13,06$), engelli yakını olmayan katılımcılarınkinden ($\bar{x}=61,02$, $s= 12,81$) daha düşük olduğu anlaşılmaktadır.

Katılımcıların dikey bireycilik puanları üzerindeki engelli yakının olup olmaması temel etkisi de anlamlıdır ($F_{1-163}= 8,268$; $p <.01$; $\eta^2=.05$). Engelli yakını olan katılımcıların dikey bireycilik düzeyi ($\bar{x}= 21,02$, $s= 5,32$), engelli yakını olmayan katılımcıların dikey bireycilik düzeyinden ($\bar{x}= 24,22$, $s= 5,14$) anlamlı olarak daha düşüktür ($p<.05$). Engelli yakının olup olmamasına ilişkin diğer ortalama ve standart sapmalar EK.2’de verilmiştir.

Ayrıca katılımcıların özgecilik ölçeğinden aldıkları puanlar üzerindeki cinsiyet ve engelli yakının olup olmaması ortak etkisinin de anlamlı olduğu saptanmıştır ($F_{1-163}=4,21$; $p <.05$; $\eta^2=.02$). Tukey HSD testi kullanılarak yapılan gruplar arası karşılaştırma sonuçlarına göre, engelli yakını olan ve olmayan kadınlar arasında anlamlı fark olduğu bulgulanmıştır ($q = 4.38$). Buna göre engelli yakını olan kadınların özgecilik düzeyleri ($\bar{x}= 65.10$, $s= 10.64$), engelli yakını olmayan

kadınlarınkinden (\bar{x} = 58.02, s= 11.29) daha yüksektir. Engelli yakını olmayan kadın ve erkeklerin ortalamaları arasındaki fark incelendiğinde, erkeklerin özgecilik düzeylerinin (\bar{x} =68.19, s= 9.87), kadınlarınkinden (\bar{x} = 58.03, s= 11.29) anlamlı olarak daha yüksek olduğu bulgulanmıştır (q= 4.25).

Katılımcıların dikey bireycilik puanları üzerinde de cinsiyet ve engelli yakının olup olmaması ortak etkisinin anlamlı olduğu görülmektedir ($F_{1-163}= 5,01$; $p < .05$; $\eta^2=.03$). Tukey HSD testi kullanılarak yapılan gruplar arası karşılaştırma sonuçlarına göre, engelli yakını olan ve olmayan kadınların ortalamaları arasında anlamlı farklar olduğu bulgulanmıştır (q= -6.42). Buna göre, engelli yakını olmayan kadınların dikey bireycilik düzeyleri (\bar{x} = 25.02, s= 5.02), engelli yakını olan kadınlarınkinden (\bar{x} = 20.59, s= 4.06) anlamlı olarak daha yüksektir. Ayrıca, engelli yakını olmayan kadın ve erkeklerin dikey bireycilik düzeyleri de anlamlı olarak farklılaşmaktadır (q= 2.71). Buna göre engelli yakını olmayan kadınların dikey bireycilik düzeyleri (\bar{x} = 25.02, s= 4.06), engelli yakını olmayan erkeklerinkinden (\bar{x} = 22.25, s= 3.28) anlamlı olarak daha yüksektir.

3. 3. BİRLEŞİK KRALLIK VE TÜRKİYE ÖRNEKLEMLERİNİN ENGELLİ YAKININ OLUP OLMAMASINA GÖRE ARAŞTIRMADA YER ALAN DEĞİŞKENLER AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI

Katılımcıların engellilere yönelik tutum, özgecilik, tolerans, eşitliğe karşı olma, grup temelli baskınlık, adil dünya inancı, dikey bireycilik, yatay bireycilik, dikey toplulukçuluk ve yatay toplulukçuluk puanlarının ülkelerine ve engelli

yakınlarının olup olmasına göre değişip değişmediğini belirlemek için 2 (ülke) x 2 (engelli yakının olup olmaması) faktöriyel desenine uygun çok değişkenli varyans analizi (MANOVA) uygulanmıştır.

Analiz sonuçlarına göre, ülke ve engelli yakının olup olmaması temel etkileri ile, ülke X engelli yakının olup olmaması ortak etkisinin Wilk's Lambda değerleri bazı bağımlı değişkenler yönünden anlamlı farklar olduğuna işaret etmektedir (sırasıyla, Wilk's Lambda değerleri; .66, .93, .97; F'ler; 26,81, 3,68, 1,85; $p < .01$, $p < .01$, $p \leq .05$). MANOVA sonuçları Çizelge 3. 6.'da gösterilmiştir.

Çizelge 3. 6. Ülke ve Engelli Yakının Olup Olmamasına Göre Yapılan MANOVA Bulguları.

Değişkenler	Ülke	Engelli yakının olup olmaması	Ülke x Engelli yakının olup olmaması	Hata Varyansı
	<i>F</i> ₁₋₅₃₈	<i>F</i> ₁₋₅₃₈	<i>F</i> ₁₋₅₃₈	
Engellilere Yönelik Tutum Ölçeği	7.02**	12.03**	.43	150.49
Özgeçilik Ölçeği	31.04**	11.53**	.77	132.30
Tolerans Ölçeği	.04	.08	1.22	148.17
Adil Dünya İnancı Ölçeği	4.91*	.91	2.97	51.45
Sosyal Baskınlık Yönelimi Ölçeği				
<i>Eşitliğe Karşı Olma</i>	122.23**	2,52	.00	74.94
<i>Grup Temelli Baskınlık</i>	32.71**	.27	.10	67.78
Bireycilik Toplulukçuluk Ölçeği				
<i>Dikey Bireycilik</i>	8.81**	13.03**	4.87**	31.23
<i>Yatay Bireycilik</i>	2.72	.05	.20	24.43
<i>Dikey Toplulukçuluk</i>	44,67**	,23	2,33	27.90
<i>Yatay Toplulukçuluk</i>	,21	3,74*	1,06	16.30

* p < .05; ** p < .01

Analiz sonucunda cinsiyete, engelli yakını olup olmaya ve her ikisinin ortak etkisine ilişkin hesaplanan ortalama ve standart sapmalar Çizelge 3. 7.'de verilmiştir.

Çizelge 3. 7. Ülke ve Engelli Tanıdık Olup Olmaması Göre Araştırmada Yer Alan Değişkenlerden Alınan Ortalama ve Standart Sapmalar.

		Engelli yakın Var	Engelli yakın Yok	Ülke Temel Etkisi	
		<i>Ort./ ss / N</i>	<i>Ort./ ss / N</i>	<i>Ort./ ss / N</i>	
Engellilere Yönelim Tutum Ölçeği	<i>Türkiye</i>	53,63/ 13,05/ 133	57,02/ 11,29/ 242	55,82/ 12,03/ 375	
	<i>Birleşik Krallık</i>	56,04/ 13,06/ 112	61,02/ 12,81/ 55	57,67/ 13,14/ 167	
	<i>Engelli yakının Olup Olmaması Temel Etkisi</i>	54,73/ 13,08/ 245	57,76/ 11,66/ 297	56,39/ 12,40/ 542	
	Özgeçlilik Ölçeği	<i>Türkiye</i>	71,14/ 11,89/ 133	68,28/ 11,18/ 242	69,29/ 11,50/ 375
		<i>Birleşik Krallık</i>	65,82/ 11,59/ 112	60,98/ 11,77/ 55	64,23/ 11,84/ 167
		<i>Engelli yakının Olup Olmaması Temel Etkisi</i>	68,71/ 12,02/ 245	66,93/ 11,22/ 297	67,73/ 11,83/ 542
	Adil Dünya İnancı Ölçeği	<i>Türkiye</i>	20,23/ 7,67/ 133	19,69/ 7,41/ 242	19,88/ 7,50/ 375
		<i>Birleşik Krallık</i>	20,58/ 6,91/ 112	22,47/ 5,02/ 55	21,20/ 6,40/ 167
		<i>Engelli yakının Olup Olmaması Temel Etkisi</i>	20,39/ 7,32/ 245	20,20/ 7,11/ 297	20,29/ 7,20/ 542
Sosyal Baskınlık Yönelimi	Grup Temelli Baskınlık	<i>Türkiye</i>	23,14/9,77/ 133	23,82/ 9,34/ 242	23,58/ 9,48/ 375
		<i>Birleşik Krallık</i>	28,04/ 3,63/ 112	28,20/ 5,08/ 55	28,09/ 4,15/ 167
		<i>Engelli yakının Olup Olmaması Temel Etkisi</i>	25,38/ 7,97/ 245	24,63/ 8,87/ 297	24,97/ 8,47/542
	Eşitliğe Karşı Olma	<i>Türkiye</i>	18,22/ 9,72/ 133	19,57/ 10,00/ 242	19,10/ 9,91/ 375
		<i>Birleşik Krallık</i>	27,64/ 4,69/ 112	29,00/ 4,93/ 55	28,09/ 4,80/ 167

	Engelli yakının Olup Olmaması Temel Etkisi	22,53/ 9,12/ 245	21,32/ 9,96/ 297	21,87/ 9,60/ 542
Dikey Bireycilik	Türkiye	23,86/ 6,14/ 133	24,64/ 5,69/ 242	24,36/ 5,86/ 375
	Birleşik Krallık	21,02/ 5,31/112	24,22/ 4,02/ 55	22,07/ 5,14/ 167
	Engelli yakının Olup Olmaması Temel Etkisi	22,56/ 5,94/ 245	24,56/ 5,42/ 297	23,66/ 5,74/ 542
Yatay Bireycilik	Türkiye	39,75/ 5,23/ 133	39,64/ 5,08/ 242	39,68/ 5,13/ 375
	Birleşik Krallık	38,73/ 4,45/ 112	39,05/ 4,54/ 55	38,83/ 4,47/ 167
	Engelli yakının Olup Olmaması Temel Etkisi	39,28/ 4,90/ 245	39,53/ 4,98/ 297	39,42/ 4,94/ 542
Dikey Toplulukçuluk	Türkiye	35,27/ 5,50/ 133	35,81/ 5,14/ 242	35,61/ 5,27/ 375
	Birleşik Krallık	32,59/ 5,60/ 112	31,54/ 4,63/ 55	32,24/ 5,31/ 167
	Engelli yakının Olup Olmaması Temel Etkisi	34,04/ 5,70/ 245	35,02/ 5,31/ 297	34,58/ 5,50/ 542
Yatay Toplulukçuluk	Türkiye	34,62/ 4,04/ 133	34,26/ 3,95/ 242	34,39/ 3,98/ 375
	Birleşik Krallık	35,21/ 4,33/ 112	34,04/ 3,78/ 55	34,83/ 4,19/ 167
	Engelli yakının Olup Olmaması Temel Etkisi	34,89/ 4,18/ 245	34,22/ 3,91/ 297	34,52/ 4,04/ 542

Çok yönlü varyans analizi sonucunda, engellilere yönelik önyargı üzerindeki ülke temel etkisinin anlamlı olduğu anlaşılmaktadır ($F_{1-538} = 7,02$; $p < .05$; $\eta^2 = .01$). Buna göre Birleşik Krallık örneklemindeki katılımcıların ($\bar{x} = 57,67$; $s = 13,14$) engellilere yönelik önyargı düzeyleri, Türkiye örneklemindeki katılımcılarınkinden ($\bar{x} = 55,82$; $s = 12,03$) daha yüksektir.

Özgecilerik üzerindeki ÷lke temel etkisinin anlamlı olduğu gör÷lmektedir ($F_{1-538} = 31,04$; $p < .05$; $\eta^2 = .05$). Buna göre Birleşik Krallık örneklemindeki katılımcıların ($\bar{x} = 64,23$; $s = 11,84$) özgecilerik düzeyleri, Türkiye örneklemindeki katılımcılarınkinden ($\bar{x} = 69,29$, $s = 11,50$) daha düşüktür.

Katılımcıların adil dünya puanları üzerinde ÷lke temel etkisi anlamlıdır ($F_{1-538} = 4,91$; $p < .05$; $\eta^2 = .01$). Birleşik Krallık grubundaki katılımcıların adil dünya inançları ($\bar{x} = 21,20$, $s = 6,40$), Türkiye grubundaki katılımcılarınkinden ($\bar{x} = 19,88$, $s = 7,50$) daha yüksektir.

Katılımcıların Sosyal Baskınlık Yönelimi Ölçeğinin ‘eşitliğe karşı olma’ alt boyutundan aldıkları puanlar üzerindeki ÷lke temel etkisinin anlamlı olduğu anlaşılmaktadır ($F_{1-538} = 12,23$; $p < .01$; $\eta^2 = .18$). Birleşik Krallık örneklemindeki katılımcıların ($\bar{x} = 28,09$; $s = 4,80$) eşitliğe karşı olma düzeyleri, Türkiye örneklemindeki katılımcılarınkinden ($\bar{x} = 19,10$; $s = 9,91$) daha yüksektir.

Sosyal Baskınlık Yönelimi Ölçeğinin bir diğer alt boyutu olan ‘grup temelli baskınlık’ üzerindeki ÷lke temel etkisi anlamlıdır ($F_{1-538} = 32,71$; $p < .01$; $\eta^2 = .06$). Buna göre Birleşik Krallık örneklemindeki katılımcıların grup temelli baskınlık düzeyleri ($\bar{x} = 28,09$, $s = 4,15$), Türkiye örneklemindeki katılımcılarınkinden ($\bar{x} = 23,58$, $s = 9,48$) daha yüksektir.

Dikey bireycilerik üzerindeki ÷lke temel etkisinin anlamlı olduğu saptanmıştır ($F_{1-538} = 8,81$; $p < .01$; $\eta^2 = .02$). Türkiye örneklemindeki katılımcıların dikey bireycilerik

düzeyleri (\bar{x} = 24,36, s= 5,86), Birleşik Krallık örneklemindeki katılımcılarınkinden (\bar{x} = 22,07, s= 5,14) anlamlı olarak daha yüksektir.

Dikey toplulukçuluk üzerindeki ülke temel etkisi de anlamlıdır ($F_{1-538}= 44,67$; $p<.01$; $\eta^2=.08$). Buna göre, Türkiye örneklemindeki katılımcıların dikey toplulukçuluk düzeyleri (\bar{x} =35,62; s=5,14), Birleşik Krallık örneklemindekilerinkinden (\bar{x} = 32,24; s= 5,31) anlamlı olarak daha yüksektir.

Bulgular engelli yakının olup olmaması temel etkisi açısından incelendiğinde ise, engellilere yönelik önyargı puanları üzerindeki engelli yakının olup olmaması temel etkisinin anlamlı olduğu bulgulanmıştır ($F_{1-538}=12,03$, $p <.05$; $\eta^2=.02$). Çizelge 3. 7.'de görüleceği üzere, engelli yakını olan katılımcıların engellilere yönelik önyargı düzeyleri (\bar{x} = 57,73, s= 13,08), engelli yakını olmayan katılımcılarınkinden (\bar{x} = 57,76, s= 11,66) daha düşüktür.

Katılımcıların Özgecilik Ölçeğinden aldıkları puanlar üzerinde engelli yakının olup olmaması temel etkisi anlamlıdır ($F_{1-538}= 11,53$; $p <.01$; $\eta^2=.02$). Engelli yakını olan katılımcıların özgecilik düzeyleri (\bar{x} = 68,71, s= 12,02), engelli yakını olmayan katılımcılarınkinden (\bar{x} = 66,93, s= 11,22) daha yüksektir.

Katılımcıların Bireycilik Toplulukçuluk Ölçeğinin 'dikey bireycilik' alt boyutundan aldıkları puanlar üzerinde engelli yakının olup olmaması temel etkisinin anlamlı olduğu görülmektedir ($F_{1-538}=13,03$, $p <.01$; $\eta^2=.02$). Buna göre engelli

yakını olan katılımcıların ($\bar{x}= 22,56$, $s= 5,94$) dikey bireycilik düzeyleri, engelli yakını olmayan katılımcılarınkinden ($\bar{x}= 24,56$, $s= 5,42$) daha düşüktür.

Son olarak yatay toplulukçuluk üzerindeki engelli yakının olup olmaması temel etkisi de anlamlı bulunmuştur ($F_{1-538}= 3,74$, $p \leq .05$; $\eta^2=.01$). Buna göre engelli yakını olan katılımcıların ($\bar{x}= 34,89$, $s= 4,18$) yatay toplulukçuluk düzeyleri, engelli yakını olmayan katılımcılarınkinden ($\bar{x}= 34,22$, $s= 3,91$) daha yüksektir.

Sonuçlara ülke ve engelli yakının olup olmaması ortak etkisi açısından bakıldığında, katılımcıların dikey bireycilik puanları üzerinde ülke ve engelli yakının olup olmaması ortak etkisinin anlamlı olduğu görülmektedir ($F_{1- 538}= 4,87$; $p < .05$; $\eta^2=.01$). Tukey Kramer testi kullanılarak yapılan gruplarası karşılaştırma sonuçlarına göre, engelli yakını olan Türkiye ve Birleşik Krallık örneklemelerindeki katılımcıların dikey bireycilik düzeylerinin birbirlerinden anlamlı olarak farklılaştığı bulgulanmıştır ($q= 5.60$). Buna göre, Türkiye örnekleminin dikey bireycilik düzeyi ($\bar{x}=23.86$, $s= 6.14$), Birleşik Krallık örneklemininkinden ($\bar{x}= 21.02$, $s= 5.31$) daha yüksektir. Ayrıca, Birleşik Krallık örneklemindeki katılımcıların dikey bireycilik düzeylerinin engelli yakının olup olmaması açısından farklılaştığı bulgulanmıştır ($q= 4.91$). Buna göre engelli yakını olmayan katılımcıların dikey bireycilik düzeyleri ($\bar{x}= 24.22$, $s= 4.02$), engelli yakını olan katılımcılarınkinden ($\bar{x}= 21.02$, $s= 5.31$) anlamlı olarak daha yüksektir.

3. 4. TÜM KATILIMCILAR ÜZERİNDEN YAPILAN EK ANALİZLERE

İLİŞKİN BULGULAR

3. 3. 4. Bireycilik Düzeyi Düşük ve Yüksek Olan Tüm Katılımcıların Araştırmanın Değişkenleri Açısından Karşılaştırılması

Çizelge 3. 8. Bireycilik Düzeyi Düşük ve Yüksek Olan Katılımcıların Araştırmada Yer Alan Değişkenler Açısından Karşılaştırılması.

		Bireycilik < 54		Bireycilik > 72		
		N= 76		N= 85		
		\bar{x}	ss	\bar{x}	ss	t
Engellilere Yönelik Önyargı		53,94	13,56	61,62	12,50	-3,93**
Tolerans		72,80	13,14	64,98	14,03	3,64**
Özgecilik		67,43	13,91	70,26	13,27	-1,32
Adil Dünya İnanıcı		18,67	7,70	20,53	8,07	-1,49
Sosyal Baskınlık	<i>Eşitliğe Karşı Olma</i>	21,39	9,47	22,76	10,52	-,86
	<i>Grup Temelli Baskınlık</i>	24,24	8,73	29,36	8,94	-3,67**

Bireycilik Toplulukçuluk	<i>Dikey Bireycilik</i>	15,96	4,36	30,88	3,47	-23,85**
	<i>Dikey Toplulukçuluk</i>	31,35	6,50	37,01	5,85	-5,81**
	<i>Yatay Bireycilik</i>	33,08	5,38	44,70	3,02	-16,62**
	<i>Yatay Toplulukçuluk</i>	33,63	5,60	34,87	4,79	-1,51

*p < .05, ** p < .01

Bireycilik düzeyi düşük ve yüksek olan katılımcıların engellilere yönelik önyargı, tolerans, özgecilik, adil dünya inancı, eşitliğe karşı olma, grup temelli baskınlık, dikey bireycilik, dikey toplulukçuluk, yatay bireycilik ve yatay toplulukçuluk bakımından farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için örneklem, Bireycilik Toplulukçuluk Ölçeği'nden alınan bireycilik toplam puanları açısından ortalamanın ($\bar{x} = 63,08$, $ss=8,57$) bir standart sapma üstü ve bir standart sapma altı olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Bireycilik Toplulukçuluk Ölçeğinin ortalama puanının bir standart sapma üstü 54, bir standart sapma altı ise 72 olarak belirlenmiştir. Böylece örneklem, bireycilik düzeyi düşük olan (bireycilik düzeyi < 54, n= 76) ve bireycilik düzeyi yüksek olan (bireycilik düzeyi > 72, n=85) olmak üzere ikiye ayrılmıştır.

Yapılan t testi sonucunda, bireycilik düzeyi yüksek ve düşük olan bu iki grubun, engellilere yönelik önyargı, tolerans, grup temelli baskınlık, dikey bireycilik, dikey toplulukçuluk ve yatay bireycilik değişkenleri açısından farklılaştığı bulgulanmıştır. Bireycilik düzeyi düşük olan katılımcıların, bireycilik düzeyi yüksek olan gruba göre daha toleranslı ($t = 3,64, p < .01$) oldukları saptanmıştır. Bireycilik düzeyi yüksek olan katılımcıların ise engellilere yönelik önyargı ($t = -3,93, p < .01$) ve grup temelli baskınlık ($t = -3,67, p < .01$) düzeylerinin bireycilik düzeyi düşük olan katılımcılarınkinden daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

3. 3. 5. Toplulukçuluk Düzeyi Düşük ve Yüksek Olan Tüm Katılımcıların Araştırmanın Değişkenleri Açısından Karşılaştırılması

Çizelge 3. 9. Toplulukçuluk Düzeyi Düşük ve Yüksek Olan Katılımcıların Araştırmada Yer Alan Değişkenler Açısından Karşılaştırılması.

	Toplulukçuluk < 61		Toplulukçuluk > 77		t
	N= 61		N= 82		
	\bar{x}	ss	\bar{x}	ss	
Engellilere Yönelik Önyargı	57,02	13,80	56,74	13,21	,12
Tolerans	70,57	12,69	68,65	13,07	,88
Özgecilik	62,06	11,61	76,70	11,45	-7,52**
Adil Dünya İnancı	17,10	7,72	22,44	7,89	-4,04**

Sosyal Baskınlık Yönelimi	<i>Eşitliğe Karşı Olma</i>	23,61	10,44	20,85	9,92	1,60
	<i>Grup Temelli Baskınlık</i>	25,72	9,45	25,88	8,91	-,10
Bireycilik Toplulukçuluk	<i>Dikey Bireycilik</i>	22,48	6,95	26,63	5,55	-3,85**
	<i>Dikey Toplulukçuluk</i>	25,69	4,74	41,30	2,76	-23,00**
	<i>Yatay Bireycilik</i>	38,30	6,97	41,13	5,27	-2,77**
	<i>Yatay Toplulukçuluk</i>	29,31	4,71	39,11	2,70	-14,53**

*p < .05, ** p < .01

Toplulukçuluk düzeyi düşük ve yüksek olan katılımcıların engellilere yönelik önyargı, tolerans, özgecilik, adil dünya inancı, eşitliğe karşı olma, grup temelli baskınlık, dikey bireycilik, dikey toplulukçuluk, yatay bireycilik ve yatay toplulukçuluk bakımından farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için örneklem, Bireycilik Toplulukçuluk Ölçeği'nden alınan toplulukçuluk toplam puanları açısından ortalamasının ($\bar{x} = 69,11$, $ss = 7,83$) bir standart sapma üstü ve bir standart sapma altı olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Bireycilik Toplulukçuluk Ölçeğinin ortalama puanının bir standart sapma üstü 61, bir standart sapma altı ise 77 olarak belirlenmiştir. Böylece örneklem, toplulukçuluk düzeyi düşük olan (toplulukçuluk düzeyi < 61, n= 61) ve toplulukçuluk düzeyi yüksek olan (toplulukçuluk düzeyi > 72, n=82) olmak üzere ikiye ayrılmıştır.

Buna göre; toplulukçuluk düzeyi yüksek ve düşük olan bu iki grubun, özgecilik, adil dünya inancı, dikey bireycilik, dikey toplulukçuluk, yatay bireycilik ve yatay toplulukçuluk değişkenleri açısından farklılaştığı bulgulanmıştır. Toplulukçuluk düzeyi yüksek olan katılımcıların, toplulukçuluk düzeyi düşük olan katılımcılardan daha yüksek düzeyde özgecilik ($t = -7,52, p < .01$), adil dünya inancı ($t = -4,04, p < .01$), dikey bireycilik ($t = -3,85, p < .01$), dikey toplulukçuluk ($t = -23,00, p < .01$), yatay bireycilik ($t = -2,77, p < .01$) ve yatay toplulukçuluk ($t = -14,53, p < .01$) özelliklerine sahip oldukları bulgulanmıştır.

4. BÖLÜM

TARTIŞMA

Bu çalışmada, engellilere yönelik önyargı ile tolerans, özgecilik, sosyal baskınlık yönelimi (eşitliğe karşı olma ve baskınlık kurma eğilimi) ve adil dünya inancı arasındaki ilişkiler Birleşik Krallık ve Türkiye örneklemelerinde karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Ayrıca, söz konusu değişkenlerin cinsiyet ve engelli bir yakının olup olmamasına göre farklılık gösterip göstermediği de araştırılmıştır. Bu bölümde analizler sonucunda ulaşılan bulgular Türkiye, Birleşik Krallık ve Birleşik Krallık Türkiye Karşılaştırması ve Genel Tartışma olmak üzere dört ana başlık altında tartışılmıştır.

4. 1. TÜRKİYE ÖRNEKLEMİNDEN ELDE EDİLEN BULGULARIN TARTIŞILMASI

4.1.1. Değişkenler Arasındaki İlişkilerin Tartışılması

Bulgular, engellilere yönelik önyargı ile (sosyal baskınlık yöneliminin alt boyutları olan) grup temelli baskınlık ve eşitliğe karşı olma değişkenleri arasında pozitif yönde ve anlamlı ilişkiler olduğunu ortaya koymaktadır. Bu ilişkilerin giriş bölümünde aktarılan bilgilerle ve araştırmanın ilgili beklentisiyle tutarlı olduğu anlaşılmaktadır. Hatırlanacağı gibi, sosyal baskınlık yönelimi gruplar arasındaki

hiyerarşik yapılanmaları savunan, eşitliksizlikten ve baskı kurmaktan yana olan bir anlayışı yansıtmaktadır. Sosyal baskınlık yönelimi yüksek olan bireylerin adil dünya inancı ve dezavantajlı grupların üyelerine yönelik önyargı düzeyleri yüksek olmaktadır (Sidanius, Pratto ve Bobo, 1994; Yıldırım ve Dökmen, 2004). Bu bilgilerle uyumlu olarak, bu çalışmada da, sosyal baskınlık yöneliminin alt boyutlarından olan grup temelli baskınlık ve eşitliğe karşı olma düzeyleri arttıkça, engellilere yönelik önyargı düzeyi artmaktadır.

Çalışmada, eşitsizlikleri destekleyen hiyerarşiyi artırıcı mitlerden biri olan adil dünya inancının da, önyargı ile pozitif yönde ilişkili olduğu görülmektedir. “İnsanların başlarına gelen iyi ya da kötü şeyleri hak ettikleri için yaşadıkları inancı” olarak özetleyebileceğimiz adil dünya inancı, doğası gereği hedef aldığı bütün dezavantajlı grupları suçlama eğilimindedir. Karşıdaki kişiyi/grubu başına gelenlerden dolayı sorumlu tutma, doğrudan önyargılı bir tepkidir (Anderson, 1992; Connors ve Heaven, 1990; Furnham ve Proctor, 1992; Goffman, 1963).

Engellilere yönelik önyargı ile tolerans, özgecilik ve yatay toplulukçuluk değişkenleri arasında ise negatif yönde anlamlı ilişkiler gözlenmiştir. Ayrıca, demografik değişkenler kapsamında analize alınan siyasal görüş ve engellilere yönelik önyargı arasındaki negatif ilişki de anlamlıdır.

Tolerans ve engellilere yönelik önyargı arasında gözlenen negatif yöndeki ilişki, tolerans ve önyargının birbirine karşıt özellikler olduğu düşünüldüğünde anlaşılır görünmektedir. Toleranslı ve önyargılı bireyler birbirlerinden psikolojik ve

sosyal olarak farklıdır (Jackman, 1977; Martin ve Westie, 1959; Togeby, 1998; Tuch, 1987). Önyargı, akılcılıktan uzak, peşin hükümlere dayanan, insanların bireysel özelliklerinden çok grup üyelikleri temelinde değerlendirilmesini içeren, öğrenilmiş olumsuz tutum ya da duyguları kapsamaktadır (Allport, 1966; Göregenli, 2006, Martin ve Westie, 1959; Taylor ve ark., Çev, 2003). Tolerans ise, farklılıkların uyumuna dayanan, açık fikirlilik, iletişim, düşünce özgürlüğü, vicdan ve inanç gerektiren olumlu bir davranış yönelimidir (Bejan, 2010; Jackman, 1977; UNESCO, 1995). Bu bilgilerin ışığında, tolerans ve engellilere yönelik önyargı arasında gözlenen ilişki, araştırmanın ilgili beklentisiyle tutarlıdır.

Engellilere yönelik önyargı ve özgecilik arasında gözlenen negatif ilişki de araştırmanın ilgi beklentisini doğrulamaktadır. Özgecilik ve önyargı arasındaki ilişki, empati-özgecilik hipotezine dayandırılmaktadır. Batson ve arkadaşları (1981) tarafından geliştirilen bu hipoteze göre, empati kuran kişinin yardım etme davranışını egoistik dürtülerle mi, yoksa özgeci dürtülerle mi yaptığı önemlidir. Egoist motivasyonlu yardım etme davranışı, düşük düzeyde empati içerirken, özgeci motivasyonlu yardım etme davranışı yüksek düzeyde empati içermektedir. Özgecilik düzeyi yüksek olan bireylerin aynı zamanda yüksek empati düzeyine sahip oldukları bilinmektedir. Bu bilgi, pek çok araştırma tarafından doğrulanmaktadır (Andreoni ve Rao, 2011; Batson ve ark., 1981; Hoffman, 2001). Empati ve önyargı arasında varolan negatif ilişki (Batson ve ark., 1997; Backström ve ark., 2005; Batson, Chang, Orr, Rowland, 2002; Pettigrew ve Tropp, 2008), özgecilik ve engellilere yönelik önyargı arasında gözlenen negatif ilişkiyi de anlaşılır kılmaktadır.

Engellilere yönelik önyargı ile yatay toplulukçuluk arasında gözlenen negatif yöndeki ilişkinin de yazınla uyumlu olduğu düşünülmektedir. Yatay toplulukçu toplumlarda, insanlar birbirine bağımlıdır ve herkesin eşit olduğu düşüncesinden hareket edilmektedir. Karşılıklı bağımlılığa büyük önem atfeden yatay toplulukçuluk düzeyi yüksek bireyler, diğer insanlara göre farklı etnik gruplara karşı daha az önyargı beslemektedir (örneğin, Strunk ve Chang, 1999). Bu bireylerin farklı gruplara karşı önyargısız yaklaşma eğilimleri, engellilere de daha az önyargıyla yaklaşacaklarını akla getirmektedir. Bu açıdan bakıldığında, engellilere yönelik önyargı ve yatay toplulukçuluk arasında saptanan ilişki beklenen doğrultudadır.

Engellilere yönelik önyargı ve siyasal görüş arasındaki ilişki ise otoriteryan kişilik kuramının temel varsayımlarıyla açıklamak olasıdır. Bu kurama göre, muhafazakar, önyargılı, olaylara “ya siyahtır ya da beyaz” anlayışıyla yaklaşan, bilişsel olarak katı, geleneksek, farklılıklara ve belirsizliğe karşı hoşgörüsüz olan otoriteryan bireyler, bu özelliklerinin doyumuna olanak tanıyan muhafazakar sağ kanat ideolojileri benimsemek eğilimindedirler (Adorno ve ark., 1950; Allport, 1962; Altemeyer, 1998; Cohrs, Moschner, Maes ve Kielmann, 2005; Giddens, A., Çev., 2000; Heaven ve Connors, 2001; Milburn, M. A., Çev, 1998; Johnson ve ark., 2011). Bu çalışmada da, yetkeci kişilik kuramının görüşleriyle tutarlı olarak, sağ siyasal görüşten sol siyasal görüşe gidildikçe engellilere yönelik önyargı düzeyinin azaldığı, bir başka ifadeyle, sağ siyasal görüşe gidildikçe engellilere yönelik önyargının arttığı anlaşılmaktadır.

4. 1. 2. Engellilere Yönelik Önyargı Yordayan Değişkenlere İlişkin Bulguların Tartışılması

Yapılan regresyon analizi sonucunda yaşanan yer, dindarlık, yaş, siyasal görüş, grup temelli baskınlık, dikey bireycilik, tolerans ve özgecilik değişkenlerinin engellilere yönelik önyargıyı anlamlı olarak yordadığı bulgulanmıştır.

Yaşanılan yer, engellilere yönelik önyargıyı pozitif olarak yordamaktadır. Başka bir deyişle, yaşanan yerin nüfusu arttıkça, engellilere yönelik önyargı azalmaktadır. Bu bulgu, yaşanan yerin nüfusu arttıkça katılımcıların engelli bireylerle temas kurma olasılıklarının da artacağı düşünüldüğünde olağandır. Engellilerle temas kurmanın ve iletişim içinde olmanın, engellilere yönelik tutumların önyargıdan arınıp olumlu hale gelmesine yardımcı olduğu (Chan ve ark., 1988; Jaques, Linkowski ve Sieka, 1970; Yıldırım, Dökmen, 2004) hatırlandığında, söz konusu bulgu yazınla uyumlu bulunacaktır.

Engellilere yönelik önyargıyı yordayan bir diğer değişken dindarlık'tır. Dindarlık arttıkça, engellilere yönelik önyargının da arttığı gözlenmektedir. Bu ilişkinin de, engellilere yönelik önyargı ve siyasal görüş arasındaki ilişki gibi otoriteryan kişilik kuramıyla açıklanması olasıdır. Otoriteryanizm düzeyi yüksek bireylerin, önyargılı, farklılıklara karşı hoşgörüsüz bireyler oldukları bilinmektedir. Bu bireyler aynı zamanda, dini konularda katı, hoşgörüsüz ve muhafazakar olmak eğilimindedir. Bu çalışmada yer alan katılımcılar için de dindarlık ve otoriteryanizm arasındaki söz konusu ilişkinin geçerli olduğu varsayıldığında, araştırma elde edilen

bulgu beklenen yöndedir. (Allport, 1962; Giddens, A., Çev., 2000; Martin ve Westie, 1959; Milburn, M. A., Çev, 1998).

Bir diğer demografik değişken olan yaşla birlikte, engellilere yönelik önyargının azaldığı görülmektedir. Bu bulgu ilgili yazınla çelişmektedir. Milliyetçi-muhafazakarlık ve siyasal açıdan sağ kanatta yer alma gibi önyargı ile doğrudan ilişkili olan özelliklerin yaşlılarda görülme olasılığı daha yüksektir (Dalmış ve İmamoğlu, 2000; Dekker ve Easter, 1988; Sidanius, Pratto ve Bobo, 1994). Bu çalışmada beklenin aksi yönde bir bulguyla karşılaşılması, bu durumun yaşlı sağlığında ortaya çıkan kayıplarla ilişkili olabileceğini akla getirmektedir. Yaşla birlikte sağlıkları bozulan ya da sağlıklarını yitirip pek çok açıdan engellenme yaşayan yaşlı bireyler engellilere daha empatik yaklaşım, onlara karşı hoşgörü geliştiriyor olabilirler.

Siyasal görüşün engellilere yönelik önyargıyı negatif olarak yordaması ise, bir önceki başlık altında tartışılan siyasal görüş ve önyargı arasındaki ilişkiyle açıklanabilir. Engellilere yönelik önyargının siyasal görüşle olan bu ilişkisi aynı zamanda “adil dünya inancı ve sosyal baskınlık yönelimi” arasındaki ilişki açısından da açıklanabilmektedir. Hem sosyal baskınlık yönelimi hem de adil dünya inancı düzeyi yüksek olan bireyler önyargılı olmak eğilimindedir. Araştırmalar, önyargılı (sosyal baskınlık yönelimi ve adil dünya inancı yüksek olan) bu bireylerin siyasal açıdan sağ kanatta yer alma eğiliminde olduklarına işaret etmektedir (Bégue, 2002; Dalbert, Lipkus, Sallay ve Goch, 2001; Dittmar ve Dickenson, 1993; Furnham, 2003; Göregenli, 2005; Wolfradt ve Dalbert, 2003).

Aralarındaki ilişkiyle tutarlı olarak, grup temelli baskınlığın da önyargıyı pozitif olarak yordadığı görülmektedir. Bu durum, bir önceki başlık altında tartışıldığı gibi “grup temelli baskınlık ve önyargı ilişkisi” ile açıklanabilmektedir.

Engellilere yönelik önyargıyı pozitif olarak yordayan değişkenlerden bir diğeri dikey bireyciliktir. Dikey bireycilik düzeyi yüksek olan kişilerin önyargılı, sosyal baskınlık yönelimi yüksek, hiyerarşi yanlısı ve eşitsizlikten yana oldukları düşünüldüğünde (Strunk ve Chang, 1999) bu bulgu beklenen yöndedir.

Tolerans ve özgeciliğin ise engellilere yönelik önyargıyı negatif olarak yordadıkları tespit edilmiştir. Önyargılı kişiler, katı, hoşgörüsüz ve esnek olmayan bir düşünce yapısına sahiptir. Bu kişilerin aynı zamanda, önyargı düzeyi düşük olanlardan daha az empati yeteneğine sahip oldukları bilinmektedir (Batson ve ark., 1997; Backström ve ark, 2005; Batson, Chang, Orr ve Rowland, 2002; Pettigrew ve Tropp, 2008; Pagotto, b.t.; Pratto ve ark., 1994). Önyargının temelinde farklı olana duyulan korku yatmaktadır. Önyargının karşısında yer alan tolerans ise, derecelilik, esnek düşünce yapısı, değişiklik ve görecelilikle ilişkilidir. Önyargı ve tolerans arasındaki farklılıklar dikkate alındığında toleransın engellilere yönelik önyargıyı negatif olarak yordaması yazınla uyumlu görünmektedir. Benzer şekilde, özgecilik de engellilere yönelik önyargıyı negatif olarak yordamaktadır. Bu ilişki özgecilik düzeyi yüksek olan bireylerin empati düzeylerinin de yüksek olduğu bilgisiyle açıklanabilmektedir. Empati düzeyi yüksek olan bireyler, farklılıklara karşı hoşgörülüdür ve önyargısız olmak eğilimindedir. Bu bilgiden hareketle, empati düzeyi yüksek olan özgeci bireylerin de önyargı düzeylerinin düşük olması, bunun bir

sonucu olarak, engellilere yönelik önyargı geliştirme olasılıklarının azalması beklenebilir (Andreoni ve Rao, 2011; Batson ve ark.; 1981; Batson ve ark., 1997; Batson, Chang, Orr ve Rowland, 2002; Hoffman, 2001; Mileski, 1998; Pratto ve ark., 1994). Toparlamak gerekirse, önyargılı kişilerin düşük empati düzeyine sahip oldukları, daha az toleranslı ve daha az özgeci oldukları bilindiğinden, engellilere yönelik önyargı arttıkça tolerans ve özgeciliğin azalması beklenen yöndedir.

4. 1. 3. Cinsiyet ve Engelli Yakının Olup Olmamasına Göre Yapılan Gruplararası Karşılaştırma Bulgularının Tartışılması

Bulgular, kadın ve erkek katılımcıların sosyal baskınlık yöneliminin alt boyutlarından olan eşitliğe karşı olma ve grup temelli baskınlık açısından farklılaştıklarını ortaya koymaktadır. Her iki boyutta da erkeklerin, puanları kadınlarınkinden yüksektir. Beklenen yönde olan bu bulgu ilgili yazınla tutarlıdır. Yapılan çok sayıda çalışma erkeklerin sosyal baskınlık düzeylerinin hemen her koşulda kadınlarınkinden yüksek olduğunu göstermektedir (Bayram, 2008; Hasta, Kıral ve Yalçın, 2011; Heaven ve Bucci, 2001; Pratto ve ark., 2000; Pratto, Sidanius, Stallworth ve Malle, 1994; Schmitt ve Writt, 2009; Sidanius, Levin, Liu ve Pratto, 2000; Sidanius, Pratto ve Bobo, 1994; Sidanius, Pratto ve Mitchell, 2001; Wilson ve Liu, 2003). “Değişmezlik hipotezi” olarak adlandırılan bu durum, sosyal baskınlık yönelimindeki cinsiyet farklılığının kültürel, çevresel ve durumsal etmelerden etkilenmeksizin, her koşulda erkekler lehine olacağını belirtmektedir (Sidanius, Pratto ve Bobo, 1986). Bir diğer görüş ise, sosyal baskınlık yönelimindeki cinsiyet farklılığının sosyalizasyon süreciyle oluştuğunu belirtmektedir. Bu görüşe göre,

sosyalizasyon sürecinin bir sonucu olarak kültürel ve çevresel etmenler kadın ve erkeği, aralarındaki eşitsizliğin devamlılığını sağlayacak şekilde yönlendirmektedir. Söz konusu eşitsizlik erkeklerin çıkarınadır ve onları kadınlar karşında baskın bir konuma yerleştirmektedir. Bu konumu kaybetmek istemeyen erkekler, yüksek bir sosyal baskınlık yönelimi sergileyerek konumlarını tehlikeye düşürecek eşitlik girişimlerini reddetme eğilimi göstermektedir. Bu durum doğal olarak, kadın ve erkek arasındaki sosyal baskınlık yönelimi farkını beraberinde getirmektedir (Sidanius, Cling ve Pratto,1991).

Kadın ve erkek katılımcılar, dikey bireycilik ve dikey toplulukçuluk değişkenleri açısından da farklılık göstermektedir. Erkeklerin dikey bireycilik ve dikey toplulukçuluk düzeyleri kadınlarınkinden yüksektir. Bireycilik ya da toplulukçuluğa eşlik eden dikey yapı, hiyerarşi anlamına gelmektedir. Diğer bir ifadeyle, bireycilik ve toplulukçuluğun dikey özellik göstermesi, hiyerarşi ve eşitsizlik yanlısı olma eğilimine, yüksek önyargı düzeyine işaret etmektedir (Strunk ve Chang, 1999). Yukarıda da belirtildiği gibi, erkeklerin aynı zamanda sosyal baskınlık yönelimlerinin de kadınlarınkinden yüksek olduğu düşünüldüğünde, dikey bireycilik ve dikey toplulukçuluk açısından gözlene kadın erkek farkı anlaşılır görünmektedir.

4. 2. BİRLEŞİK KRALLIK ÖRNEKLEMİNDEN ELDE EDİLEN

BULGULARIN TARTIŞILMASI

4.2.1. Değişkenler Arasındaki İlişkilerin Tartışılması

Yapılan korelasyon analizi sonucunda, engellilere yönelik önyargının özgecilik ile negatif yönde, sosyal baskınlık yönelimi, grup temelli baskınlık, eşitliğe karşı olma ve dikey bireycilik ile pozitif yönde ilişkili olduğu saptanmıştır. Bu ilişkiler, çalışmanın Türkiye örnekleminden elde edilen sonuçlar ve ilgili yazınla tutarlıdır. Özetlemek gerekirse, özgecilik tamamen bir diğerrinin iyiliği ve çıkarı için yapılan, karşıdaki kişiyi daha iyi bir duruma getirmeyi amaçlayan davranışları kapsamaktadır (Bar Tal, 1985-1986; Batson ve ark., 1981; Kumru, 2004; Piliavin, Charng, 1990; Taylor ve ark, Çev., 2003). Diğeri odaklı bir davranış biçimi olan özgecilik düzeyi arttıkça, engellilere yönelik önyargı düzeyinin azalıyor olması olağandır. Sosyal baskınlık yönelimi ise daha önce de değinildiği gibi, toplumdaki gruplar arasındaki hiyerarşik yapıları destekleme ve eşitliğe karşı olma anlamına gelmektedir. Bazı grupların diğerrlerinden daha üstün olduğu, bu nedenle de daha baskın olmaları gerektiği inancını taşıyan bu yönelim, yapısı nedeniyle önyargı ile doğrudan ilişkilidir. Başka bir deyişle, genellikle avantajlı grupların çıkarına hizmet eden bu eğilim, engellilere yönelik önyargıları da beraberinde getirmektedir (Hasta, Kıral ve Yalçın, 2011; Sidanius, Devreux ve Pratto, 1992; Sidanius, Pratto ve Bobo, 1994; Sidanius ve Pratto, 1999). Ayrıca, araştırmanın sonuçlarıyla tutarlı olarak, sosyal baskınlık yönelimi yüksek olan bireylerin özgecilik düzeylerinin düşük olduğu da bilinmektedir (Halabi, Dovidio, Nadler, 2008; Pratto ve arkadaşları (1994).

Özgecılık diğer insanları daha iyi bir duruma getirmeyi amaçlayan davranışları kapsarken, sosyal baskınlık yönelimi gruplar arası mesafelerin ve eşitsizliklerin varlığından yana olan bir eğilimi içermektedir. Bu bilgilerin ışığında, sosyal baskınlık yönelim ve özgecılık arasında gözlenen negatif ilişki de beklentilerle uyumlu görünmektedir.

Önyargı ile dikey bireycilik arasında da anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Dikey bireycilikle birlikte, bireylerin önyargı ve sosyal baskınlık yönelimi düzeyleri de artmaktadır. Dikey bireyciliğin hiyerarşi yanlısı ve eşitsizlikten yana olan yapısı dikkate alındığında, ilgili bulgu beklenen doğrultudadır (Pratto ve ark., 1994; Sidanius, Pratto ve Bobo, 1994; Strunk ve Chang, 1999; Triandis, 1995; Yıldırım ve Dökmen, 2004).

Diğer değişkenler arasındaki ilişkiler incelendiğinde, sosyal baskınlık yöneliminin siyasal görüş, yatay toplulukçuluk, yatay bireycilik ve özgecılık ile negatif yönde; dikey bireycilik ile pozitif yönde ilişkili olduğu bulgulanmıştır. Sosyal baskınlık yönelimi daha çok milliyetçi-muhafazakar siyasal görüşle uyumlu özellikler içermektedir (Cohrs, Moschner, Maes ve Kielmann, 2005; Duckitt, 2006). Bu yönüyle, siyasal görüş sağdan sola doğru gittikçe sosyal baskınlık yöneliminin azalması beklenen yöndedir (Pratto ve ark., 1994). Bu bilgiyle tutarlı olarak, yatay toplulukçuluk ve yatay bireycilik değişkenlerinin sosyal baskınlık yönelimi ile negatif yönde ilişki göstermesi de beklenen yöndedir. Bireycilik ve toplulukçuluk değişkenlerinin yatay özellik göstermesi; daha insancıl, eşitlik yanlısı ve toleranslı bir yapıya işaret etmektedir. Bu da sosyal baskınlık yöneliminin ana unsurları olan

eşitliğe karşı olma ve baskınlık kurma isteği ile tamamen çeliştiğinden söz konusu değişkenler arasında gözlenen negatif yönlü ilişkiler şaşkırtıcı değildir (Chiou, 2001; Sidanius, Pratto ve Bobo, 1994; Strunk ve Chang, 1999; Triandis, 1995).

Özgecilik ile ilişkisi bulunan değişkenler incelendiğinde; yukarıda da tartışıldığı gibi, özgecilik ile sosyal baskınlık yönelimi arasında negatif yönde bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra, özgecilik ile yatay toplulukçuluk ve dikey toplulukçuluk arasında pozitif yönde ilişkiler olduğu belirlenmiştir. Yatay toplulukçuluk, bireylerin daha birbirine eşit ve bağımlı olduğu bir yapıyı işaret etmektedir (Chiou, 2001; Strunk, Chang, 1999). Hem toplumsal yapıdaki eşitliği korumak hem de karşılıklı bağımlılık ilkesine bağlı kalmak adına yüksek yatay toplulukçu özellik gösteren bireylerin özgecilik düzeylerinin de yüksek olması olası görünmektedir. Dikey toplulukçulukta ise geleneklere verilen değer öne çıkmaktadır. İnsanlar yine birbirine bağımlıdır; ancak herkes eşit değildir. Toplulukçuluk üzerindeki dikey unsur, hiyerarşiye; bunun sonucu olarak da eşitsizliğe vurgu yapmaktadır (Chiou, 2001; Strunk ve Chang, 1999). Dikey toplulukçuluk ile özgecilik arasındaki pozitif ilişki de karşılıklı bağımlılık ile açıklanabileceği gibi, içinde bulunulan kültürün özgeciliğe ilişkin gelenekleri ile de açıklanabilmektedir. Bununla birlikte, özgeciliğin hem yatay hem de dikey toplulukçulukla güçlü bir ilişki içinde olması yazınla da (Fisher ve ark., 2009; Hartung, Fouad, Leong ve Hardin, 2010) tutarlılık göstermektedir.

Tolerans ile bireycilik, yatay bireycilik ve dikey bireycilik değişkenleri arasındaki ilişkiler de pozitif yöndedir. Tolerans, her bireye doğuştan sahip olduğu

haklar temelinde davranılması gerektiğine işaret etmektedir (UNESCO, 1995). Karşıdaki kişiye bir birey olarak, temel hak ve özgürlükleri temelinde yaklaşmak anlamına gelen bu bakış açısı; her durumda bireysel hak ve çıkarları öne çıkaran bireycilik (dikey ve yatay) ile tolerans arasında bu araştırmada gözlenen ilişkilere açıklama niteliğindedir.

Tolerans ayrıca, eşitliğe karşı olma ve dindarlık ile negatif yönde ilişki içindedir. Hatırlanacağı üzere, tolerans ve önyargı, birbirinin karşısında yer alan iki değişkendir. Bu nedenle, tolerans ile eşitliğe karşı olma arasında gözlenen negatif ilişki beklenen yöndedir. Tolerans düzeyi yüksek olan kişilerin doktrinlere dayalı, muhafazakar ve köktendinci bakış açısına uzak oldukları bilinmektedir. Önyargılı bireyler ise, kişileri bireysel özellikleri yerine grup üyeliklerine göre değerlendirmek eğilimindedir. Yüksek düzeyde dindarlık, bireyin bir dini sınıfa dahil olması anlamına gelmektedir. Bu da, iç grup dayanışmasına neden olarak dış gruplara yönelik önyargının oluşmasına; diğer bir deyişle toleransın azalmasına neden olabilmektedir (Göregenli, 2006; Martin ve Westie, 1959; Pratto ve ark., 1994; Pratto, Sidanius, Stallworth ve Malle, 1994).

Tolerans ile grup temelli baskınlık arasında da pozitif yönde bir ilişki bulunmaktadır. Sosyal baskınlık yöneliminin temel unsurlarından biri olan grup temelli baskınlık önyargı ile doğrudan ilişkili olduğundan, onun toleransla pozitif ilişki gösteriyor olması ilginçtir. Bununla birlikte, tolerans ile hoşgörü kavramlarının farklı noktaları işaret ettikleri dikkate alındığında bu bulguyu kısmen de olsa açıklamak mümkün görünmektedir. Tolerans ile hoşgörü, genel olarak diğer kişi ve

gruplara yönelik olumlu tutumları kapsamaktadır. Hoşgörüde kusura bakmamak, farklılıkları anlayışla karşılamak söz konusuysen, tolerans siyasal ve yasal bir gerekliliktir (Aslan, 2001; Atalay, 2008; UNESCO, 1995; Yazgan, 2007). Tolerans, hoşgörüden farklı olarak bir kişi veya gruba ilişkin olumlu bir bakış açısına sahip olmayı gerektirmemektedir. Ancak, tüm insanların (insan hakları uyarınca) doğuştan sahip oldukları haklarının gözetilmesinden sorumludur. Tüm bu bilgiler bir arada değerlendirildiğinde; bir grubun üstün ve baskın olduğuna ilişkin bir inanca sahibi olmanın, diğer gruplara siyasal ve yasal olarak gösterilmesi gereken toleransı engellemiyor olabileceği akla gelmektedir. Başka bir deyişle, birey, grup temelli baskınlık düşüncesinden taviz vermeden de baskın olmayan grupları ‘tolere’ edebilir. Örneğin, grup temelli baskınlık düzeyi yüksek olan bir birey, sağlıklı olan bireyleri, engelli olanlardan daha üstün ve baskın olarak algılayabilir. Bununla birlikte, engelli bireyin insan hakları uyarınca doğuştan sahip olduğu hakların bilincinde bir birey gibi davranıp, birlikte barış içinde yaşamaları için katkıda bulunabilir.

Adil dünya inancı ile diğer değişkenler arasındaki ilişkiler incelendiğinde ise, bu değişkenin siyasal görüş ile negatif yönde ilişki gösterdiği anlaşılmaktadır. Başka bir ifadeyle, siyasal görüş sol’dan sağ’a doğru gittikçe, bireylerin adil dünya inancı düzeyi yükselmektedir. Adil dünya inancının dindarlık, dikey toplulukçuluk, yatay toplulukçuluk ve dikey bireycilik ile gösterdiği ilişkiler ise pozitif yöndedir.

Hatırlanacağı gibi, adil dünya inancı, insanların başlarına gelen iyi ve kötü yaşantıları hak ettikleri inancına dayanmaktadır. Bu inancın ardında, benliği koruma güdüsünün yattığı düşünülmektedir (Dalbert, 1998; Kılıç ve Torun, 2011; Lerner ve

Miller, 1978). Tamamen masum birinin başına kötü bir şey gelmesi, dünyada adaletin olmadığı, dolayısıyla hak etmediği halde kişinin kendi başına da kötü şeylerin gelebileceği anlamını taşımaktadır. Bu durum ise, bireyin kaygı duymasına, kendisini tehdit altında hissetmesine neden olmaktadır. Hak edecek bir şey yapmadıkları sürece kötülüklerden korunacaklarına inanmak isteyen bireyler, kendilerini dünyanın adaletli bir yer olduğuna inandırarak rahatlatmaya çalışmaktadır. Bir diğer ifadeyle, bu bireyler başlarından kötü yaşantılar geçen insanların hak ettiklerini aldıklarına inanarak ve başlarına gelenlerden dolayı onları suçlayarak kendilerini dünyanın yanlış bir şey yapılmadığı sürece iyi ve güvenilir olduğuna ikna etmeye çalışmaktadırlar (Bilgin, 2003; Lerner ve Miller, 1978). Yaşanılanları sorgulamak yerine, kurbanı suçlama eğilimi gösteren bu bireyler aynı zamanda, statükoyu destekleme ve bu çalışmanın ilgili bulgusuyla tutarlı olarak siyasal açıdan sağ kanatta yer alma eğilimi taşımaktadırlar (Dittmar ve Dickenson, 1993).

Adil dünya inancı ile dindarlık arasında gözlenen ilişki de beklenen yöndedir. Çok sayıda çalışmanın da belirttiği gibi, adil dünya inancı yüksek olan bireyler, yüksek düzeyde dindarlık göstermekte ve insanların başlarına gelen şeyleri hakettikleri inancını taşımaktadırlar (Bégué, 2002; Dalbert, Lipkus, Sallay ve Goch, 2001; Dittmar ve Dickenson, 1993; Hunt, 2000; Szmajke, 1991).

Son olarak, dindarlık ve siyasal görüş değişkenlerinin bireycilik ve toplulukçuluk değerleri ile olan ilişkisi incelendiğinde; dindarlık ile dikey toplulukçuluk arasındaki pozitif yönde bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgu

beklenen yöndedir. Hem dikey hem de yatay toplulukçu özellik gösteren bireyler, değerlerinde tutucu, geleneklerine bağlı ve dindar olma eğilimindedir (Cukur, de Guzman ve Gustavo, 2004). Yatay bireycilik ve dindarlık arasındaki ilişki ise negatif yöndedir. Siyasal görüş de benzer şekilde dikey bireycilik ile negatif yönde bir ilişki içindedir. Sol siyasal görüşten sağ siyasal görüşe gidildikçe dikey bireycilik düzeyi yükselmektedir. Daha önce belirtildiği üzere, siyasal açıdan sağ kanatta yer alma, iç grubun daha baskın algılandığı, eşitsizlik ve hiyerarşinin benimsendiği, milliyetçi ve muhafazakar bir eğilimi de beraberinde getirmektedir. Tüm bu özellikler, dikey bireycilik özellikleriyle uyumlu görünmektedir (Chiou, 2001; Cukur, de Guzman ve Gustavo, 2004; Strunk, Chang, 1999).

4. 2. 2. Engellilere Yönelik Önyargıyı Yordayan Değişkenlere İlişkin Bulguların Tartışılması

Yapılan regresyon analizi sonucunda grup temelli baskınlık ve eşitliğe karşı olma değişkenlerinin engellilere yönelik önyargıyı pozitif olarak yordadığı belirlenmiştir. Türkiye örneklemini için de belirtildiği gibi, sosyal baskınlık yöneliminin alt boyutları olan grup temelli baskınlık ve eşitliğe karşı olma, temelde gruplar arası eşitsizliğe ve bazı grupların diğer bazıları üzerinde egemenlik kurması gerektiği anlayışına işaret etmektedir. Yaş, eğitim, cinsiyet, etnik köken, engelli olma ya da bir hastalığa sahip olma gibi özellikler bakımından farklılaşabilen toplumsal gruplar arasında hiyerarşik farklılıklar olması gerektiği düşüncesi; ezilen gruplara karşı kullanılan ve onların konumlarının hak edilmiş olduğunu kanıtlamaya yönelik olarak oluşturulan ‘meşrulaştırıcı mitler’ce desteklenmektedir (Hasta, Kırıl ve

Yalçın, 2011; Sidanius, Pratto ve Bobo, 1994). Bu mitlerin de etkisiyle, grup temelli baskınlıktan yana olan ve eşitliğe karşı çıkan bireylerin, kendilerini engellilerden üstün görerek, sahip oldukları olumsuz koşulları hak ettiklerini düşündükleri engellilere karşı önyargı besliyor olabilecekleri akla gelmektedir.

4. 2. 3. Cinsiyet ve Engelli Yakının Olup Olmamasına Göre Yapılan Gruplararası Karşılaştırma Bulgularının Tartışılması

Elde edilen gruplar arası karşılaştırma bulguları, engellilere yönelik önyargı üzerindeki, engelli yakının olup olmaması temel etkisinin anlamlı olduğunu göstermektedir. Engelli yakını olan bireylerin, engellilere yönelik önyargı düzeylerinin engelli yakını olmayanlarınkinden düşük olduğu gözlenmektedir. Bilindiği üzere, engellilerle ilişki ya da iletişim halinde olmak onlara yönelik tutumları daha olumlu hale getirmektedir (Chan ve ark., 1988; Jaques, Linkowski ve Sieka, 1970; Yıldırım ve Dökmen, 2004). Bu bulgu, yalnızca engellilere yönelik önyargılar için değil, bütün dış gruplara yönelik önyargıların önüne geçilebilmesi açısından önemlidir. Yapılan önceki çalışmalar da, gruplararası iletişimin dış gruba yönelik önyargıları azaltabildiğine işaret etmektedir (Liebkind ve McAlister, 1995; Olson, Jason, Davidson ve Ferrari, 2009).

Dikey bireycilik üzerindeki engelli yakının olup olmaması temel etkisi de anlamlı görünmektedir. Buna göre, engelli yakını olan bireylerin dikey bireycilik düzeyleri, engelli yakını olmayanlarınkinden daha düşüktür. Bu bulgu, dikey bireycilik düzeyi yüksek olan bireylerin önyargı düzeylerinin de yüksek olması ile

açıklanabilir (Strunk ve Chang, 1999). Yukarıda da değinildiği üzere, engelli yakını olan bireylerin önyargı düzeyleri engelli yakını olmayanlara göre daha düşüktür (Chan ve ark., 1988; Jaques, Linkowski ve Sieka, 1970; Yıldırım ve Dökmen, 2004). Bu bilgiler dikkate alındığında, engelli yakını olan bireylerin önyargı düzeylerinin ve ona bağlı olarak da dikey bireycilik düzeylerinin daha düşük olması beklenen yöndedir.

Sonuçlar cinsiyet temel etkisi açısından incelendiğinde, özgecilik düzeyinin cinsiyete göre farklılaştığı; kadınların erkeklerden daha özgeci oldukları anlaşılmaktadır. Kadınlar lehine olan bu bulgu yazınla tutarlıdır (Eisenberg ve ark., 1996; Innocenti ve Pazzienza, 2006; Rushton ve ark., 1986). Özgecilikte gözlenen cinsiyet farkı empati ile özgecilik arasındaki doğrusal ilişkiyle açıklanabilir (Andreoni ve Rao, 2011; Batson ve ark., 1981; Cialdini ve ark., 1997; Dovidio, 2001; Eagle ve Crowley, 1986; Hoffman, 2001; Rushton, 1981). İlgili yazına göre kadınlar, erkeklerden daha empatik olma eğilimindedir (Batson ve ark., 1981; Bora ve Baysan, 2009; Dökmen, 2004; Dovidio, 2001; Hoffman, 2001; Rueckert ve Naybar, 2008; Rushton ve ark., 1986). Bu durum onların özgecilik düzeylerine de olumlu yansıyor görünmektedir.

Bulgular ortak etkiler açısından incelendiğinde ise, dikey bireycilik üzerindeki cinsiyet ve engelli yakının olup olmaması ortak etkisinin anlamlı olduğu görülmektedir. Engelli yakını olmayan kadınların dikey bireycilik düzeyleri, engelli yakını olan kadınlarınkinden daha yüksektir. Daha önce de ifade edildiği gibi, engelli bireylerle temas halinde olmak onlara daha insancıl yaklaşmayı beraberinde

getirecektir. Engelli yakını olan kadınların onlarla temas kurma olasılıkları dikkate alında bu bulgu beklenen yöndedir. Engelli yakını olmayan kadın ve erkeklerin dikey bireycilik açısından farklılaştıkları görülmektedir. Buna göre, engelli yakını olmayan kadınlar, engelli yakını olmayan erkeklerden daha fazla dikey bireyci özellik göstermektedir.

Araştırmada ayrıca, özgecilik üzerindeki cinsiyet ve engelli yakının olup olmaması ortak etkisinin de anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Engelli yakını olan kadınların özgecilik düzeylerinin engelli yakını olmayan kadınlarınkinden daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu bulgu özgecilik ve empati arasındaki ilişki ile açıklanabilmektedir. Özgecilik düzeyi yüksek olan bireylerin empati düzeyleri de yüksektir (Andreoni ve Rao, 2011; Batson ve ark., 1981; Cialdini ve ark., 1997; Dovidio, 2001; Hoffman, 2001; Rushton, 1981). Engelli yakını olan kadınların, daha fazla empati geliştirdikleri, bunun bir sonucu olarak da daha yüksek özgecilik düzeyine sahip oldukları düşünülebilir.

4. 3. BİRLEŞİK KRALLIK VE TÜRKİYE ÖRNEKLEMİNDE ENGELLİ YAKINI OLAN VE OLMAYAN KATILIMCILAR ARASINDA BELİRLENEN FARKLILIKLARIN TARTIŞILMASI

Bulgular, engellilere yönelik önyargı üzerindeki ülke temel etkisinin anlamlı olduğunu ortaya koymaktadır. Birleşik Krallık'ta yaşayan katılımcıların engellilere yönelik önyargı, adil dünya inancı, grup temelli baskınlık ve eşitliğe karşı olma düzeyleri Türkiye'de yaşayan katılımcılarınkinden daha yüksektir. Türkiye'de

yaşayan katılımcıların ise özgecilik düzeyleri Birleşik Krallık'ta yaşayan katılımcılarınkinden yüksektir. Çalışmada ayrıca, her iki ülkenin bireycilik-toplulukçuluk düzeyleri incelenmiş ve bu açılardan da aralarında anlamlı farklılıklar olduğu gözlenmiştir. Söz konusu farklılıklar, Türkiye'deki katılımcıların dikey bireycilik ve dikey toplulukçuluk düzeylerinin Birleşik Krallık'taki katılımcılarınkinden yüksek olduğu yönündedir.

Birleşik Krallık ve Türkiye arasında gözlenen diğer farklılıkları yorumlamak için öncelikle, bu ülkeler arasındaki bireycilik toplulukçuluk farklılıklarını tartışmak yol gösterici olabilir. Yukarıda da belirtildiği gibi, Türkiye'deki katılımcıların dikey bireycilik ve dikey toplulukçuluk düzeyleri Birleşik Krallık örneklemindeki katılımcılarınkinden yüksektir. Dikey bireyci toplumlarda, bireyler bağımsızdır, ancak eşit değillerdir. Rekabet ve her türlü yarış kazanmak, diğerlerinin üstünde olmak birey için önemlidir (Strunk ve Chang, 1999). Güçlü bağımsızlık duygusu olan ve insanların eşit olmadığına inanan bu bireyler, diğerlerinden daha önyargılı olmak, sosyal gruplar arasındaki hiyerarşiyi ve eşitsizlikleri daha fazla desteklemek eğilimindedir. Bu bilgiler ışığında değerlendirildiklerinde, iki toplum arasında gözlenen diğer farklılıklar şaşırtıcı görünmektedir. Türkiye'deki katılımcıların sahip oldukları dikey bireyci özellikleri nedeniyle, Birleşik Krallık'taki katılımcılardan daha yüksek bir engellilere yönelik önyargı, grup temelli baskınlık, eşitliğe karşı olma ve adil dünya inancı düzeyine sahip olmaları gerektiği düşünülmektedir. Aksine, söz konusu değişkenler açısından, Birleşik Krallıkta yaşayan katılımcıların puanlarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Ayrıca, yine dikey bireyci özellikleriyle çelişkili bir biçimde Türkiye'deki katılımcıların özgecilik düzeyi

Birleşik Krallık'taki katılımcılarınkinden yüksektir. Tutarsız görünen bu sonuçlar, araştırmada ulaşılan diğer bir bulguyla kısmen de olsa açıklanabilmektedir. Biraz önce de belirtildiği gibi, Türkiye'deki katılımcıların dikey toplulukçuluk düzeyleri de Birleşik Birleşik Krallık örneklemindeki katılımcılarınkinden yüksektir.

Dikey toplulukçu yapılarda, bireyler dindar ve hiyerarşiden yana olsalar da, onlar için gelenekler, aile ve akrabalar son derece önemlidir (Altemeyer, 1998; Chiou, 2001; Gouveia, Clemente ve Espinosa, 2003; Strunk ve Chang, 1999; Triandis, 1995). Türkiye örnekleminde dikey toplulukçuluk ve dikey bireycilik daha fazla görülmesine karşın engellilere yönelik önyargı, sosyal baskınlık yönelimi ve adil dünya inancı düzeyinin Birleşik Krallık'ta daha yüksek olması, Türk toplumsal yapısı içinde aileye ve geleneklere atfedilen değerlerle açıklanabilir. Karşılıklı bağımlılığın ve aile ilişkilerinde yakınlığın önemli olduğu toplumlarda engelliler için gerekli olan bakım daha çok aile içinde verilirken, sosyal devlet anlayışının daha gelişmiş olduğu toplumlarda bakım daha çok ilgili merkezlerce verilmektedir (Chan ve ark., 1988; Jaques, Linkowski ve Sieka, 1970; Le Compte ve Le Compte, 1966). Akrabalık bağlarının güçlü olduğu Türkiye'de engelli bireylerin bakımlarının daha çok akraba ve yakınlarınca karşılandığı düşünüldüğünde, bu durumun engelli bireylerle kurulan teması artırdığı, bu temas sonucunda da engellilere yönelik önyargının azaldığı tahmin edilmektedir.

Ayrıca, Türkiye zaman içinde toplulukçuluktan bireyciliğe doğru kayan bir yapı gösterse de, temelde toplulukçu değerlerine bağlı olma özelliğini muhafaza etmektedir. Başka bir deyişle, Türkiye'nin hem bireyci hem de toplulukçu özellikler

gösterdiği düşünülmektedir. Yapılan bazı çalışmalar, bireycilik ve toplulukçuluğun karşıt uçlar olmadığını, bireylerin duruma göre daha bireyci ya da daha toplulukçu davranabileceğini göstermektedir (Ho, Chiu, 1994; Gouveia, Clemente ve Espinosa, 2003; Kağıtçıbaşı, 1994; Kinsky, Eguchi, Blue ve Kapoor, 1999-2000; Sinha, Tripathi, 1994). Bu durum da, örneklem grupları arasında gözlenen farklılıklara katkı sağlamış olabilir.

Ek olarak, iki ülke arasında gözlenen farklılıklara dini inancın da yol açmış olabileceği akla gelmektedir. İslamiyet'e göre başa gelen kötü yaşantılar bir sınavdır, bu yüzden onlara karşı sabır ve tevekkül göstermek gerekmektedir. Hristiyanlık ise başa gelen kötülükleri hali hazırda işlenmiş olan günahlar için bir ceza olarak görmektedir. Hristiyanlara göre, herkes günahkar doğmaktadır, yenidoğanların vaftiz edilmesi de bu nedenledir (Kiriş, b.t.). İnsanların başına gelen talihsizliklere ilişkin olarak İslamiyet ve Hristiyanlık arasında gözlenen bu yaklaşım farkı, çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu Türkiye ve çoğunluğunu Hristiyanların oluşturduğu Birleşik Krallık örneklemi arasında bu araştırmada gözlenen farklılıklara da yansımış olabilir.

Biraz önce ifade edildiği gibi, ülkeler düzeyinde incelendiğinde, özgecilik açısından Türkiye lehine anlamlı bir farklılık gözlenmektedir. Bu sonuç da, Türkiye örneğinin aynı zamanda dikey toplulukçu özellik gösteriyor olmasıyla açıklanabilir. Toplulukçuluk, ilişkili olma, işbirliği/dayanışma, eşitlik, görev bilinci, itaat etme gibi değişkenlerle ilişkilidir. Bir grup içinde var olmayı ve grubun çıkarlarını kendi çıkarlarının önünde tutmayı gerektirmektedir (Bond ve Smith, 1996;

Cukur, de Guzman ve Gustavo, 2004; Kağıtçıbaşı, 1999; Kimmelmeier ve ark., 2003; Oyserman, Coon ve Kimmelmeier, 2002; Triandis, Leung, Villareal ve Clack, 1985). Türkiye'deki katılımcıların söz konusu özelliklere Birleşik Krallık'taki katılımcılardan daha fazla sahip oldukları varsayıldığında, iki toplum arasında gözlenen özgecilik farkı beklenen yöndedir.

4. 4. TÜM KATILIMCILAR ÜZERİNDEN YAPILAN EK ANALİZ BULGULARININ TARTIŞILMASI

4. 4. 1. Bireycilik Bakımından Yüksek ve Düşük Puan Alan Katılımcılar Arasında Gözlenen Farklılıkların Tartışılması.

Yapılan uç grup karşılaştırması sonucunda, bireycilik düzeyi yüksek ve düşük olan katılımcıların, engellilere yönelik önyargı, tolerans, özgecilik, grup temelli baskınlık, dikey bireycilik, dikey toplulukçuluk ve yatay bireycilik değişkenleri açısından farklılaştığı bulgulanmıştır. Buna göre bireycilik düzeyi düşük olan katılımcılar bireycilik düzeyi yüksek olan katılımcılardan daha toleranslıdır. Hofstede (1980)'e göre bireyci kişiler, yalnızca kendilerine ya da çekirdek ailelerine karşı sorumluluk hissetmektedir. İlişkilerini kişisel gereksinimler temelinde kurmakta ve grup baskılarını kişisel hedeflerine engel olarak görmektedir (Fiske ve ark., 1998; Hofstede, 1980). Tolerans ise farklı kişi ve gruplara yönelik olumlu tutumları içermekte, kişi ve grupları farklılıklardan ziyade evrensel hak ve özgürlükler temelinde değerlendirmeyi işaret etmektedir (UNESCO, 1995). Anlaşılacağı üzere, bireycilik daha ziyade bireyin kendisini merkeze alırken; tolerans

bir diğerk kişi ya da gruba y6neliktir. Bu bağlamda bireycilik d6zeyi d6ř6k olan katılımcıların tolerans d6zeyinin, bireycilik d6zeyi y6ksek olan katılımcılarınkinden y6ksek olması beklenen doğrutudur.

Çalışmada bireycilik d6zeyi y6ksek olan katılımcıların, engellilere y6nelik 6nyargı ve grup temelli baskınlık d6zeylerinin, d6ř6k bireycilik d6zeyine sahip katılımcılarınkinden y6ksek olduğu g6r6lmektedir. Bireycilik, yatay veya dikey boyutu farketmeksizin, daha çok bağımsız olma, kişişel hedefler, kendilik bilinci, rekabet, 6zg6ven, sosyal takdir kazanma ve doğrudan iletişim gibi değişkenlerle ilişkilidir (Bond ve Smith, 1996; Cukur, de Guzman ve Gustavo, 2004; Kağıtçıbaşı, 1999; Kimmelmeier ve ark., 2003; Oyserman, Coon ve Kimmelmeier, 2002; Triandis, Leung, Villareal ve Clack, 1985). 6zellikle dikey bireycilik ile 6nyargının çok g6l6 bir ilişki içinde olduğu bilinmektedir (Chiou, 2001; Cukur, de Guzman ve Gustavo, 2004; Strunk ve Chang, 1999; Triandis, 1995; Triandis ve Gelfand, 1998; Triandis ve Suh, 2002). Bu açıdan bakıldığında; (toplumsal gruplar arasındaki hiyerarşi ve eşişsizliğe vurgu yapan) dikey bireycilik d6zeyi y6ksek olan katılımcıların, engellilere y6nelik 6nyargı ve grup temelli baskınlık d6zeylerinin dikey bireycilik d6zeyi d6ř6k olan katılımcılarınkinden y6ksek olması beklenen y6nde bir bulgudur.

4. 4. 2. Toplulukçuluk Bakımından Yüksek ve Düşük Puan Alan Katılımcılar Arasında Gözlenen Farklılıkların Tartışılması

Yapılan uç grup karşılaştırması sonucunda, toplulukçuluk düzeyi yüksek olan katılımcıların özgecilik puanları, toplulukçuluk düzeyi düşük olan katılımcılarınkinden daha yüksek bulunmuştur. Toplulukçuluk, bir grubun çıkarlarını kendi çıkarlarının önünde tutmayı gerektirmekte ve karşılıklı bağımlılık, ilişkililik, işbirliği/dayanışma, eşitlik, görev bilinci, itaat etme gibi özellikleri içermektedir. Özgecilik de benzer şekilde, tamamen bir diğeri yararına yapılan davranışları işaret etmektedir (Bond ve Smith, 1996; Cukur, de Guzman ve Gustavo, 2004; Kağıtçıbaşı, 1999; Kimmelmeier ve ark., 2003; Oyserman, Coon ve Kimmelmeier, 2002; Triandis, Leung, Villareal ve Clack, 1985). Bu durum, toplulukçuluk düzeyi düşük ve yüksek olan katılımcılar arasında gözlenen özgecilik farkına açıklama niteliğindedir.

Toplulukçuluk düzeyi yüksek olan katılımcıların adil dünya inancı puanları da, toplulukçuluk düzeyi düşük olan katılımcılarınkinden daha yüksektir. Toplulukçu kültürlerde, bireylerin tercihlerinin toplumun genel kabullerine göre şekillendiği görülmektedir. Toplulukçu özellik gösteren kültürler, bireyci olanlara göre daha otoriter, sosyal normlara ve muhafazakar değerlere daha bağlı, çoğunluktan daha çok etkilenen, milliyetçi, geleneksel, daha dış kontrol odaklı ve daha itaatkardır (Bond ve Smith, 1996; Kimmelmeier ve ark., 2003; Schwartz, 1994; Triandis, Leung, Villareal ve Clack, 1985). Adil dünya inancı ise insanların, herkesin hak ettiğini aldığı adil ve düzenli bir dünyaya ilişkin inançlarını temsil

etmektedir. Bu inanç, etnik azınlıklara, yoksullara, eşcinsellere, AIDS'lilere ya da engellilere yönelik olarak ortaya çıkabilmektedir. Temelde belirli bir grubu etiketlemeye dayalı olan adil dünya inancı, belirtilen çoğu toplulukçuluk özelliğiyle doğrudan ilişki göstermektedir (Anderson, 1992; Connors ve Heaven, 1990; Goffman, 1963; Furnham ve Proctor, 1992). Bu durumun, toplulukçuluk düzeyi düşük ve yüksek olan gruplar arasında gözlenen adil dünya inancı farkına katkı sağlamış olabileceği düşünülmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma sonuçlarına göre Türkiye örnekleminde engellilere yönelik önyargıyı en uzun süre yaşanan yer, dindarlık, yaş, siyasal görüş, grup temelli baskınlık, dikey bireycilik, tolerans ve özgecilik yordarken; Birleşik Krallık örnekleminde engellilere yönelik önyargıyı grup temelli baskınlık ve eşitliğe karşı olma değişkenlerinin yordadığı anlaşılmaktadır.

Birleşik Krallık örnekleminin adil dünya inancı, grup temelli baskınlık ve eşitliğe karşı olma düzeyi Türkiye örneklemininkinden anlamlı olarak daha yüksektir. Çalışmada ayrıca, her iki ülkenin bireycilik-toplulukçuluk düzeyleri incelenmiş ve bu açılardan da aralarında anlamlı farklılıklar gözlenmiştir. Buna göre, Türkiye örneklemini, Birleşik Krallık örneklemine göre daha fazla dikey bireyci ve dikey toplulukçu özellik göstermektedir.

Bu çalışmada, Birleşik Krallık ve Türkiye Örnekleminde yer katılımcı sayılarının birbirine yeterince yakın olmamasının önemli bir sınırlılık olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle izleyen çalışmalarda, katılımcı gruplarında yer alan kişi sayılarına özen gösterilmesi önerilmektedir.

Çalışmada ayrıca, adil dünya inancı “genel adil dünya inancı” olarak ele alınmıştır. Sonraki çalışmalarda bu değişkenin, genel ve kişisel adil dünya inancı şeklinde iki boyutlu olarak incelenmesinin daha detaylı bulgulara ulaşılmasını kolaylaştıracağı tahmin edilmektedir.

Son olarak, çalışmanın amacı dışında kalan, ancak fikir vermeleri açısından bazı analizlere dahil edilen, yaş, siyasal görüş, anne eğitimi, en uzun süre yaşanılan yer ve dindarlık gibi demografik değişkenlerin de araştırmanın konusunu oluşturan temel değişkenlerle ilişkili oldukları belirlenmiştir. Ancak bu değişkenlere, (gerektiğinde değinilmiş olmakla birlikte) konu bütünlüğünü korumak adına giriş kısmında yeterince yer verilmemiştir. Sonraki çalışmalarda söz konusu eksikliğin giderilmesi, demografik özelliklere ayrıca odaklanılması önerilmektedir.

ÖZET

Engellilere Yönelik Tutumları Yordayan Değişkenler:

Kültürlerarası Bir Araştırma

Bu çalışma, Türkiye ve Birleşik Krallık örneklerinde tolerans, özgecilik, sosyal baskınlık yönelimi, adil dünya inancı, bireycilik ve toplulukçuluk değişkenlerinin engellilere yönelik önyargı ile ilişkisini incelemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın bir diğer amacı ise, söz konusu değişkenler açısından iki toplum arasındaki farklılıkları belirlemektir. Çalışmada veri toplama aracı olarak, Demografik Bilgi Formu, Sosyal Baskınlık Yönelimi Ölçeği, Adil Dünya İnancı Ölçeği, Tolerans Ölçeği, Özgecilik Ölçeği, Bireycilik Toplulukçuluk Ölçeği ve Engellilere Yönelik Tutum Ölçeği kullanılmıştır. Analizler için, Türkiye örneklemini için 375, Birleşik Krallık örneklemini için 167 olmak üzere toplam 542 kişiden veri toplanmıştır.

Yapılan hiyerarşik regresyon analizi sonuçları, Türkiye’de engellilere yönelik önyargıyı yaşanılan yer, yaş, siyasal görüş, tolerans ve özgeciliğin negatif yönde; dindarlık, dikey bireycilik ve grup temelli baskınlığın pozitif yönde yordadığını göstermiştir. Birleşik Krallık’ta ise engellilere yönelik önyargıyı grup temelli baskınlık ve eşitliğe karşı olma değişkenlerinin pozitif yönde ve anlamlı olarak yordadığı gözlenmiştir.

Kültürlerarası farklılıklar incelendiğinde, Birleşik Krallık ve Türkiye örneklerinin engellilere yönelik önyargı, özgecilik, adil dünya inancı, eşitliğe

karşı olma, grup temelli baskınlık, dikey bireycilik ve dikey toplulukçuluk açısından farklılaştıkları belirlenmiştir. Bulgular ilgi yazın eşliğinde tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Engellilere Yönelik Tutum, Önyargı, Tolerans, Özgecilik, Sosyal Baskınlık Yönelimi, Adil Dünya İnancı, Bireycilik, Toplulukçuluk.*

ABSTRACT

The Predictors of Attitudes Towards People with Disabilities:

A Cross- Cultural Study

The purpose of this research is to study the effects of the variables such as tolerance, altruism, social dominance orientation, belief in a just World, individualism and collectivism on the attitudes towards the people with disabilities using examples from Turkey and United Kingdom and to present the differences between these two different cultures.

Demographic Information Forms, Social Dominance Orientation Scale, Belief in a Just World Scale, Altruism Scale, Tolerance Scale, Individualism Collectivism Scale and Attitudes Towards People with Disabilities Scale are used as the tools of data collection. The analysis are done by collecting data from the examples of 375 participants from Turkey and 167 participants from United Kingdom with a total data collected from 542 individuals.

According to the stepwise regression results, predicting the prejudices towards the people with disabilities are affected negatively by the factors such as living place, age, political view, tolerance and altruism but affected positively by the factors such as religious devotion, sheer individualism by social group dominance in Turkey. Group-based dominance and opposition to equality are observed as positive

predictive variables of the prejudices towards the people with disabilities in United Kingdom.

When the crosscultural differences are studied, the attitude towards the people with disabilities begin to differ according to altruism, belief in a just world, social dominance orientation, vertical individualism and vertical collectivism based on the examples from United Kingdom and Turkey. This differentiation is expected as Turkey and United Kingdom have different cultural structures. These findings will be discussed in the related literature.

Keywords: *Attitudes Towards People With Disabilities, Prejudice, Tolerance, Altruism, Social Dominance Orientation, Belief in a Just World, Individualism, Collectivism*

KAYNAKÇA

Adorno, T. W., Frenkel-Brunswik, E., Levinson, D., & Sanford, R. M. (1950). *The Authoritarian Personality*. New York: Harper & Brothers.

Allport, G. W. (1962) Prejudice: Is It Societal or Personal? *The Journal of Social Issues*. Vol. XVIII, No. 2.

Allport, G. W. (1966) The Religious Context of Prejudice. *Journal for the Scientific Study of Religion*.

Altemeyer, B. (1998) The Other Authoritarian Personality. *Advances in experimental social psychology*. 85-106.

Altemeyer, B., Hunsberger, B. (1992) Authoritarianism, Religious Fundamentalism, Quest and Prejudice. *International Journal For The Psychology Of Religion*, 2 (2), 113-133.

Altemeyer, B. (2002) Changes in Attitudes Toward Homosexuals, *Journal of Homosexuality*, 42:2, 63-75.

Anderson, V. (1992). For whom is this world just? Sexual orientation and AIDS. *Journal of Applied Social Psychology*, 22, (224–259).

Andreoni, J., Rao, J. M. (2011) The Power Of Asking: How Communication Affects Selfishness, Empathy, And Altruism. *Journal of Public Economics*.

Aslan,Ö (2001) Hoşgörü ve Tolerans Kavramlarına Etimolojik Açıdan Analitik Bir Yaklaşım. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. Cilt:5, Sayı:2: 357-380.

Atalay, Y. (2008) *Felsefi Açıdan Tolerans Ve Hoşgörü*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. T.C. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Ve Dinbilimleri Anabilim Dalı.

Backström, M., Björklund, F., Hansson, S. B., Bern, D., Westerlundh, B. (2005) What makes some persons more prejudiced than others? Modeling the role of social dominance, empathy, social desirability, and gender. <http://www.lunduniversity.lu.se/o.o.i.s?id=24732&postid=833614>.

Banbal, G. K. (2010) Hemşirelik Öğrencilerinin ÖzgeciliK Düzeyleri. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. T.C. İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Bar-Tal, D. (1985-1986) Altruistic motivation to help: Definition, utility and operationalization. *Humboldt Journal of Social Relations*, Vol 13(1-2), 3-14.

Basım, H., Şeşen, H. (2006) Kontrol Odağının Çalışanların Nezaket Ve Yardım Etme Davranışlarına Etkisi: Kamu Sektöründe Bir Araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*.

Batson, C. D., Chang, J., Orr, R., Rowland, J. (2002) Empathy, Attitudes, and Action: Can Feeling for a Member of a Stigmatized Group Motivate One to Help the Group? *Personality and Social Psychology Bulletin*.2002 28: 1656.

Batson, C. D.; Duncan, B. D.; Ackerman, P.; Buckley, T.; Birch, K. (1981) Is Empathic Emotion A Source Of Altruistic Motivation? *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol: 40(2).

Batson, C. D.; Polycarpou, M.P.; Harmon-Jones, E.; Imhoff, H.J.; Mitchener, E.C.; Bednar, L.L.; Klein, T. R., Highberger, L. (1997) Empathy and Attitudes: Can Feeling for a Member of a Stigmatized Group Improve Feelings Toward the Group? *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 72, No. 1, 105-118.

Bayram, F. N. (2008) *Gender Roles, Ethics Of Care And Social Dominance Orientation: A Feminine View On Hierarchy*. Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi. Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Bölümü.

Bejan, P. (2010) About Hospitality And Tolerance In South-Eastern Europe. *Journal for the Study of Religions and Ideologies*, 9, 26 (Summer 2010): 36-46.

- Bégué, L. (2002) Beliefs in justice and faith in people: just world, religiosity and interpersonal trust. *Personality and Individual Differences*, Vol.32, 375-382.
- Benenson, J. F., Pascoeb, J., Radmore, N. (2007) Children's altruistic behavior in the dictator game. *Evolution and Human Behavior* 28 (2007) 168 – 175.
- Benli, A. (1997). "Engellilerin İstihdamında Karşılaşılan Güçlükler ve Kurumsal Yaklaşımlar ile Uygulamalara Eleştirel Bir Yaklaşım". Görme Engellilerin Sosyal Güvenlik Sorunları ve İstihdamı Sempozyumu 1-2 Aralık. Altı Nokta Görme Engellilere Hizmet Vakfı Yayınları:3, Ankara:49-60.
- Bierhoff, H. W., Klein, R., Kramp, P. (1991) Evidence for the Altruistic Personality from Data on Accident Research. *Journal of Personality* 59:2.
- Bilgin, N. (2003) *Sosyal Psikoloji Sözlüğü: Kavramlar, Yaklaşımlar* (1. Baskı) İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Bora, E., Baysan, L. (2009) Empati Ölçeği Türkçe Formunun Üniversite Öğrencilerinde Psikometrik Özellikleri. *Klinik Psikofarmakoloji Bülteni*. 19:39-47.
- Bond, R., & Smith, P. B. (1996). Culture and conformity: A meta-analysis of studies using Asch's (1952b, 1956) line judgment task. *Psychological bulletin*, 119(1), 111.

Bower, G. H. (1981) Mood and Memory. *American Psychologist*. Vol. 36, No. 2, 129-148.

Campbell, A. (1998) Altruism and Aggression. *The British Psychological Society Open Learning Units Social Psychology*.

Chan, F., Hedl, J.J., Parker, H.J., Lam, C.S., Chan, T., Yu, B. (1988) Differential Attitudes of Chinese Students Towards People With Disabilities: a Cross-Cultural Perspective. *Journal of Social Psychiatry*. 34:267.

Chou, K. L. (1998) Effects of age, gender and participation in volunteer activities on the altruistic behavior of Chinese adolescents. *The Journal of Genetic Psychology*, 1998, v.159 n. 2, p.195-201.

Chiou, J. S. (2001) Horizontal and Vertical Individualism and Collectivism Among College Students in the United States, Taiwan and Argentina. *The Journal of Social Psychology*, 141(5), 667-678.

Cialdini, R. B., Brown, S. L., Lewis, B. P., Luce, C., Neuberg, S.L. (1997) Reinterpreting the Empathy- Altruism Relationship: When One Into One Equals Oneness. *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 73, No. 3. 481-494.

Cohrs, Moschner, Maes, Kielmann, (2005) The Motivational Bases of Right-Wing Authoritarianism and Social Dominance Orientation: Relations to Values and Attitudes in the Aftermath of September 11, 2001. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 31: 1425.

Clark, D. M.; Teasdale, J. D. (1985) Constraints on the effects of mood on memory. *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol 48(6), 1595-1608.

Cukur, C. S., de Guzman, M., R. ve Gustavo, C. (2004). "Religiosity, Values, and Horizontal and Vertical Individualism-Collectivism: A Study of Turkey, the United States, and the Philippines" *Faculty Publications, Department of Psychology*. Paper, 377.

Cirhinlioğlu, F. G, Aktaş, V. ve Özkan, B. Ö. (2006) Sosyal Temsil Kuramına Genel Bir Bakış. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*. Cilt : 30 No:2 163-174.

Connors, J. ve Heaven, P. C. L. (1990) Belief in a Just World And Attitudes Toward AIDS Sufferers. *The Journal of Social Psychology*, 130(4), 559-560
Çelik, E. (2008) *Okul Öncesi Eğitim Öğretmenlerinin Empatik Eğilimlerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. T.C. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Dalbert, C. (1998). Belief in a just world, well-being and coping with an unjust fate. In L. Montada, & M. Lerner (Ed.), Responses to victimizations and belief in the just world (pp. 87–105). New York: Plenum.
- Dalbert, C. (2009). Belief in a just world. In M. R. Leary & R. H. Hoyle (Eds.), Handbook of Individual Differences in Social Behavior (pp. 288-297). New York: Guilford Publications.
- Dalbert C, Lipkus I. M., Sallay H. ve Goch I. (2001). A just and an unjust world: Structure and validity of different world beliefs. *Personality and Individual Differences*, 30: 561-577.
- Dalmış, İ., & İmamoğlu, E. O. (2000). Yetişkinlerin ve üniversite öğrencilerinin sosyo-politik kimlik algıları [The perceived sociopolitical identity domains of Turkish adults and university students]. *Türk Psikoloji Dergisi (Turkish Journal of Psychology)*, 15, 1-14.
- Dittmar, H., & Dickinson, J. (1993). The perceived relationship between the belief in a just world and sociopolitical ideology. *Social Injustice Research*, 6(3).
- Donaldson, J. (1980) Changing attitudes toward handicapped persons: A review and analysis of research. *Exceptional Children*, Vol 46(7), 504-514.

- Dovidio, J. (2001) Adulthood: Prosocial Behavior and Empathy. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*.159-162.
- Dökmen, Ü. (1987) Empati kurma becerisi ile sosyometrik statü arasındaki ilişki. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*.
- Dökmen, Ü. (2004) Küçük Şeyler. (1.Baskı): İstanbul, Sistem Yayıncılık.
- Dökmen, Z. (2010) Toplumsal Cinsiyet Sosyal Psikolojik Açıklamalar (2.Baskı) : İstanbul, Remzi Kitabevi.
- Dökmen, Z. Y. Kışlak, Ş.T. (2004) Engelli Olan Ve Olmayan Üniversite Öğrencilerinin Demografik Ve Psikolojik Özellikleri İle Sorunlarının Karşılaştırılması. *Kriz Dergisi* 12 (2): 33-47.
- Duckitt, J. (2006) Differential Effects of Right Wing Authoritarianism and Social Dominance Orientation on Outgroup Attitudes and Their Mediation by Threat From and Competitiveness to Outgroups. *Personality and Social Psychology Bulletin* 32: 684.
- Duriez, P. C., Hiel, A. V. (2002) The march of modern fascism. A comparison of social dominance orientation and authoritarianism. *Personality and Individual Differences* 32, 1199–1213.

Dzuka, J., & Dalbert, C. (2000). Well-being as a psychological indicator of health and in old age. *Studia Psychologia*, 42, 61–70.

Eagly, A. H.; Crowley, M. (1986) Gender and helping behavior: A meta-analytic review of the social psychological literature. *Psychological Bulletin*, Vol 100(3), Nov 1986, 283-308.

Eisenberg, N., Fabes, R. A., Karbon, M., Murphy, B.C., Wosinski, M., Polazzi, L., Carlo, G. ve Juhnke, C. The Relations of Children's Dispositional Prosocial Behavior to Emotionality, Regulation, and Social Functioning. *Child Development*, 67 (1996), pp. 974–992.

Ergüden, A. D. (2008) *Sosyal Dışlanma Açısından Bedensel Engelli Bireylerin Yaşantılarının İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. T.C. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı.

Earley, P. C. & Gibson, C. B. (1998) Taking Stock in Our Progress on Individualism Collectivism: 100 Years of Solidarity and Community. *Journal of Management*. Vol. 24, No. 3, 265-304.

Fischer, R., Ferreira, M. C., Assmar, E., Redford, P., Harb, C., Glazer, S., Cheng, B. S., Jiang, D. Y., Wong, C. C., Kumar, N., Kärtner, J., Hofer, J., Achoui, M. (2009) Individualism-collectivism as Descriptive Norms: Development of a

Subjective Norm Approach to Culture Measurement. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 40; 187.

Fiske, A.(1992) The Four Elementary Forms of Sociality: Framework for a Unified Theory of Social Relations. *Psychological Review*, Vol. 99, No. 4, 689-723.

Fiske, A. P., Kitayama, S., Markus, H. R., Nisbett, R.E. (1998) The cultural matrix of social psychology. D. T. Gilbert, (Ed), S. T. Fiske, (Ed), G. Lindzey, (Ed). *The handbook of social psychology* (4. Baski) içinde (915-981). New York, US: McGraw-Hill.

Furnham, A., & Proctor, E. (1992). Sphere-specific just world beliefs and attitudes to AIDS. *Human Relations*, 45, 265–280.

Furnham, A. (1995) The just world, charitable giving and attitudes to disability. *Personality and Individual Differences*. Vol. 19-4, (577–583).

Furnham, A. (2003) Belief in a just world: research progress over the past decade. *Personality and Individual Differences* 34 (2003) 795–817.

Garcia, M. F., Posthuma, R. A., Roehling, M. V. (2009) Comparing preferences for employing males and nationals across countries: extending relational models and social dominance theory. *The International Journal of Human Resource Management*, Vol. 20, No. 12, (2471–2493).

Giddens, A. *Sosyoloji*. (3.Baskı). (H.Özel, Çev., T. Kabadayı, Çev., M.Turhan, Çev., N.Oral, Çev., I. Bayar, Çev., H. Bravo, Çev.) Ankara: Ayraç Yayınevi. (Orjinal Çalışma Basım Tarihi).

Goffman, E. S. (1963) *Notes on the Management of Spoiled Identity*. Englewood Cliffs, NJ, Prentice-Hall.

Göregenli, M. (2005) Bir travma olarak işkencenin sosyal psikolojik arka planı: Diyarbakır Araştırması. 'Uluslararası IV. Ruhsal Travma Toplantısı' 1-4 Aralık. İstanbul.

Göregenli, M. (2006) Önyargı ve Ayrımcılık. F.Başkaya (Ed.) *Özgür Üniversite Kavram Sözlüğü 2* (1. Baskı) içinde (273 – 295). Massachusetts: Blackwell Publishers.

Gouveia, V., Clemente, M., Espinosa, P. (2003) The Horizontal and Vertical Attributes of Individualism and Collectivism in a Spanish Population. *The Journal of Social Psychology*, 143(1), 43-63.

Halabi, S., Dovidio, J. F., Nadler, A. (2008) When and How Do High Status Group Members Offer Help: Effects of Social Dominance Orientation and Status Threat. *Political Psychology*, Vol. 29, No. 6.

Hall, D. L., Matz, D. C., & Wood, W. (2010). Why don't we practice what we preach? A meta-analytic review of religious racism. *Personality and Social Psychology Review*, 14, 126-139.

Harold, E. Y. (1970) The Measurement Of Attitudes Towards Disabled Persons. *Human Resources Center, Albertson.*

Hasta, D., Karaçanta, H. (2013). Sağ, Merkez ve Sol Görümlü Öğrencilerde Yetkecilik, Sosyal Baskınlık Yönelimi ve Benlik Saygısı. Yayınlanmamış Araştırma Raporu.

Hasta, D., Kırıl, G., Yalçın, Ö. (2011) Siyaset Psikolojisi: Seçme Konular. Ankara Üniversitesi Uzaktan Eğitim Yayınları.

Harper, D. J., Wagstaff, G. F., Newton, J. T. ve Harrison, K. R. (1990). Lay causal perceptions of third world poverty and the just world theory. *Social Behavior and Personality*, 18(2), 235–238.

Hartung, P. J., Fouad, N. A., Leong, F. T. L., Hardin, E. E. (2010) Individualism-Collectivism: Links to Occupational Plans and Work Values. *Journal of Career Assessment*, 18: 34.

- Heaven, P. C. L., Bucci, S.(2001) Right-Wing Authoritarianism, Social Dominance Orientation and Personality: An Analysis Using the IPIP Measure. *European Journal of Personality* 15: 49±56.
- Heaven, P. C. L., Connors, J. R. (2001) A note on the value correlates of social dominance orientation and right-wing authoritarianism. *Personality and Individual Differences*. Vol. 31, Issue 6, Pages 925–930.
- Hinton, P. R. (2000) Stereotypes and Culture. *Stereotypes, Cognition and Culture* (1.Baskı) içinde (149-164). USA: Taylor and Francis, Inc.
- Ho, D. Y.F., Chiu, C.Y. (1994) Component Ideas of Individualism, Collectivism and Social Organization: An Application in the Study in Chinese Culture. U. Kim, H. C. Triandis, C. Kağıtçıbaşı, G. Yoon (Eds.) *Individualism and Collectivism: Theory, Method and Application* içinde (52-66) USA: SAGE Publications.
- Hoffman (2001) Prosecution. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*. 12230-12233.
- Hofstede, G. (1980) *Culture's Consequences: International Differences in Work-Related Values*. Vol.5, Cross Cultural Research and Methodology Series. SAGE Publications:USA.

- Hunt, M. . (2000) Status, Religion and the “Belief in a Just World”: Comparising African Amerikans, Latinos and Whites. *Social Science Quarterly*, Vol: 81, No: 1.
- Innocenti, A., Paziienza, M. G. (2006) Altruism and Gender in the Trust Game. *Experimental Economics Laboratory Working Paper*. University Of Siena Department Of Economics.
- Isen, A. M., Simmonds, S. F. (1978) The Effect of Feeling Good on a Helping Task that is Incompatible with Good Mood. *Social Psychology*, Vol. 41, No.4, pp.346 of 346-349.
- Jackman, M. R. (1977) Prejudice, Tolerance, And Attitudes Toward Ethnic Groups. *Social Science Research* 6, 145-169 .
- Jaques, M., Linkowski, D.C., Sieka, F.L. (1970) Cultural Attitudes Toward Disability: Denmark, Greece And The United States. *Journal of Social Psychiatry*.16: 54.
- Johnson, M.K., Rowatt, W.C., Barnard-Brak, L.M., Patock-Peckham, J.A., LaBouff, J.P., Carlisle, R.D. (2011) A Mediatlional Analysis Of The Role Of Right-Wing Authoritarianism And Religious Fundamentalism In The Religiosity-Prejudice Link. *Personality and Individual Differences*. 50 (2011)851-856.

Jost, J. T., Thompson, E. P. (2000) Group-Based Dominance and Opposition to Equality as Independent Predictors of Self-Esteem, Ethnocentrism, and Social Policy Attitudes among African Americans and European Americans. *Journal of Experimental Social Psychology*. Vol. 36, Issue 3, pp 209–23.

Kağıtçıbaşı, Ç. (1999) *Yeni İnsan ve İnsanlar* (10. Basım) İstanbul: Evrim Yayınevi.

Kağıtçıbaşı, Ç. (1994) A Critical Appraisal of Individualism Collectivism: Toward a New Formulation. U. Kim, H. C. Triandis, C. Kağıtçıbaşı, G. Yoon (Eds.) *Individualism and Collectivism: Theory, Method and Application* içinde (52-66) USA: SAGE Publications.

Karaçanta, H. (2002). *Üniversite öğrencilerinin sosyal baskınlık yönelimi ve başka bazı değişkenler açısından karşılaştırılması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi.

Karpov, V. (2002) Religiosity and Tolerance in the United States and Poland. *Journal for the Scientific Study of Religion*. Volume 41, Issue 2, pages 267–288.

Kasatura, İ. (b.t.) *Ana Baba Davranışlarının Duygusal Gelişimdeki Rolü*. İstanbul Ticaret Üniversitesi.
<http://www.iticu.edu.tr/kutuphane/dergi/d1/m00002.pdf>.

Kemmelmeier, M., Burnstein, E., Krumov, K., Genkova, P., Kanagawa, C., Hirshberg, M.S., Erb, H.P., Wiczorkowska G. ve Noels K. A. (2003) Individualism, Collectivism and Authoritarianism in Seven Societies. *Journal of Cross-Cultural Psychology* 34: 304.

Kılınc, S., Torun, F. (2011) Adil Dünya İnancı. Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar- *Current Approaches in Psychiatry. 1; 3(1):1-14.*

Kiriş, N. Tarihsel Olarak Kötülük Problemi Ve Çözüm Yolu Olarak Teodise. <http://felsefe.kku.edu.tr/belgeler/sarp/81-100.pdf>.

Kitchin, R., Shirlow, P. ve Shuttleworth, I. (1998). On the Margins: Disabled People's Experience of Employment in Donegal, West Ireland. *Disability & Society*, Vol. 13, No. 5:785-806.

Konsky, Eguchi, Blue & Kapoor, (99-00) Individualist- Collectivist Values: American, Indian and Japanese Cross-Cultural Study. *Intercultural Communication Studies*. IX-1 99-00.

Krueger, R. F., Hicks, B. M., McGue, (2001) Altruism and Antisocial Behavior: Independent Tendencies, Unique Personality Correlates, Distinct Etiologies. *M. Psychological Science*, Vol. 12, No. 5, pp. 397-402.

- Kumru, A., Carlo, G., Edwards, C. P. (2004) Olumlu Sosyal Davranışların İlişkisel, Kültürel, Bilişsel ve Duyuşsal Bazı Değişkenlerle İlişkisi. *Türk Psikoloji Dergisi* 19 (54), 109-125.
- LeCompte, W. A., and LeCompte, G. (1966) Attitudes of American and Turkish college students toward disabled persons. *The Personnel and Guidance Journal*, 45, No. 4, 353-358.
- Lerner, M. J., Miller, D. T. (1978) Just World Research And The Attribution Process: Looking Back and Ahead. *Psychological Bulletin*, Vol. 85, No. 5, 1030-1051.
- Liebes, T., Katz, E. (1986) Patterns of Involvement in Television Fiction: A Comparative Analysis. *European Journal of Communication*. Vol. 1(2).
- Liebkind, McAlister (1999) Extended contact through peer modelling to promote tolerance in Finland. *European Journal of Social Psychology* 29, 765-780.
- Lipkus, I. M., Dalbert, C., Sieger, I.C. (1996) The Importance of Distinguishing the Belief in a Just World for Self Versus for Others: Implications for Psychological Well-Being. *Personal Social Psychology Bulletin*. Vol. 22, No. 7; (666-677).

- Long, G. T. & Lerner, M. J. (1974) Deserving “The Personal Contracte” and Altruistic Behavior by Children. *Journal of Personality and Social Psychology*. Vol: 29, No:4 (551-556).
- Loo, R. (2002) Belief in a just world: support for independent just world and unjust world dimensions. *Personality and Individual Differences* 33 (2002) 703–711.
- Martin, J. G., Westie, F. R. (1959) The Tolerant Personality. *American Sociological Review*. Vol. 24, No. 4; (521-528).
- Milburn, M. A. (1998) *Sosyal Psikolojik Açıdan Kamuoyu ve Siyaset*. (A. Dönmez, Çev., V. Duyan, Çev.) Ankara: İmge Kitabevi Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1996).
- Mileski, J. (1998) *The Outcomes of Teaching Tolerance: A Research Report Submitted to the Graduat Social Science Education Program*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. State University of New York.
- Montada, L. (1998). Belief in a just world: a hybrid of justice motive and self-interest. In L. Montada, & M. Lerner (Ed.), *Responses to victimizations and belief in the just world* (pp. 217–245). New York: Plenum.

- Moore, L. M., Ovadia, S. (2006) Accounting for Spatial Variation in Tolerance: The Effects of Education and Religion. *Social Forces*.
- Morgan, S., Miller, J.K., Arasaratnam, L.A.(2003) Similarities and Differences Between African Americans' and European Americans' Attitudes, Knowledge, and Willingness to Communicate About Organ Donation. *Journal of Applied Social Psychology*, 33, 4, pp. 693-715.
- Morris, J. (1991) *Pride Against Prejudice. Transforming Attitudes To Disability* (1.Baskı). London: BPC Paperbacks Ltd.
- Moscovici, S. (1984) Social Representations. R. M. Farr ve S. Moscovici (Ed), *The Phenomenon of Social Representations* içinde (3 – 69). Cambridge:Cambridge Press.
- O'Connor, W., Morrison, T., McLeod, L., & Anderson, D. (1996). A meta-analytic review of the relationship between gender and belief in a just world. *Journal of Social Behaviour and Personality*, 11, 141–148.
- Olson, B., Jason, L. A., Davidson, M., Ferrari, J. R. (2009) Increases in Tolerance Within Naturalistic, Intentional Communities: A Randomized, Longitudinal Examination. *Am J Community Psychology*. 44:188–195.

Oyserman, D. & Markus, H.R. (1998) Self as Social Representation. U. Flick, (Ed).
The Psychology of Social. (1. Baskı) içinde 107 – 121. Cambridge:
Cambridge University Press.

Oyserman, D., Coon, H. M., Kimmelmeier, M. (2002) Rethinking Individualism and
Collectivism: Evaluation of Theoretical Assumptions and Meta-Analyses.
Psychological Bulletin, Vol. 128, No. 1, 3–72.

Öner Özkan, B. & Gençöz, T. (b.t.) Gurur Toplumu Bakış Açısıyla Türk Kültürünün
İncelenmesinin Önemi. *Kriz Dergisi*. 14 (3): 19-25.

Özgökçeler, S. (2006) *Sosyal Dışlanma Sorunsalı Ve Engellilerin Sosyal Politikası
Bağlamında Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. T.C.
Uludag Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi Ve
Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı Çalışma Ekonomisi Bilim Dalı. Bursa.

Pagotto, L. (b.t.) *The interplay of empathy, oneness and perceived similarity in
mediating the effects of perspective taking on prosocial responses*. Sede
Amministrativa: Università degli Studi di PadovaDipartimento di Psicologia
Generale.

Pettigrew, T. F., Tropp, L.R. (2008) How does intergroup contact reduce prejudice?
Meta-analytic tests of three mediators. *European Journal of Social
Psychology*.Vol. 38, Issue 6, pages 922–934.

- Piliavin, J. A., Charng, H. W. (1990) Altruism: A Review of Recent Theory and Research. *Annual Review of Sociology*, Vol. 16, pp. 27-65.
- Pratto, F., Sidanius, J., Stallworth, L. M. Ve Malle. B. F. (1994) Social Dominance Orientation: A Personality Variable Predicting Social And Political Attitudes. *Journal of Personality and Social Psychology* 67, no. 4: 741-763.
- Pratto, F., Liu, J. H., Levin, S., Sidanius, J., Shih, M., Bachrach, H.ve Hegarty P. (2000) Social Dominance Orientation and the Legitimization of Inequality Across Cultures. *Journal of Cross-Cultural Psychology* 31: 369.
- Rubinstein, G. (1997). Authoritarianism, political ideology, and religiosity among students of different faculties. *Journal of Social Psychology*, Ozet ceviri
Melis Çelik (2005) Farklı Fakültelerde Okuyan Öğrencilerin Siyasal İdeolojileri, Otoriteryanizm ve Dindarlık Düzeyleri. 137(5), 559, *Türk Psikoloji Bülteni*.
- Rueckert, L., Naybar N. (2008) Gender differences in empathy: The role of the right hemisphere. *Brain and Cognition* 67. 162–167.
- Rushton, J. P., Chrisjohn, R. D., Fekken, G. C. (1981) *The Altruistic Personality and Self Report Altruism Scale*. Person and Individual Differences. Vol 2 (293-302).

- Rushton, J. P., Fulker, D.W., Neale, M.C., Nias, D. K. B., ve Eysenck, H. J. (1986) Altruism and Aggression: The Heritability of Individual Differences. *Ilanai at Pertananr, and Social*, Vat 50, No. 6. 1192-1198.
- Scheepers, P., Gijberts, M. and Hello, E. (2002) Religiosity and Prejudice against Ethnic Minorities in Europe: Cross-National Tests on a Controversial Relationship. *Review of Religious Research*, Vol. 43, No. 3, 242-265 .
- Schmitt, W.T., Writt, J. H. (2009) Evidence That Gender Differences In Social Dominance Orientation Result From Gendered Self-Stereotyping And Group-Interested Responses To Patriarchy. *Psychology of Women Quarterly*, 33.
- Schwartz, S. H. (1994) Beyond Individualism and Collectivism: New Cultural Dimensions of Values. .U. Kim, H. C. Triandis, C. Kağıtçıbaşı, G. Yoon (Eds.) *Individualism and Collectivism: Theory, Method and Application* içinde (85-123) USA: SAGE Publications.
- Sidanius, J., Cling, B. J., & Pratto, F. (1991). Ranking and linking as a function of sex and gender role attitudes. *Journal of Social Issues*, 47(3), 131-149.
- Sidanius, J., Devereux, E., & Pratto, F. (1992). A comparison of symbolic racism theory and social dominance theory as explanations for racial policy attitudes. *The Journal of social psychology*, 132(3), 377-395.

- Sidanius, J., Levin, S., Liu, J., Pratto, F. (2000) Social Dominance Orientation, Anti-Egalitarianism And The Political Psychology Of Gender: An Extension And Cross-Cultural Replication. *European Journal of Social Psychology*. 30, 41±67.
- Sidanius, J., Pratto, F., Bobo, L. (1994) Social Dominance Orientation and the Political Psychology of Gender: A Case of Invariance? *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 67, No. 6, 998-1011.
- Sidanius, J. ve Pratto, F. (1999). *Social Dominance Theory: An intergroup theory of social hierarchy and oppression*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sidanius, J., Pratto, F., Mitchell, M. (2001) In-Group Identification, Social Dominance Orientation and Differential Intergroup Social Allocation. *The Journal of Social Psychology*. 134(2), 151-167.
- Sinha, D., Tripathi, R. C. (1994) Individualism in a Collectivistic Culture: A Case of Coexistence of Opposites. U. Kim, H. C. Triandis, C. Kağıtçıbaşı, G. Yoon (Eds.) *Individualism and Collectivism: Theory, Method and Application* içinde (123- 136) USA: SAGE Publications.
- Szmajke, A. (1991). Religiousness, belief in a just world, authoritarianism and subjective image of social life in Poland at the decline of real socialism. *Polish Psychological Bulletin*, 22, 33–42.

Strunk, D. R., Chang, E. C. (1999) Distinguishing between fundamental dimensions of individualism-collectivism: relations to sociopolitical attitudes and beliefs. *Personality and Individual Differences*. 27 (665-671).

Tajfel, H., Turner, J. C. (1979) "An integrative theory of intergroup conflict." *The Social Psychology Of Intergroup Relations*. 33 (1979): 47.

Taylor, S. E., Peplau, L. A., Sears, D. O. (2007) *Sosyal Psikoloji*. (1.Baskı) (A. Dönmez, Çev.) Ankara: İmge Yayınevi. (Orijinal Çalışma Basım Tarihi 2003).

Tekeş, B., Hasta, D. (2013) Engellilere Yönelik Tutum Ölçeği, Özgecilik Ölçeği ve Tolerans Ölçeklerine İlişkin Uyarlama Çalışmaları. Yayınlanmamış Araştırma Raporu.

Togeby, L. (1998) Prejudice and tolerance in a period of increasing ethnic diversity and growing unemployment: Denmark since 1970. *Ethnic and Racial Studies*. Vol.21, Issue 6.

Triandis, H. C., Leung, K., Villareal, M. J., Clack, F. L. (1985) Allocentric versus idiocentric tendencies: Convergent and discriminant validation. *Journal of Research in Personality*, 19, 395-415.

Triandis, H. C. (1995) *Individualism and Collectivism*. Boulder, CO: Westview.

Triandis, H. C., Gelfand, M. J. (1998) Converging Measurement of Horizontal and Vertical Individualism and Collectivism. *Journal of Personality and Social Psychology*. Vol.74, No.1,118-128.

Triandis, H. C., & Suh, E. M. (2002). Cultural influences on personality. *Annual review of psychology*, 53(1), 133-160.

Tuch, S. A. (1987) Urbanism, Region and Tolerance Revisited: The Case of Racial Prejudice. *American Sociological Review*. Vol.52, No. 4, pp. 504-510.

Tuğrul, C. (1999) Duygusal Zeka. *KLİNİK Psikiyatri*; 1:12-20.
<http://www.klinikpsikiyatri.org/files/journals/1/21.pdf>.

Türk Dil Kurumu Büyük Türkçe Sözlüğü / Felsefe Terimleri Sözlüğü (1975).
Hoşgörü. <http://tdkterim.gov.tr/bts/>.

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (1995). Declaration on the Principles of Tolerance. Paris:Fransa.
<http://www.unesco.org/cpp/uk/declarations/tolerance.pdf>.

Wasti, A. , Erdil, S. E. (2007) Bireycilik Ve Toplulukçuluk Değerlerinin Ölçülmesi: Benlik Kurgusu (Self Construal Scale; Scs) Ve Indcol Ölçeklerinin Türkçe Geçerlemesi. *15. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi*.

Whitley Jr., B. E. (2009) Religiosity and Attitudes Toward Lesbians and Gay Men: A Meta-Analysis, *International Journal for the Psychology of Religion*, 19:1, 21-38.

Wilson, M. S., Liu, J. H. (2003) Social dominance orientation and gender: The moderating role of gender identity. *British Journal of Social Psychology* (2003), 42, 187–198.

Wolfradt U. ve Dalbert C. (2003). Personality, values and belief in a just world. *Personality and Individual Differences*, 35:1911-1918.

Yalçın, Z. S. (2006) *Effects Of Ambivalent Sexism, Locus Of Control, Empathy, And Belief In A Just World On Attitudes Toward Rape Victims*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. T. C. Orta Doğu Teknik Üniversitesi.

Yazgan, S. (2007). *Öfke Kontrolü İle Tolerans Düzeyi Arasındaki İlişki*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi.

Yıldırım, F. ve Dökmen, Z. Y. (2004). *Engellilere ilişkin tutumlarla sosyal üstünlük yönelimi, adil dünya inancı ve kontrol odağı inancı arasındaki ilişkiler*. 6.Ulusal Sosyal Hizmetler Konferansı, 21 Mayıs 2004, Hacettepe, Ankara.

Yıldırım, N. (2010) *STK Gönüllülerinin Adil Dünya İnançları, Sosyal Baskınlık Yönelimleri ve Sistemi Meşru Algılama Düzeyleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. T.C. Mersin Üniversitesi.

Yiğit, Ö., Yaşar, S., Tayfur, T. (b.t.)

<http://www.idealsosyalhizmet.com/engelliler/engelli-bireylerin-toplumsal-hayatta-yasadiklari-zorluklar-ve-engelsiz-yarinlar-icin-cozum-onerileri/>.

Zarbatany, L., Hartmann, D. P., Gelfand, D. M. (1985) Why Does Children's Generosity Increase with Age: Susceptibility to Experimenter Influence or Altruism? *Child Development*. Vol. 56, No. 3, Jun., 1985.

EKLER

EK.1: Türkiye Örneklemini İçin Cinsiyet x Engelli Tanıdığını Olup Olmaması Değişkenlerinin Engellilere Yönelik Tutum, Özgeçlilik, Tolerans, Adil Dünya İnancı, Sosyal Baskınlık Yönelimi ve Bireycilik Toplulukçuluk Değişkenleri Üzerindeki Ortak Etki Tablosu

		Engelli Tanıdığını Olup Olmaması ve Cinsiyet Ortak Etkileri		Cinsiyet Temel Etkileri	Engelli Tanıdığını Olup Olmaması Temel Etkileri		Özet MANOVA	
		Engelli Tanıdık Var	Engelli Tanıdık Yok		Engelli Tanıdık Var	Engelli Tanıdık Yok	F	η^2
Engellilere Yönelim Tutum Ölçeği	<i>Kadın</i>	52,46 (13,27) N= 81	56,63 (11,85) N= 135	55,06 (12,53) N= 216	53,63 (13,05) N= 133	57,02 (11,29) N= 242	,65	,00
	<i>Erkek</i>	55,46 (12,60) N= 52	57,52 (10,57) N= 107	56,85 (11,28) N= 159				
Özgeçlilik Ölçeği	<i>Kadın</i>	70,05 (11,53) N= 81	68,05 (11,36) N= 135	68,80 (11,44) N= 216	71,13 (11,89) N= 133	68,30 (13,60) N= 242	,80	,00
	<i>Erkek</i>	72,83 (12,35) N= 52	68,57 (10,99) N= 107	69,97 (11,58) N= 159				
Tolerans Ölçeği	<i>Kadın</i>	70,78 (11,40) N= 81	68,30 (13,60) N= 135	69,12 (12,84) N= 216	70,84 (12,09) N= 133	69,86 (13,20) N= 242	,86	,00
	<i>Erkek</i>	71,40 (13,19) N= 52	71,83 (12,47) N= 107	71,69 (12,67) N= 159				
Adil Dünya İnancı	<i>Kadın</i>	20,16 (7,64) N= 81	19,91 (7,12) N= 135	20,00 (7,30) N= 213	20,23 (7,67) N= 133	19,69 (7,41) N= 242	,17	,00
	<i>Erkek</i>	20,34 (7,79) N= 52	19,41 (7,80) N= 107	19,72 (7,78) N= 159				

Sosyal Baskınlık Yönelimi	Eşitliğe Karşı Olma	<i>Kadın</i>	16,44 (8,51) N= 81	17,76 (9,09) N= 135	17,27 (8,88) N= 216	18,22 (9,72) N= 133	19,57 (10,00) N=242	,00	,00
		<i>Erkek</i>	21,00 (10,85) N= 52	21,85 (10,64) N= 107	21,58 (10,69) N= 159				
	Grup Temelli Baskınlık	<i>Kadın</i>	21,22 (8,63) N= 81	21,70 (8,96) N= 135	21,52 (8,82) N= 216	23,14 (9,77) N= 133	23,82 (9,34) N= 242	,00	,00
		<i>Erkek</i>	26,13 (10,74) N= 52	26,50 (9,16) N= 107	26,38 9,67 N= 159				
Bireycilik Toplulukçuluk	Dikey Bireycilik	<i>Kadın</i>	22,81 (5,66) N= 81	24,21 (5,82) N= 135	23,69 (5,79) N= 216	23,86 (6,14) N= 133	24,64 (5,69) N= 242	1,84	,00
		<i>Erkek</i>	25,50 (6,54) N= 52	25,17 (5,51) N= 107	25,28 (5,85) N= 159				
	Dikey Toplulukçuluk	<i>Kadın</i>	34,83 (4,83) N= 81	34,88 (4,93) N= 135	34,86 (4,88) N= 216	35,27 (5,50) N= 133	35,81 (5,14) N= 242	,46	,00
		<i>Erkek</i>	35,96 (6,40) N= 52	36,99 (5,18) N= 107	36,65 (5,61) N= 159				
	Yatay Bireycilik	<i>Kadın</i>	10,17 (4,84) N= 81	39,78 (5,05) N= 135	39,92 (4,96) N= 216	39,75 (5,23) N= 133	39,64 (5,08) N= 242	,72	,00
		<i>Erkek</i>	39,10 (5,77) N= 52	39,47 (5,14) N= 107	39,34 (5,34) N= 159				
	Yatay Toplulukçuluk	<i>Kadın</i>	35,10 (3,56) N= 81	33,83 (3,73) N= 135	34,31 (3,71) N= 216	34,62 (4,04) N= 133	34,26 (3,95) N= 242	6,38	,02
		<i>Erkek</i>	33,88 (4,63) N= 52	34,81 (4,15) N= 107	34,51 (4,32) N= 159				

EK.2: Birleşik Krallık Örnekleme İçin Cinsiyet x Engelli Tanıdığın Olup Olmaması Değişkenlerinin Engellilere Yönelik Tutum, Özgecilik, Tolerans, Adil Dünya İnancı, Sosyal Baskınlık Yönelimi ve Bireycilik Toplulukçuluk Değişkenleri Üzerindeki Ortak Etki Tablosu

		Engelli Tanıdığın Olup Olmaması ve Cinsiyet Ortak Etkileri		Cinsiyet Temel Etkileri	Engelli Tanıdığın Olup Olmaması Temel Etkileri		Özet MANOVA	
		Engelli Tanıdık Var	Engelli Tanıdık Yok		Engelli Tanıdık Var	Engelli Tanıdık Yok	F	η^2
Engellilere Yönelik Tutum Ölçeği	<i>Kadın</i>	55,68 (12,62) N= 69	60,87 (12,14) N= 39	57,56 (12,64) N= 108	56,04 (13,06) N= 112	61,02 (12,81) N= 55	,008	,00
	<i>Erkek</i>	56,60 (13,86) N= 43	61,37 (14,74) N= 16	57,90 (14,14) N= 59				
Özgecilik Ölçeği	<i>Kadın</i>	65,10 (10,64) N= 69	58,02 (11,29) N= 39	62,55 (11,34) N= 108	65,82 (11,59) N= 112	60,98 (11,77) N= 55	4,208**	,02
	<i>Erkek</i>	66,98 (13,02) N= 43	68,19 (9,87) N= 16	67,30 (12,17) N= 59				
Tolerans Ölçeği	<i>Kadın</i>	70,13 (11,56) N= 69	70,85 (9,80) N= 39	70,39 (10,91) N= 108	69,28 (11,10) N= 112	70,94 (9,35) N= 55	,466	,00
	<i>Erkek</i>	67,91 (10,31) N= 43	71,18 (8,46) N= 16	68,80 (9,88) N= 55				
Adil Dünya İnancı	<i>Kadın</i>	20,65 (7,17) N= 69	23,54 (4,55) N= 39	21,69 (6,48) N= 108	20,58 (6,91) N= 112	22,47 (5,02) N= 55	2,403	,02
	<i>Erkek</i>	20,46 (6,56) N= 43	19,87 (5,33) N= 16	20,30 (6,21) N= 59				

Sosyal Baskınlık Yönelimi	Eşitliğe Karşı Olma	<i>Kadın</i>	26,89 (3,59) N= 69	29,23 (45,00) N= 39	27,74 (4,28) N= 108	27,64 (4,69) N= 112	29,00 (4,93) N= 55	2,650	,01
		<i>Erkek</i>	28,84 (5,97) N= 43	28,44 (4,87) N= 16	28,73 (5,61) N= 59				
	Grup Temelli Baskınlık	<i>Kadın</i>	28,07 (3,63) N= 69	28,82 (5,66) N= 39	28,34 (4,46) N= 108	28,04 (3,63) N= 112	28,20 (5,08) N= 55	1,917	,01
		<i>Erkek</i>	27,98 (3,67) N= 43	26,69 (2,87) N= 16	27,63 (3,49) N= 59				
Bireycilik Topulukçuluk	Dikey Bireycilik	<i>Kadın</i>	20,59 (5,02) N= 69	25,02 (4,06) N= 39	22,19 (5,14) N= 108	21,02 (5,32) N= 112	24,22 (5,14) N= 55	5,009**	,03
		<i>Erkek</i>	21,69 (5,75) N= 43	22,25 (3,28) N= 16	21,84 (5,17) N= 59				
	Dikey Topulukçuluk	<i>Kadın</i>	32,04 (5,55) N= 69	30,95 (4,69) N= 39	31,65 (5,26) N= 108	32,59 (5,60) N= 112	31,54 (4,63) N= 55	,113	,00
		<i>Erkek</i>	33,46 (5,64) N= 43	33,00 (4,29) N= 16	33,34 (5,27) N= 59				
	Yatay Bireycilik	<i>Kadın</i>	38,65 (4,56) N= 69	39,46 (4,25) N= 39	38,94 (4,45) N= 108	38,73 (4,45) N= 112	39,05 (4,54) N= 55	1,017	,01
		<i>Erkek</i>	38,86 (4,31) N= 43	38,06 (5,20) N= 16	38,64 (4,54) N= 59				
	Yatay Topulukçuluk	<i>Kadın</i>	35,70 (4,08) N= 69	34,23 (4,04) N= 39	35,17 (4,11) N= 108	35,21 (4,33) N= 112	34,04 (3,78) N= 55	,158	,00
		<i>Erkek</i>	34,44 (4,66) N= 43	33,56 (3,12) N= 16	34,20 (4,28) N= 59				

EK.3: Türkiye ve Birleşik Krallık Örneklemi İçin Ülke x Engelli Tanıdığın Olup Olmaması Değişkenlerinin Engellilere Yönelik Tutum, Özgecilik, Tolerans, Adil Dünya İnancı, Sosyal Baskınlık Yönelimi ve Bireycilik Toplulukçuluk Değişkenleri Üzerindeki Ortak Etki Tablosu

		Engelli Tanıdığın Olup Olmaması ve Ülke Ortak Etkileri		Ülke Temel Etkileri	Engelli Tanıdığın Olup Olmaması Temel Etkileri		Özet MANOVA	
		Engelli Tanıdık Var	Engelli Tanıdık Yok		Engelli Tanıdık Var	Engelli Tanıdık Yok	F	η^2
Engellilere Yönelim Tutum Ölçeği	<i>Türkiye</i>	53,63 (13,05) N= 133	57,02 (11,29) N= 242	55,82 (12,03) N= 375	54,73 (13,08) N= 245	57,76 (11,66) N= 297	,43	,00
	<i>Birleşik Krallık</i>	56,04 (13,06) N= 112	61,02 (12,81) N= 55	57,67 (13,14) N= 167				
Özgecilik Ölçeği	<i>Türkiye</i>	71,14 (11,89) N= 133	68,28 (11,18) N= 242	69,29 (11,50) N= 375	68,71 (12,02) N= 245	66,93 (11,22) N= 297	,77	,00
	<i>Birleşik Krallık</i>	65,82 (11,59) N= 112	60,98 (11,77) N= 55	64,23 (11,84) N= 167				
Tolerans Ölçeği	<i>Türkiye</i>	70,84 (12,09) N= 133	69,86 (13,20) N= 242	70,21 (12,81) N= 375	70,13 (11,65) N= 245	70,06 (12,57) N= 297	1,22	,00
	<i>Birleşik Krallık</i>	69,28 (11,10) N= 112	70,94 (9,35) N= 55	69,83 (10,56) N= 167				
Adil Dünya İnancı	<i>Türkiye</i>	20,23 (7,67) N= 133	19,69 (7,41) N= 242	19,88 (7,50) N= 375	20,39 (7,32) N= 245	20,20 (7,11) N= 297	2,97	,00
	<i>Birleşik Krallık</i>	20,58 (6,91) N= 112	22,47 (5,02) N= 55	21,20 (6,40) N= 167				

Sosyal Baskınlık Yönelimi	Eşitliğe Karşı Olma	<i>Türkiye</i>	18,22 (9,72) N= 133	19,57 (10,00) N= 242	19,10 (9,91) N= 375	22,53 (9,12) N= 245	21,32 (9,96) N= 297	,00	,00
		<i>Birleşik Krallık</i>	27,64 (4,69) N= 112	29,00 (4,93) N= 55	28,09 (4,80) N= 167				
	Grup Temelli Baskınlık	<i>Türkiye</i>	23,14 (9,77) N= 133	23,82 (9,34) N= 242	23,58 (9,48) N= 375	25,38 (7,97) N= 245	24,63 (8,87) N= 297	,10	,00
		<i>Birleşik Krallık</i>	28,04 (3,63) N= 112	28,20 (5,08) N= 55	28,09 (4,15) N= 167				
Bireycilik Toplulukçuluk	Dikey Bireycilik	<i>Türkiye</i>	23,86 (6,14) N= 133	24,64 (5,69) N= 242	24,36 (5,86) N= 375	22,56 (5,94) N= 245	24,56 (5,42) N= 297	4,87	,01
		<i>Birleşik Krallık</i>	21,02 (5,31) N= 112	24,22 (4,02) N= 55	22,07 (5,14) N= 167				
	Dikey Toplulukçuluk	<i>Türkiye</i>	35,27 (5,50) N= 133	35,81 (5,14) N= 242	35,61 (5,27) N= 375	34,04 (5,70) N= 245	35,02 (5,31) N= 297	2,33	,00
		<i>Birleşik Krallık</i>	32,59 (5,60) N= 112	31,54 (4,63) N= 55	32,24 (5,31) N= 167				
	Yatay Bireycilik	<i>Türkiye</i>	39,75 (5,23) N= 133	39,64 (5,08) N= 242	39,68 (5,13) N= 375	39,28 (4,90) N= 245	39,53 (4,98) N= 297	,66	,00
		<i>Birleşik Krallık</i>	38,73 (4,45) N= 112	39,05 (4,54) N= 55	38,83 (4,47) N= 167				
	Yatay Toplulukçuluk	<i>Türkiye</i>	34,62 (4,04) N= 133	34,26 (3,95) N= 242	34,39 (3,98) N= 375	34,89 (4,18) N= 245	34,22 (3,91) N= 297	,30	,00
		<i>Birleşik Krallık</i>	35,21 (4,33) N= 112	34,04 (3,78) N= 55	34,83 (4,19) N= 167				

EK.4: Bilgilendirilmiş Onam Formu

Bu tez çalışması, Ankara Üniversitesi Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi Psikoloji Bölümü öğretim üyesi Yrd. Doç. Derya HASTA danışmanlığında, Sosyal Psikoloji yüksek lisans öğrencisi Burcu TEKEŞ tarafından yürütülmektedir. Tezin amacı, bireyci ve toplulukçu kültürlerde; sosyal baskınlık yönelimi, tolerans düzeyi, özgecilik, adil dünya inancı ve bireycilik-toplulukçuluk değişkenlerinin engellilere yönelik önyargı ile ilişkisini incelemektir. Katılım gönüllülük esasına dayanmakta olup kimlik belirleyici herhangi bir bilgi gerekmemektedir. Katılımcıların yanıtları gizli tutulacak, sadece araştırmacılar tarafından değerlendirilecektir. Bireysel hiçbir değerlendirme yapılmayacaktır.

Anket genel olarak kişisel rahatsızlık verecek sorular içermemektedir. Katılım sırasında ankette yer alan sorular ya da herhangi bir nedenle rahatsızlık duyulduğu takdirde cevaplama işlemi yarıda bırakılabilir.

Bu çalışmaya destek verdiğiniz için şimdiden teşekkür ederiz. Tez hakkında daha fazla bilgi edinmek ya da sorularınız için Burcu TEKEŞ (burcutekes@gmail.com) ile iletişim kurabilirsiniz.

Şartları okudum ve kabul ediyorum.

“Bu çalışmaya tamamen gönüllü olarak katılıyorum ve istediğim zaman yarıda bırakabileceğimi biliyorum. Verdiğim bilgilerin bilimsel amaçlı yayımlarda kullanılmasını kabul ediyorum ().”

EK.5: Demografik Bilgi Formu

1. Cinsiyetiniz: Kadın () Erkek ()

2. Yaşınız:

3. Eğitim durumunuz:

İlkokul () Ortaokul () Lise () Yüksek okul öğrencisi ()
Yüksek okul mezunu () Üniversite öğrencisi () Üniversite mezunu ()
Yüksek lisans öğrencisi () Yüksek lisans mezunu ve üstü ()

4. Meslek:

5. Annenizin eğitim durumu:

Okur-yazar değil () Okur yazar () İlkokul ()
Ortaokul () Lise () Yüksek okul ()
Üniversite () Yüksek Lisans () Doktora ()

6. Babanızın eğitim durumu:

Okur-yazar değil () Okur yazar () İlkokul ()
Ortaokul () Lise () Yüksek okul ()
Üniversite () Yüksek Lisans () Doktora ()

7. Çevrenizle karşılaştığınızda sosyoekonomik düzeyinizi nasıl değerlendirirsiniz?

Alt () Alt-Orta () Orta () Orta-Üst () Üst ()

8. En uzun süre yaşadığınız yerleşim birimini belirtiniz.

Köy () Kasaba () İlçe () Şehir () Büyükşehir ()

9. Daha iyi bir toplum için her türlü sağlık hizmeti ücretsiz olmalıdır.

1 2 3 4 5 6 7 8 9
Hiç katılmıyorum Tamamen katılıyorum

10. Daha iyi bir toplum için eğitimin her aşaması ücretsiz olmalıdır.

1 2 3 4 5 6 7 8 9
Hiç katılmıyorum Tamamen katılıyorum

11. Herkes eşit eğitim alma hakkına sahip olmalıdır.

1 2 3 4 5 6 7 8 9
Hiç katılmıyorum Tamamen katılıyorum

12. Kendinizi ne kadar dindar tanımlarsınız.

1 2 3 4 5 6 7 8 9
Hiç dindar değilim Çok dindarım

13. Siyasal görüşünüzü aşağıdaki ölçek üzerinde belirtiniz.

Aşırı sağ 1 2 3 4 5 6 7 8 9 Aşırı sol

14. Üyesi olduğunuz dernek, sendika, oda ya da siyasi parti var mı, varsa neler olduğunu belirtiniz?

Var Yok

15. Ailenizde engelli birey/bireyler var mı?

Var Yok

16. Engelli aile bireyi ile akrabalık ya da yakınlık ilişkinizi belirtiniz (anne, kardeş gibi)

Akrabalık ilişkinizi yazınız
 Ailemde engelli biri yok.

17. Engelli aile bireyinin engel türünü belirtiniz.

- Engel türünü yazınız
- Ailemde engelli biri yok.

18. Engelli yakınınız ya da yakın arkadaşınız var mı?

- Var Yok

19. Engelli birey ile yakınlık ilişkinizi belirtiniz (okul arkadaşı gibi)

- Yakınlığınızı belirtiniz.....
- Engelli bir yakınım yok.

20. Engelli yakınınızın engel türünü belirtiniz.

- Engel türünü belirtiniz.....
- Engelli bir yakınım yok.

21. Dini inancınız nedir?

- Müslüman
- Hristiyan
- Musevi
- Ateist (Allah'a inanmıyorum)
- Deist (Allah'a inanıyorum ancak dine inanmıyorum)
- Agnostik (Allah'ın var olup olmadığının bilinmez)
- Diğer:.....

22. Ailenizin dini inancı nedir?

.....

23. Lütfen mezhebinizi belirtiniz.

.....

24. Etnik grubunuzu belirtiniz

Arap () Çerkez () Ermeni () Kürt ()

Laz () Nusayri () Türk () Türkmen ()

Zaza () Diğer:.....

25. Vatandaşlık durumunuzu belirtiniz

T.C. Vatandaşım ()

Çifte vatandaşlığım var ()

Başka bir ülkenin vatandaşıyım ()

Diğer ()

EK.6: Türkiye Örnekleme İçin Ölçek Maddeleri

ÖLÇEKLER İÇİN AÇIKLAMA

Lütfen, aşağıda size verilen ölçeklerde her bir maddede belirtilen ifadeye ne kadar katıldığınızı ya da katılmadığınızı o ifadenin yanında yer alan seçeneklerden birini işaretleyerek belirtiniz. Soruların doğru ya da yanlış yanıtı yoktur, önemli olan sizin ne düşündüğünüzdür. Bu nedenle, hiç bir ifadeyi atlamamanız ve ifadeleri içtenlikle değerlendirmeniz son derece önemlidir. Ayrıca, araştırmanın bilimselliği açısından her bir ifade için tek bir seçeneği işaretlemeniz gerekmektedir.

ÖLÇEK I (E.Y.T.Ö.)

	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Biraz katılıyorum	Biraz katılmıyorum	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum
1. Engelli bireyler çoğunlukla arkadaş canlısıdır.						
2. Engelli bireyler gelir vergisi ödememelidir.						
3. Engelli bireyler diğer bireylerden daha duygusal değillerdir.						
4. Engelli bireyler normal bir sosyal hayat sürebilir.						
5. Engelli bireylerin çoğu fazla alıngandır.						
6. Engelli bireyler, işlerinde diğerleri kadar başarılı olabilirler.						
7. Çok az sayıda engelli birey engelinden utanç duyar.						
8. Çoğu insan, engelli bireylerle ilişki kurduğunda rahatsız hisseder.						
9. Engelli bireyler, engelli olmayanlara göre daha az coşkuludur.						
10. Engelli bireyler kendilerini sağlıklı bireyler kadar kolay üzgün hissetmezler.						
11. Engelli bireyler, engelli olmayanlara göre genellikle daha az saldırgandırlar.						
12. Birçok engelli birey evlenir ve çocuk sahibi olur.						
13. Çoğu engelli birey, engelli olmayanlardan daha fazla endişeli değildir.						

14. İşverenlerin engelli çalışanları kovmalarına izin verilmemelidir.						
15. Engelli bireyler engelli olmayanlar kadar mutlu değildir.						
16. Ciddi engele sahip bireylerle anlaşmak, hafif engele sahip bireylerle anlaşmaktan daha zordur.						
17. Çoğu engelli birey kendisine özel davranılmasını bekler.						
18. Engelli bireyler normal bir hayat sürmeyi beklememelidirler.						
19. Çoğu engelli birey, kolayca cesaretini yitirme eğilimindedir.						
20. Bir insanın başına gelebilecek en kötü şey çok ağır şekilde sakatlanmaktır.						
21. Engelli çocuklar diğer çocuklarla rekabet etmek zorunda olmamalıdır.						
22. Çoğu engelli birey kendisi için üzüntü duymaz.						
23. Çoğu engelli birey diğer engelli bireylerle birlikte çalışmayı tercih eder.						
24. Ciddi engele sahip bireyler, engelsiz bireyler kadar hırslı değildir.						
25. Engelli bireyler engelsiz bireyler kadar özgüven sahibi değildir.						
26. Çoğu engelli birey, başkalarından daha fazla ilgi ve ödül istemez.						
27. Bir engelli bireyin bir başka engelli bireyle evlenmesi en iyisi olacaktır.						
28. Çoğu engelli birey özel bir ilgiye ihtiyaç duymaz.						
29. Engelli bireyler diğerlerine göre daha fazla sempati beklerler.						
30. Fiziksel engelli çoğu bireyin karakteri sağlıklı bireylerden farklıdır.						

ÖLÇEK II (T.Ö.)

	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum
1. İnsanların birbirini sadece araç olarak görmelerine katlanamam.					
2. Başkaları ile karşılaştırılmaktan rahatsızlık duyarım.					
3. Beklemediğim fiziksel tepkilere karşı çok çabuk sinirlenirim.					
4. Sınırlılıklarını bilmeyenleri affetmem.					
5. Tavizlerimin istismar edilmesine kızarım.					
6. İsteklerimin hemen yerine getirilmesini beklerim.					
7. İnsanların hatalarını hemen kabul etmelerini beklerim.					
8. Aşırı ısrarcı insanları sevmem.					
9. Kendi isteklerini ön planda tutarlara dayanamam.					
10. Gereksiz yere espri yapanlara kızarım.					
11. İnsanların farklı inançlara sahip olmasından rahatsızlık duymam.					
12. Başkalarının yerime karar vermesinden hoşlanmam.					
13. Bekletilmekten hoşlanmam.					
14. Eleştirilmeye katlanamam.					
15. Arkadaşlarımın boş konuşmalarına katlanamam.					
16. Başkalarının işime karışmasından hoşlanmam.					
17. Hakkımın yenilmesi beni rahatsız eder.					
18. Fikirlerime saygı duymayanları affetmem.					
19. Kimsenin hayatıma karışmasını kabul edemem.					
20. Ödünç aldığımı zamanında getirmeyenleri sevmem.					
21. Anlamsız sorulara tahammül edemem.					
22. Kimsenin olumsuz davranışına katlanmak zorunda değilim.					
23. Bana zorla bir şey yaptırılmak istenmesine kızarım.					
24. Giyim tarzıma karışılmasına tahammül edemem.					
25. Çevremdekilerin bana güvensizliklerine dayanamam.					
26. Hatalarımın yüzüme vurulmasından hoşlanmam.					
27. Yeni tanıştığım birisinin lakayt tavırlarına tahammül edemem.					
28. Kendini beğenenlerden nefret ederim.					
29. Dikkatimin dağıtılmasından rahatsız olurum.					
30. Kaprisli insanlara katlanamam.					

ÖLÇEK III (S.B.Y.)

	ÇOK YANLIŞ	←	---	---	---	---	→	ÇOK DOĞR U
1. Siz ne dersiniz deyin, bazı gruplar diğerlerinden daha değerlidir.	1	2	3	4	5	6	7	7
2. Bütün gruplara yaşamda eşit şans verilmelidir.	1	2	3	4	5	6	7	7
3. Üstün gruplar daha alt düzeyden gruplara egemen olmalıdır.	1	2	3	4	5	6	7	7
4. Hiç bir grup toplumda baskın olmamalıdır.	1	2	3	4	5	6	7	7
5. Eğer belirli gruplar yerlerinde dursalardı daha az sorunumuz olurdu.	1	2	3	4	5	6	7	7
6. Belirli grupların en üstte, diğer grupların en altta olması belki iyi bir şeydir.	1	2	3	4	5	6	7	7
7. Sosyal eşitlik toplumsal hedefimiz olmalıdır.	1	2	3	4	5	6	7	7
8. Bazen diğer gruplar oldukları yerde tutulmalıdırlar.	1	2	3	4	5	6	7	7
9. Eğer bütün gruplar eşit olabilseydi iyi olurdu.	1	2	3	4	5	6	7	7
10. Grupların eşitliği idealimiz olmalıdır.	1	2	3	4	5	6	7	7
11. Grubunuzun istediğini elde edebilmesi için bazen diğer gruplara karşı güç kullanmak gereklidir.	1	2	3	4	5	6	7	7
12. Farklı grupların koşullarını eşitlemek için elimizden geleni yapmalıyız.	1	2	3	4	5	6	7	7
13. Düşük statülü gruplar yerlerinde kalmalıdırlar.	1	2	3	4	5	6	7	7
14. Farklı gruplara eşit davransaydık, şimdi daha az sorunumuz olurdu.	1	2	3	4	5	6	7	7
15. Gelirleri daha eşit hale getirmek için elimizden geleni yapmalıyız.	1	2	3	4	5	6	7	7
16. Yaşamda ilerlemek için bazen başka grupları çiğneyip geçmek gereklidir.	1	2	3	4	5	6	7	7

ÖLÇEK IV (Ö.Ö)

	Hiç bir zaman	Nadiren	Arada sırada	Sıklıkla	Her zaman
1. Bir yabancıya aracını kardan çıkarması için yardım ederim.					
2. Bir yabancıya yol tarif ederim.					
3. Bir yabancının parasını bozarım.					
4. Bir hayır işi için para yardımında bulunurum.					
5. İhtiyacı olan ya da benden isteyen bir yabancıya para veririm.					
6. Bir hayır işi için eşya ya da giysi bağışlarım.					
7. Bir hayır işi için gönüllü olarak çalışırım.					
8. Kan bağışlarım.					
9. Bir yabancıya eşyalarını taşımasında yardım ederim. (ör., kitap, koli vb.)					
10. Bir yabancı için asansörün kapısını açık tutarak bekletirim.					
11. Bir sırada (ör., fotokopi makinesi, market vs.) başkasının önüne geçmesine izin veririm.					
12. Bir yabancıyı arabamla bir yere götürürüm.					
13. Bir bankada ya da markette satış sorumlusu benden daha az ücret aldığıında onu uyarırım.					
14. İyi tanımadığım bir komşuma benim için değeri olan bir şeyi ödünç veririm (ör., tabak, araç gereç vs.).					
15. Hayır işi için satılan kart vb. ürünleri iyi bir neden için olduğu düşüncesiyle satın alırım.					
16. Ondan iyi olduğum konularda çok da yakın olmadığım bir okul arkadaşına ödevini yapmasına yardım ederim.					
17. Benden istemese bile komşumun evcil hayvanına ya da çocuğuna karşılık beklemeden bakıveririm.					
18. Yaşlı ya da engelli bir yabancıya caddeyi karşıdan karşıya geçmesi için yardım teklif ederim.					
19. Otobüs ya da metroda ayakta duran bir yabancıya yerimi vermeyi teklif ederim.					
20. Bir tanıdığa evini taşımasında yardım ederim.					

ÖLÇEK V (ADIÖ)

	Hiç katılmıyorum	Oldukça katılmıyorum	Biraz katılmıyorum	Biraz katılıyorum	Oldukça Katılıyorum	Çok katılıyorum
1. Temelde, dünyanın adaletli bir yer olduğuna inanırım.						
2. Genel olarak, insanların hak ettikleri şeyleri elde ettiklerine inanırım.						
3. Adaletin her zaman adaletsizliği yendiğine güvenim tamdır.						
4. İnsanların uzun vadede uğradıkları adaletsizliklerin telafi edileceğine inanırım.						
5. Hayatın tüm alanlarındaki (iş, aile, siyaset v.b) adaletsizliklerin, bir kuraldan ziyade istisna olduğuna kuvvetle inanırım.						
6. Bence insanlar önemli kararlar verirken adaletli olmaya çalışırlar.						

ÖLÇEK VI (INDCOL)

	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Ne katılıyorum ne katılmıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1. Benim mutluluğum çevremdekilerin mutluluğuna çok bağlıdır.					
2. Kazanmak her şeydir.					
3. Yakın çevrem için kişisel çıkarlarımdan fedakârlık ederim.					
4. Başkaları benden daha başarılı olduğunda rahatsız olurum.					
5. Yakın çevremdekilerin birbiriyle uyumunu muhafaza etmek benim için önemlidir.					
6. İşimi başkalarından daha iyi yapmak benim için önemlidir.					
7. Komşularıyla ufak tefek şeyleri paylaşmak hoşuma gider.					
8. İş arkadaşlarımla iyiliği benim için önemlidir.					
9. Rekabet doğanın kanunudur.					
10. İş arkadaşlarımdan biri ödül kazansa gurur duyarım.					
11. Özgün bir birey olmak benim için önemlidir.					
12. Başkası benden daha başarılı olduğu zaman kendimi gergin ve kamçılanmış hissederim					
13. Çoğu zaman kendi bildiğim gibi yaşarım.					
14. Yakın çevremde kararlarına saygı göstermek benim için önemlidir.					
15. Başkalarına güvenmektense kendime güvenirim.					
16. Ne fedakarlık gerekirse gereksin aile bireyleri birbirlerine kenetlenmelidirler.					
17. Anne-baba ve çocuklar mümkün olduğu kadar birlikte kalmalıdır.					
18. Başkalarından bağımsız bireysel kimliğim benim için çok önemlidir.					
19. Kendi isteklerimden fedakarlık yapmak gerekse de aileme bakmak benim görevimdir.					
20. Bireysel kimliğim benim için çok önemlidir.					
21. Ben başkalarından ayrı özgün bir bireyim.					
22. Yakın çevremde çoğunluğun isteklerine saygı gösteririm.					

23. Kendine özgü ve başkalarından farklı olmaktan hoşlanırım.					
24. Bir karar vermeden önce yakın arkadaşlara danışıp onların fikirlerini almak önemlidir.					
25. Maddi güçlük içinde olan bir akrabama imkanlarım ölçüsünde yardım ederim.					
26. Rekabet olmadan iyi bir toplum düzeni kurulamaz.					
27. İnsan hayatını başkalarından bağımsız olarak yaşamalıdır.					
28. Çok hoşuma giden bir şeyden ailem onaylamazsa vazgeçerim.					
29. Başkalarıyla işbirliği yaptığım zaman kendimi iyi hissederim.					
30. Başkalarıyla rekabet edebileceğim ortamlarda çalışmak hoşuma gider.					
31. İnsanlarla açık ve dosdoğru konuşmayı tercih ederim.					
32. Çocuklara vazifenin eğlenceden önce geldiği öğretilmelidir.					
33. Benim için zevk başkalarıyla vakit geçirmektir.					
34. Başarı hayattaki en önemli şeydir.					
35. Eğer başarılı oluyorsam bu benim yeteneklerim sayesinde.					
36. Yakın çevremle fikir ayrılığına düşmekten hiç hoşlanmam.					
37. Ailemi memnun edecek şeyleri nefret etsem de yaparım.					

EK.7: Consent Form

This study is designed by Burcu TEKEŞ, a master's degree social psychology student, under supervision of Assistant Professor Derya HASTA at the Department of Psychology, Faculty of Letters, Ankara University. The main purpose of the study is to establish the relationship between attitudes towards people with disabilities and social dominance orientation, general belief in a just world, altruistic behaviour and tolerance levels in individualistic and collectivistic societies. The study is based on voluntary participation and no personal information will be collected.

Questionnaire will be kept anonymous and evaluated only by the researchers. The data will not be analysed at personal level. If the participant feels uncomfortable, he/she has the right to leave it incomplete.

Thank you very much for your participation. Please do not hesitate to contact the researcher if you need more information (burcutekes@gmail.com).

I have read and agree the statements.

“My participation in the study is completely voluntary and I understand that I can leave the study prior to completion any time without consequences. My data can be used for scientific publication purposes ()”.

EK.8: Demographic Form

1. Sex: Female Male

2. Age:

3. Education:

Elementary School Middle School High School

College Student College Degree University Student

University Degree Post-Graduate Student Post-Graduate Degree +

4. Occupation:

5. Mother's Education:

Elementary School Middle School High school College

University Master PHD

6. Father's Education:

Elementary School Middle School High school College

University Master PHD

7. How do you evaluate your socio economic status compared to your social environment?

Low Lower-Middle Middle Upper-Middle High

8. Where have you spent most of your life?

Village Small-town Town City Metropolitan

14. Do you have a membership in an association, union or political party? Please indicate for which ones you have a membership.

Yes ()..... No ()

15. Do you have a relative with disability? Yes () No ()

16. If you have a relative with disability; who is this person? (ex. mother, sister...)

() Please indicate your relationship (ex. mother)

() I don't have a relative with disability.

17. If you have a relative with disability; what kind of disability does he/she have?

() Please indicate type of disability

() I don't have a relative with disability.

18. Do you have an acquaintance or a friend with disability?

Yes () No ()

19. If you have an acquaintance, who is this person? (ex. school mate)

() Please indicate your relationship (ex. school mate).....

() I don't have an acquaintance with disability.

20. If you have an acquaintance, what kind of disability does he/she have?

() Please indicate type of disability

() I don't have an acquaintance with disability.

21. Religion:

Christian ()

Jewish ()

Muslim()

Atheist (I do not believe the existence of God) ()

Deist (I believe the existence of God, but I deny revealed religion) ()

Agnostic (I am unsure whether or not God is exist) ()

Other ()

22. Please indicate your family's religious beliefs.....

23. Please indicate your sect.....

24. Ethnicity:

English () Irish () Scottish () Welsh () Other ().....

25. Nationality:

U.K. citizenship ()

Double nationality ()

I have a citizenship of another country other than the U.K. ()

Other ()

EK.9: Birleşik Krallık Örnekleme İçin Ölçek Maddeleri

THE EXPLANATION FOR SCALES

Please use scales below by selecting the option that indicates how much you agree or disagree with each statement. There is neither true nor false responses, the point is your opinion. Therefore, it is essential that you should read each statement and indicate faithfully. Also, please choose only one option for each statement because of scientific concerns.

Scale I (A.T.D.P.)

	I agree very much	I agree pretty much	I agree a little	I disagree a little	I disagree pretty much	I disagree very much
1. Disabled people are usually friendly.						
2. People who are disabled should not have to pay income taxes.						
3. Disabled people are no more emotional than other people.						
4. Disabled persons can have a normal social life.						
5. Most physically disabled persons have a chip on their shoulder.						
6. Disabled workers can be as successful as other workers.						
7. Very few disabled persons are ashamed of their disabilities.						
8. Most people feel uncomfortable when they associate with disabled people.						
9. Disabled people show less enthusiasm than non-disabled people.						
10. Disabled people do not become upset any more easily than non-disabled people.						
11. Disabled people are often less aggressive than normal people.						
12. Most disabled persons get married and have children.						
13. Most disabled persons do not worry any more than anyone else.						
14. Employers should not be allowed to fire disabled employees.						
15. Disabled persons are not as happy as non-disabled ones.						

16. Severely disabled people are harder to get along with than are those with minor disabilities.						
17. Most disabled people expect special treatment.						
18. Disabled persons should not expect to lead normal lives.						
19. Most disabled people tend to get discouraged easily.						
20. The worst thing that could happen to a person would be for him to be very severely injured.						
21. Disabled children should not have to compete with non-disabled children.						
22. Most disabled people do not feel sorry for themselves.						
23. Most disabled people prefer to work with other disabled people.						
24. Most severely disabled persons are not as ambitious as other people.						
25. Disabled persons are not as self-confident as physically normal persons.						
26. Most disabled persons don't want more affection and praise than other people.						
27. It would be best if a disabled person would marry another disabled person.						
28. Most disabled people do not need special attention.						
29. Disabled persons want sympathy more than other people.						
30. Most physically disabled persons have different personalities than normal persons.						

Scale II (T.O.)

	Strongly Disagree	Moderately Disagree	Agree	Moderately Agree	Strongly Agree
1. I can't stand people taking advantage of each other.					
2. I feel uncomfortable when I am compared with others.					
3. I easily feel angry in response to unexpected physical reactions.					
4. I don't forgive people who don't know their boundaries.					
5. Misuse of my concessions makes me angry.					
6. I expect my demands being fulfilled immediately.					
7. I expect people accept their faults immediately.					
8. I don't like persistent people.					
9. I can't stand people giving priority to their own demands.					
10. I get angry with people making redundant jokes.					
11. I don't feel uncomfortable with people having different beliefs.					
12. I don't like others making decisions instead of me.					
13. I don't like being kept waiting.					
14. I can't stand being criticized.					
15. I can't stand my friends talking nonsense.					
16. I don't like interfering in my business.					
17. I feel uncomfortable being unjust.					
18. I don't forgive people disrespecting my opinions.					
19. I can't accept anybody interfering with my life.					
20. I don't like people who don't bring back the things they borrowed.					
21. I can't stand nonsense questions.					
22. I don't have to stand anybody's negative behaviors.					
23. I feel angry being forced to do something.					
24. I can't stand interfering with the way I dress.					
25. I can't stand being mistrusted by others.					
26. I don't like being confronted with my faults.					
27. I can't stand nonchalant attitudes of a person with whom I just met.					
28. I hate arrogant people.					
29. I feel uncomfortable being distracted.					
30. I can't stand capricious people.					

Scale III (S.D.O.S.)

	Very Negative	←	---	---	---	---	→	Very Positive
1. Some groups of people are simply inferior to other groups.	1	2	3	4	5	6	7	7
2. In getting what you want, it is sometimes necessary to use force against other groups.	1	2	3	4	5	6	7	7
3. It's OK if some groups have more of a chance in life than others.	1	2	3	4	5	6	7	7
4. To get ahead in life, it is sometimes necessary to step on other groups.	1	2	3	4	5	6	7	7
5. If certain groups stayed in their place, we would have fewer problems.	1	2	3	4	5	6	7	7
6. It's probably a good thing that certain groups are at the top and other groups are at the bottom.	1	2	3	4	5	6	7	7
7. Inferior groups should stay in their place.	1	2	3	4	5	6	7	7
8. Sometimes other groups must be kept in their place.	1	2	3	4	5	6	7	7
9. It would be good if groups could be equal.	1	2	3	4	5	6	7	7
10. Group equality should be our ideal.	1	2	3	4	5	6	7	7
11. All groups should be given an equal chance in life.	1	2	3	4	5	6	7	7
12. We should do what we can to equalize conditions for different groups.	1	2	3	4	5	6	7	7
13. Increased social equality is beneficial to society.	1	2	3	4	5	6	7	7
14. We would have fewer problems if we treated people more equally.	1	2	3	4	5	6	7	7
15. We should strive to make incomes as equal as possible.	1	2	3	4	5	6	7	7
16. No group should dominate in society.	1	2	3	4	5	6	7	7

Scale IV (A.S.)

	Never	Once	More than ones	Often	Very Often
1. I have helped push a stranger's car out of the snow.					
2. I have given directions to a stranger.					
3. I have made change for a stranger.					
4. I have given money to a charity.					
5. I have given money to a stranger who needed it (or asked me for it).					
6. I have donated goods or clothes to a charity.					
7. I have done volunteer work for a charity.					
8. I have donated blood.					
9. I have helped carry a stranger's belongings (books, parcels, etc.).					
10. I have delayed an elevator and held the door open for a stranger.					
11. I have allowed someone to go ahead of me in a line-up (at photocopy machine, in the supermarket).					
12. I have given a stranger a lift in my car.					
13. I have pointed out a clerk's error (in a bank, at the supermarket) in undercharging me for an item.					
14. I have let a neighbour whom I didn't know too well borrow an item of some value to me (e.g., a dish, tools, etc.)					
15. I have bought "charity" Christmas cards deliberately because I knew it was a good cause.					
16. I have helped a classmate who I did not know that well with a homework assignment when my knowledge was greater than his or hers.					
17. I have before being asked, voluntarily looked after a neighbour's pets or children without being paid for it.					
18. I have offered to help a handicapped or elderly stranger across a street.					
19. I have offered my seat on a bus or train to a stranger who was standing.					
20. I have helped an acquaintance to move households.					

Scale V (T.G.B.J.W.S.)

	Strongly Disagree	Disagree	Somewhat Disagree	Somewhat Agree	Agree	Strongly Agree
1. I am confident that justice always prevails over injustice.						
2. I think basically the world is a just place						
3. I am convinced that, in the long run, people will be compensated for injustices.						
4. I firmly believe that injustices in all areas of life (e.g. professional, family, politics) are the exception rather than the rule.						
5. I believe that, by and large, people get what they deserve.						
6. I think that people try to be fair when making important decision.						

Scale VI (INDCOL)

	Strongly Disagree	Disagree	Neither agree nor disagree	Agree	Strongly Agree
1. My happiness depends very much on the happiness of those around me.					
2. Winning is everything.					
3. I usually sacrifice my self-interest for the benefit of my group.					
4. It annoys me when other people perform better than I do.					
5. It is important for me to maintain harmony within my group.					
6. It is important to me that I do my job better than others.					
7. I like sharing little things with my neighbors.					
8. The well-being of my co-workers is important to me.					
9. Competition is the law of nature.					
10. If a co-worker gets a prize I would feel proud.					
11. Being a unique individual is important to me.					
12. When another person does better than I do, I get tense and aroused.					
13. I often do "my own thing".					
14. It is important to me that I respect decisions made by my groups.					
15. I rather depend on myself than on others.					
16. Family members should stick together, no matter what sacrifices are required.					
17. Parents and children must stay together, as much as possible.					
18. My personal identity independent from others is very important to me.					
19. It is my duty to take care of my family, even when I have to sacrifice what I want.					

20. My personal identity is very important to me.					
21. I am a unique person, separate from others.					
22. I respect the majority's wishes in groups of which I am a member.					
23. I enjoy being unique and different from others.					
24. It is important to consult close friends and get their ideas before making a decision.					
25. If a relative were in financial difficulty, I would help within my means.					
26. Without competition, it is not possible to have a good society.					
27. One should live one's life independently of others.					
28. I would sacrifice an activity that I enjoy very much if my family did not approve of it.					
29. I feel good when I cooperate with others.					
30. I enjoy working in situations involving competition with others.					
31. I prefer to be direct and forthright when I talk with people.					
32. Children should be taught to place duty before pleasure.					
33. To me, pleasure is spending time with others.					
34. Success is the most important thing in life.					
35. When I succeed, it is usually because of my abilities.					
36. I hate to disagree with others in my group.					
37. I would do what would please my family, even if I detested that activity.					